

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΓΙΑ ΣΤΕΛΕΧΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΑΙΩΝΑ
ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ
ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΑΝΤΙΘΕΣΕΩΝ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ»

Δάνη Μαρία-Άννα

A.M.1204

Επιβλέπων Καθηγητής: κ.Ν.Πιπτής

Μέλη Επιτροπής: κ.Α.Αντζουλάτος

κα Χ. Χρίστου

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2014

*Ένα μεγάλο ευχαριστώ
στην οικογένειά μου και
στους καλούς μου φίλους
για την πολύτιμη υποστήριξη!*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση των μεγάλων οικονομικών κρίσεων που σημάδεψαν τον 20^ο αιώνα έως σήμερα και της επίδρασής τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στο πρώτο μέρος γίνεται αναφορά στις οικονομικές σχολές και θεωρίες, οι οποίες αναπτύχθηκαν κατά την εξέλιξη των κρίσεων, και στον τρόπο με τον οποίο τις ερμήνευσαν. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας αναλύονται οι παρακάτω κρίσεις: Γερμανικός Υπερπληθωρισμός, Μεγάλη Ύφεση, Πρώτη και Δεύτερη Πετρελαϊκή Κρίση, Κρίση Εξωτερικού Χρέους Αναπτυσσόμενων Χωρών, Ιαπωνία, Κρίση Τεκίλα – Μεξικό, Ασιατικές Τίγρεις, Dot.com, Διεθνής κρίση. Γίνεται περιγραφή των γεγονότων που προηγήθηκαν των κρίσεων και οδήγησαν στην εκδήλωσή τους, καταγραφή των αιτιών εμφάνισής τους και των μέτρων που ακολούθησαν οι αρχές για την αντιμετώπισή τους.

Στο τρίτο και τελευταίο μέρος της εργασίας περιγράφεται η κρίση της Ευρωζώνης, με επιμέρους ανάλυση της Ιρλανδίας, της Πορτογαλίας, της Ισπανίας και της Κύπρου και στη συνέχεια της κρίσης στην Ελλάδα έτσι ώστε να γίνουν κατανοητές οι αντιθέσεις που υπάρχουν μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, πώς αυτές καθορίστηκαν από το παρελθόν, πώς διαμορφώνουν το παρόν και πώς επηρεάζουν το μέλλον.

Λέξεις κλειδιά: οικονομικές κρίσεις, αιτίες, μέτρα αντιμετώπισης, εικοστός αιώνας, αναπτυσσόμενες οικονομίες, αναπτυσσόμενες οικονομίες, Ευρωπαϊκή Ένωση, ευρωζώνη, αντιθέσεις.

Περιεχόμενα

• ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
• ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	8
1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΕΣ	8
1.1 ΚΕΥΝΣΙΑΝΙΣΜΟΣ.....	9
1.2 ΜΟΝΕΤΑΡΙΣΜΟΣ.....	11
1.3 ΝΕΑ ΚΛΑΣΙΚΗ ΣΧΟΛΗ.....	14
1.4 ΝΕΟ-ΚΕΥΝΣΙΑΝΟΙ.....	16
• ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	18
1. ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΥΠΕΡΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ 1923.....	18
1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	18
1.2 ΑΙΤΙΕΣ	18
1.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ	20
2. Η ΜΕΓΑΛΗ ΥΦΕΣΗ 1929	23
2.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	23
2.2 ΑΙΤΙΕΣ	24
2.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ	26
3. ΠΡΩΤΗ ΠΕΤΡΕΛΑΪΚΗ ΚΡΙΣΗ(1973)	30
3.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	30
3.2 ΑΙΤΙΕΣ	31
3.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ	32
4. ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΤΡΕΛΑΪΚΗ ΚΡΙΣΗ (1979)	33
4.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	33
4.2 ΑΙΤΙΕΣ	33
4.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ	34
5. ΚΡΙΣΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ (1982).....	35
5.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	35
5.2 ΑΙΤΙΕΣ	36
5.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ	37
6. ΙΑΠΩΝΙΑ 1992	40

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

6.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	40
6.2 ΑΙΤΙΕΣ	42
6.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ	43
7. ΚΡΙΣΗ ΤΕΚΙΛΑ – ΜΕΞΙΚΟ 1994	46
7.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	46
7.2 ΑΙΤΙΕΣ	47
7.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ	48
8. ΑΣΙΑΤΙΚΕΣ ΤΙΓΡΕΙΣ 1997	50
8.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	50
8.2 ΑΙΤΙΕΣ	51
8.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ	53
9. Dot.Com 2000	55
9.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	55
9.2 ΑΙΤΙΕΣ	56
9.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ	57
10. ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΡΙΣΗ 2007 - 2008.....	58
10.1ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	58
10.2ΑΙΤΙΕΣ.....	60
10.3ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ.....	61
• ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ - ΚΡΙΣΗ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ	64
1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	64
2. ΑΙΤΙΕΣ	68
3. ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ.....	71
4. ΧΩΡΕΣ	76
4.1 ΙΡΛΑΝΔΙΑ.....	76
4.2 ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ.....	77
4.3 ΙΣΠΑΝΙΑ.....	80
4.4 ΚΥΠΡΟΣ.....	83
4.5 ΕΛΛΑΔΑ - ΚΡΙΣΗ ΧΡΕΟΥΣ 2010.....	87
4.5.1ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	87
4.5.2ΑΙΤΙΕΣ	90
4.5.3ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ	91

4.5.4 ΣΧΕΤΙΚΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2010 – 2013	93
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	96
I. ΆΡΘΡΑ	99
II. ΒΙΒΛΙΑ	100
III. ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ.....	101

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο εικοστός αιώνας σηματοδεύτηκε από αρκετές οικονομικές κρίσεις, άλλες με σημαντικές επιπτώσεις σε ολόκληρο το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα κι άλλες με περιορισμένες, χάρη στην έγκαιρη αντιμετώπισή τους από τις αρχές. Αναμφισβήτητα ο γερμανικός υπερπληθωρισμός του 1923, η μεγάλη ύφεση του 1929, ο στασιμοπληθωρισμός της δεκαετίας του 1970 και οι δύο πρόσφατες κρίσεις, η διεθνής (2007-2008) και η ευρωπαϊκή κρίση (2010), αποτελούν σταθμούς στη σύγχρονη χρηματοοικονομική ιστορία. Σε εθνικό επίπεδο, η κρίση χρέους της Ελλάδας αποτελεί μια μεγάλη πρόκληση για αλλαγή σε όλα τα επίπεδα.

Τα 15α γενέθλια του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος αποτελούν μια καλή ευκαιρία για αυτοκριτική. Ανάμεσα στις επιτυχίες του είναι ο πολύ χαμηλός πληθωρισμός, εφόσον ο μέσος πληθωρισμός της ευρωζώνης την περίοδο 1999-2013 δεν ξεπέρασε το στόχο της ΕΚΤ (2%), και τα χαμηλά επιτόκια, τα οποία δεν ξεπέρασαν το 4,75%, ενώ παράλληλα τόνωσε το κύρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη διεθνή σκηνή. Από την άλλη πλευρά, η σημαντικότερη αποτυχία του είναι η μη σύγκλιση των οικονομιών που συμμετέχουν στην Ευρωζώνη. Έτσι αντί η πτώση των επιτοκίων, χάρη στην υιοθέτηση του ευρώ να τονώσει την παραγωγή και την ανταγωνιστικότητα των ασθενέστερων ευρωπαϊκών χωρών, οδηγήθηκε σε κερδοσκοπικές επενδύσεις δίχως παραγωγικό αντίκρισμα. Η απουσία δημοσιονομικής ένωσης ενέτεινε τις προϋπάρχουσες μακροοικονομικές, και όχι μόνο, αντιθέσεις.

Αλλά ας δούμε πως εξελίχθηκε η ιστορία κι η οικονομική θεωρία...

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΕΣ

Η οικονομική θεωρία έχει κυρίως ιδεολογικό ρόλο και ασκεί σημαντική επίδραση στην οικονομική πράξη. Διαμορφώνεται, για να δικαιολογήσει ή να επηρεάσει την οικονομική πράξη και ως ένα βαθμό, προτείνει αφοριστική ή προσχηματική παρά διαπιστώνει, καταγράφει ή αναλύει. Σε κάθε ιστορική περίοδο αναπτύχθηκε μια θεωρητική προσέγγιση της οικονομικής δραστηριότητας, που αντιστοιχούσε στην οικονομική πραγματικότητα της εποχής και εξέφραζε τον προβληματισμό, την αντίληψη και τις επιδιώξεις των κοινωνικών δυνάμεων που δραστηριοποιούνταν οικονομικά.

Η κλασική οικονομική θεωρία ξεκινά με δύο παραδοχές: πρώτον ότι ο άνθρωπος αποφασίζει βάσει της λογικής και του συμφέροντός του και δεύτερον ότι η ελεύθερη, δίχως παρεμβάσεις, λειτουργία της αγοράς διασφαλίζει την αρμονία του οικονομικού συστήματος. Έτσι τάσσεται εναντίον οποιασδήποτε παρέμβασης και υπέρ της πλήρους πολιτικής και οικονομικής ελευθερίας του ατόμου καθώς και της ελεύθερης ανάπτυξης του διεθνούς εμπορίου, το οποίο θεωρεί παράγοντα ευημερίας για όλους. Επίσης η παραδοσιακή οικονομική θεωρία θεωρεί την οικονομία ένα κλειστό σύστημα σε διαρκή ισορροπία, η οποία αν για κάποιο λόγο αναστατωθεί, θα επανέλθει στην προηγούμενη ισορροπία χάρη στις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης.

Οι υποστηρικτές της, διακρίνονται σε μονεταριστές, στην αυστριακή σχολή και στη νεοκλασική οικονομική θεωρία. Η κλασική θεωρία επικεντρώνεται στις μακροοικονομικές επιπτώσεις στο χρηματικό απόθεμα και στην προσφορά χρυσού, που στήριζε πολλά νομίσματα προτού γενικευθεί η κρίση, συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής και της κατανάλωσης. Επίσης υπάρχουν πολλές δομικές θεωρίες, με πιο γνωστή τη Κεϋνσιανή θεωρία, που τονίζουν την υποκατανάλωση και την υπερεπένδυση (φούσκα), την προκλητική συμπεριφορά των τραπεζικών παραγόντων και βιομηχάνων, ή τους ανεπαρκείς κρατικούς λειτουργούς. Ας δούμε όμως πως εξελίχθηκε η οικονομική θεωρία στη διάρκεια του εικοστού αιώνα και πώς δικαιολόγησε – ερμήνευσε τις κρίσεις που εκδηλώθηκαν!

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

1.1 ΚΕΥΝΣΙΑΝΙΣΜΟΣ

Η κυρίαρχη οικονομική σκέψη της εποχής που προηγήθηκε της μεγάλης ύφεσης του 1929 στην Αμερική, ήταν η κλασική οικονομική θεωρία, βάσει της οποίας η οικονομία αυτορυθμίζεται και οποιαδήποτε κρατική παρέμβαση επιφέρει το αντίθετο αποτέλεσμα. Μεταξύ 1920-1933 η πολιτική που ακολουθήθηκε από τους τρεις ρεπουμπλικανούς προέδρους ήταν προσανατολισμένη σε μια άκρως φιλελεύθερη λειτουργία της οικονομίας. Οι ρυθμίσεις και οι παρεμβάσεις στην αγορά ελαχιστοποιήθηκαν, οι φόροι μειώθηκαν, η κερδοσκοπία αυξήθηκε, η άνιση κατανομή πλούτου και εισοδήματος μεγάλωσε ενώ οι ιδιωτικές κατασκευές και το χρηματιστήριο γνώρισαν τεράστια άνθιση. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η FED παρέμεινε άπραγη κατά την εκδήλωση της κρίσης, παρά το γεγονός ότι ο αρχικός σκοπός της ίδρυσής της ήταν να παρεμβαίνει ως δανειστής ύστατης ανάγκης σε περιπτώσεις μαζικών τραπεζικών αναλήψεων, καθώς πίστευε ότι η αγορά θα αυτορυθμιστεί.

Οι οπαδοί της αυστριακής σχολής υποστήριζαν ότι η πιστωτική επέκταση που προκαλείται μέσω της μείωσης του επιτοκίου εκπέμπει παραπλανητικό σήμα στην αγορά καθώς οδηγεί τους αποταμιευτές σε μικρότερες αποταμιεύσεις και τους δανειζόμενους σε περισσότερα δάνεια με αποτέλεσμα να προκύπτει προσωρινή και εύθραυστη ανάπτυξη λόγω επενδύσεων με δανεικά κι όχι με αποταμιεύσεις. Έτσι σύμφωνα με τους οικονομολόγους της σχολής αυτής, ο βασικός παράγοντας της μεγάλης ύφεσης του 1929 ήταν η εξάπλωση των χρηματικών αποθεμάτων το 1920 που οδήγησε σε μια τεράστια φούσκα, καθοδηγούμενη από την πιστωτική εξάπλωση, με τη Fed, η οποία ιδρύθηκε το 1913, να φέρει μεγάλο μέρος της ευθύνης. Η συσταλτική πολιτική που ακολουθήθηκε από τον Hoover δεν είχε παρά πρόσκαιρη βελτίωση με τίμημα μεγαλύτερη ύφεση μεσοπρόθεσμα.

Με την άνοδο στην εξουσία του Roosevelt το 1933, άλλαξε η θεωρία της αυτορύθμισης της αγοράς καθώς με το πρόγραμμα «New Deal» και την επεκτατική δημοσιονομική πολιτική η αμερικανική οικονομία άρχισε να ανακάμπτει κι έτσι δημιουργήθηκε η πεποίθηση ότι είναι απαραίτητη η μόνιμη κρατική παρέμβαση. Η φιλοσοφία αυτή καθρεφτίζεται και στη φιλοσοφία της

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

FED που είναι η σταθερότητα των τιμών και η διατήρηση της πλήρους απασχόλησης. Την ίδια περίοδο το έργο του John Maynard Keynes «Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος» (1936) εισήγαγε μια επανάσταση στα οικονομικά καθώς υποστήριξε ότι για να λυθεί το πρόβλημα της ανεργίας που αντιμετώπιζε ο δυτικός κόσμος μετά το κραχ της Νέας Υόρκης (1929), θα πρέπει το κράτος να παρέμβει με χρηματοδότηση της οικονομίας και των επιχειρήσεων ώστε να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας. Η σχολή σκέψης η οποία βασίστηκε στις θεωρίες του, ονομάστηκε «κεϋνσιανισμός».

Νωρίτερα ο Keynes είχε συμμετάσχει ως οικονομικός σύμβουλος του Βρετανού πρωθυπουργού στη Συνθήκη των Βερσαλλιών και μέσα από το έργο του "Οι Οικονομικές Συνέπειες της Ειρήνης" (1919) υποστήριξε ότι η Γερμανία δεν είχε την ικανότητα να πληρώσει τις πολεμικές αποζημιώσεις που απαίτησαν από αυτήν οι νικήτριες δυνάμεις του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και ότι αυτό θα οδηγούσε στην επανάληψή του σε πιο μεγάλη κλίμακα, όπως κι έγινε. Προς το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο Keynes στράφηκε στον σχεδιασμό διεθνών οικονομικών ιδρυμάτων με σκοπό τον περιορισμό των οικονομικών δυσκολιών που αναπόφευκτα θα ακολουθούσαν. Έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στη διάσκεψη του Bretton Woods το 1944, στην οποία δημιουργήθηκαν το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα, ιδρύματα τα οποία παρ' όλ' αυτά φέρουν εντονότερη τη σφραγίδα των ορθόδοξων θεωριών του υπουργείου Οικονομικών των ΗΠΑ.

Από τον Keynes έχει πάρει το όνομά της και η κεϋνσιανή ρύθμιση, η αναδιανομή δηλαδή μέρους των κερδών του κεφαλαίου στις κατώτερες τάξεις, με τη μορφή κοινωνικών και άλλων παροχών, προκειμένου να αποφεύγεται η κοινωνική δυσαρέσκεια και οι αναταραχές, αν και κάτι τέτοιο δεν ήταν ποτέ στόχος της θεωρίας του. Ο Keynes υποστήριξε ένα ανθρώπινο καπιταλιστικό μοντέλο, ένα σύστημα το οποίο θα μπορούσε να συνδυάζει την οικονομική αποτελεσματικότητα με την κοινωνική δικαιοσύνη και την ατομική ελευθερία, ενώ δεν είχε μεγάλη εκτίμηση στον ορθολογισμό των ατόμων. Ο πυρήνας της κεϋνσιανής θεωρίας, ήταν η αύξηση των κρατικών δαπανών και των επενδύσεων σε περιόδους κρίσης με στόχο την καταπολέμηση της ανεργίας και την αναθέρμανση της οικονομίας. Οι δημόσιες δαπάνες μπορεί να ξοδεύονταν ως επιδόματα ανεργίας κτλ., αλλά ο κύριος στόχος δεν ήταν η αναδιανομή αλλά

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

η επανόρθωση της ισορροπίας. Μάλιστα η αύξηση της φορολογίας και ο περιορισμός των μισθών σε περιόδους κρίσης ήταν πλήρως αντίθετη στη νοοτροπία του Keynes ο οποίος ζητούσε αύξηση των ελλειμμάτων στις κρίσεις, τα οποία χρηματοδοτούνταν από πλεονάσματα στις καλύτερες εποχές. Επίσης, όσο μεγαλύτερος ήταν ο κεϋνσιανός πολλαπλασιαστής, δηλαδή ο δείκτης που δείχνει πόσο μεταβλήθηκε το ΑΕΠ σε μεταβολή των δημοσίων δαπανών κατά ένα ευρώ, τόσο καλύτερα σε περίπτωση αύξησης των δαπανών και χειρότερα σε περίπτωση μείωσης. Ο ίδιος διέκρινε την κερδοσκοπική από την επιχειρηματική επένδυση και πρότεινε τρόπους θεσμικού περιορισμού της ελευθερίας των χρηματαγορών και χειραγώγησης της κερδοσκοπίας. Έτσι σύμφωνα με τον Keynes η βαθύτερη αιτία της ύφεσης του 1929 στην Αμερική δεν ήταν η μείωση προσφοράς χρήματος που προκλήθηκε από τον τραπεζικό πανικό αλλά η μείωση της συνολικής δαπάνης στην οικονομία.

Μέχρι το 1936 η δημοσιονομική επέκταση συνοδευόταν από ενοχικό σύνδρομο εκ μέρους των πολιτικών, καθώς η επικρατούσα οικονομική θεωρία τους συμβούλευε για το αντίθετο. Ο Keynes προσέφερε το τέλειο «άλλοθι» στην έμφυτη τάση των πολιτικών να αυξάνουν τις δαπάνες. Η επιρροή του μεγάλου οικονομολόγου στην επιστήμη των Οικονομικών ήταν τόσο μεγάλη ώστε η τριαντάχρονη αλματώδης ανάπτυξη που σημειώθηκε στον δυτικό κόσμο (1945-1975) με αύξηση του ΑΕΠ και της απασχόλησης σε συνδυασμό με χαμηλό πληθωρισμό, ονομάστηκε «Εποχή του Keynes». Χαρακτηριστική φράση της ιδεολογίας του η ακόλουθη: *«Για να σωθεί η οικονομία, το Κράτος πρέπει να προσλαμβάνει έναν εργάτη για να ανοίγει μια τρύπα και έναν άλλο εργάτη για να την κλείνει»*.

1.2 ΜΟΝΕΤΑΡΙΣΜΟΣ

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970, εξαιτίας της εμφάνισης του φαινομένου του στασιμοπληθωρισμού (πετρελαϊκές κρίσεις) και δεδομένου ότι η οικονομική κατάσταση σε πολλές χώρες είχε φτάσει στο απροχώρητο, επικράτησαν οι φιλελεύθερες αντιλήψεις σχετικά με τη λειτουργία της οικονομίας στη διεθνή

οικονομική και πολιτική ζωή. Ήδη, από τις αρχές της δεκαετίας του '70, είχαν αρχίσει να εμφανίζονται στις χώρες της Δύσης τα πρώτα σημάδια κόπωσης του κεϋνσιανού μοντέλου, το οποίο μετά τα πρώτα βραχυπρόθεσμα θετικά αποτελέσματα αποδείχτηκε αναποτελεσματικό και πηγή μεγαλύτερων προβλημάτων από αυτά που έλυσε, καθώς δεν είχε λάβει υπόψη του το ρόλο των προσδοκιών των οικονομικών μονάδων για το αύριο που καθόριζαν τις αποφάσεις τους σήμερα. Έτσι οι κυβερνήσεις των χωρών αυτών στράφηκαν ξανά στην οικονομία της αγοράς, στην απορύθμιση (deregulation) και στις ιδιωτικοποιήσεις, με σκοπό να περιορίσουν ένα νωθρό δημόσιο τομέα και να δώσουν νέα ώθηση στην οικονομία. Η Κεϋνσιανή θεωρία καταρρίφθηκε καθώς σύμφωνα με τον εμπνευστή της η συνύπαρξη υψηλού πληθωρισμού και υψηλής ανεργίας ήταν αδύνατη.

Η κρατική παρέμβαση και εποπτεία στις αγορές άρχισε να μειώνεται από την εποχή των Margaret Thatcher και Ronald Reagan (1979-1980), οι οποίοι αποφάσισαν να εφαρμόσουν τις νεοφιλελεύθερες οικονομικές συνταγές του οικονομολόγου Milton Friedman. Αν και παρόμοιες πολιτικές εφαρμόστηκαν από πολλές κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο, η αλλαγή οικονομικής θεωρίας αποδόθηκε στους προαναφερθέντες πολιτικούς καθώς στις δύο αυτές χώρες η «στροφή» προς την ελεύθερη αγορά ήταν αρκετά έντονη και απότομη, προκαλώντας έντονες πολιτικές αντιδράσεις και οδηγώντας σε ανεπιθύμητα ή τουλάχιστον απρόβλεπτα αποτελέσματα.

Έτσι η Thatcher, στην προσπάθειά της να αναστρέψει την πτωτική πορεία της οικονομίας, να περιορίσει το ρόλο του κράτους στην οικονομία και να αναδείξει το ρόλο της Μεγάλης Βρετανίας στην διεθνή σκηνή, ακολούθησε περιοριστική νομισματική πολιτική, αυξάνοντας τα επιτόκια, προκειμένου να μειώσει τον πληθωρισμό και προτίμησε να αυξήσει την έμμεση φορολογία, έναντι της φορολογίας εισοδήματος (αύξηση ΦΠΑ στο 15%). Οι αποφάσεις αυτές οδήγησαν, το 1982, σε πτώση του πληθωρισμού στο 8,6% από 18%, με τον αριθμό των ανέργων να διπλασιάζεται ξεπερνώντας τα 3,6 εκατομμύρια.

Ο Reagan, επί προεδρίας του, επεδίωξε περιορισμό του κράτους και προώθησε μια οικονομική πολιτική που είχε σαν άξονες την μείωση των φόρων και το δραστικό περιορισμό των κρατικών δαπανών. Ακολούθησε σφιχτή

νομισματική πολιτική και περιόρισε την εποπτεία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Στην εποχή του όμως, η αμερικανική οικονομία γνώρισε τη χειρότερη στασιμότητα των τελευταίων δεκαετιών ενώ η φτώχεια αυξήθηκε κατά 20%. Η πολιτική αυτή προκάλεσε, βραχυπρόθεσμα, ανατρεπτικά αποτελέσματα στην αγορά εργασίας, τα οποία οδήγησαν σε κοινωνικές αναταραχές και έντονες αντιπαραθέσεις αλλά μακροπρόθεσμα είχε θετικά αποτελέσματα.

Εμφανίστηκε λοιπόν η θεωρία του μονεταρισμού, σύμφωνα με την οποία η αύξηση της ποσότητας του χρήματος σε μια οικονομία, με κρατική παρέμβαση μέσω επεκτατικής νομισματικής πολιτικής, οδηγεί τελικά σε άνοδο των τιμών και αύξηση του πληθωρισμού. Πιο συγκεκριμένα, η επεκτατική νομισματική πολιτική έχει αποσταθεροποιητικά αποτελέσματα καθώς μακροπρόθεσμα δεν οδηγεί σε αύξηση της απασχόλησης και του ΑΕΠ παρά μόνο σε αύξηση του επιπέδου των τιμών. Επιπρόσθετα, η μονεταριστική εκδοχή της μακροοικονομικής θεωρίας ερμηνεύει τους κύκλους της οικονομίας (ύφεση-ανάπτυξη) ως ένα κατεξοχήν νομισματικό φαινόμενο και υποστηρίζει την ελαχιστοποίηση της κρατικής παρέμβασης και την πλήρη απελευθέρωση της αγοράς, αφού η «ποσότητα του διαθέσιμου χρήματος πρέπει πάντοτε να αντανακλά τον παραγόμενο πλούτο». Απαραίτητη προϋπόθεση του μονεταρισμού ήταν η ομαλή δημοκρατική διακυβέρνηση όπου τον κύριο οικονομικό ρόλο τον είχε ο ανταγωνιστικά οργανωμένος ιδιωτικός τομέας

Ο Friedman, ηγετικό στέλεχος της «Σχολής του Σικάγου» και των μονεταριστών καθώς και υπέρμαχος του φιλελευθερισμού, πήρε στα χέρια του την παλιά κλασική ποσοτική θεωρία του χρήματος και της έδωσε νέα πνοή. Ένα από τα χαρακτηριστικά των κλασικών οικονομικών είναι η πεποίθηση για τη λεγόμενη «ουδετερότητα του χρήματος». Κατά τον Friedman τα άτομα δεν έχουν τη λεγόμενη «ψευδαίσθηση του χρήματος», αλλά αντίθετα ενδιαφέρονται για την πραγματική αγοραστική δύναμη του εισοδήματός τους, και όχι για το ονομαστικό εισόδημα σε απόλυτο αριθμό χρηματικών μονάδων (σύγκριση με τον πληθωρισμό). Ανέπτυξε την ιδέα του φυσικού ποσοστού ανεργίας ενώ ερμήνευσε τον στασιμοπληθωρισμό με την μακροχρόνια καμπύλη Φίλιπς, που είναι κάθετη στο σημείο του φυσικού ποσοστού ανεργίας και το οποίο παραμένει ανεπηρέαστο τόσο από τις νομισματικές όσο και από τις δημοσιονομικές πολιτικές. Στον Friedman, επίσης, αποδίδεται η θεωρία του

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

δόγματος του σοκ σύμφωνα με την οποία, μια οικονομική κρίση ή ένα γεγονός καταστροφής ή πολέμου, είναι η ευκαιρία για μεγάλες αλλαγές και μεταρρυθμίσεις σε ένα κράτος καθώς ο φόβος και οι ενοχές για τα αποτελέσματα της κρίσης ή της καταστροφής κάνει τους πολίτες ανεκτικούς και απαθείς σε επαναλαμβανόμενες αλλαγές και μεταρρυθμίσεις ακριβώς επειδή πιστεύουν ότι κάτι χειρότερο έρχεται. Σύμφωνα με τους Friedman & Schwartz, η κρίση του 1929 οφειλόταν στη λανθασμένη περιοριστική νομισματική πολιτική που εφαρμόστηκε την εποχή εκείνη.

Η επιτυχημένη μονεταριστική πολιτική του Paul Volcker, προέδρου της FED, άνοιξε τον δρόμο για την παγκόσμια απήχηση και υιοθέτηση της νέας οικονομικής θεωρίας καθώς ο στασιμοπληθωρισμός νικήθηκε και ο κόσμος γνώρισε μια παγκόσμια ανάκαμψη και έναν σαφή περιορισμό της κρατικής παρέμβασης με ένα μεγάλο παγκόσμιο κύμα ιδιωτικοποιήσεων και κατάργησης των κρατικών ελέγχων. Μια χαρακτηριστική φράση της θεωρίας του Friedman ήταν η παρακάτω: «Δεν υπάρχει δωρεάν γεύμα» .

Η σημερινή κρίση της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχε προβλεφθεί από τον πνευματικό ηγέτη του μονεταρισμού, καθώς υποστήριζε ότι οι χώρες της ευρωζώνης δεν έχουν την πολιτική, κοινωνική, πολιτιστική και γλωσσική ομοιογένεια (σε αντίθεση με τις αμερικανικές πολιτείες) ώστε να καταφέρουν να αφήσουν στην άκρη τους εθνικούς τους εγωισμούς σε περίπτωση που βρεθούν αντιμέτωπες με μια σοβαρή ύφεση ενώ το κοινό νόμισμα θα αποτελούσε εμπόδιο στις απαραίτητες προσαρμογές που θα έπρεπε να ακολουθήσει κάθε μια χώρα. Προειδοποιούσε ότι δεν μπορεί να υπάρξει νομισματική ένωση χωρίς πολιτική ένωση!

Η κλασική ιδεολογική διαμάχη μεταξύ Keynes και Friedman αφορά στην επιλογή της καταλληλότερης οικονομικής πολιτικής σε περίοδο ύφεσης.

1.3 ΝΕΑ ΚΛΑΣΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Η αντιπαράθεση των οικονομολόγων σχετικά με την οικονομική θεωρία μετατοπίστηκε, με την πάροδο των ετών, μεταξύ της νέας κλασικής σχολής, που αποτελούσε τη μετεξέλιξη του μονεταρισμού, και των λεγόμενων νεο-

κεϋνσιανών, των οπαδών της μετεξέλιξης της αρχικής θεωρίας του Keynes η οποία στο μεταξύ είχε καταρριφθεί. Η νέα κλασική σχολή στηρίζεται στην αρχή των ορθολογικών προσδοκιών και στην ισορροπία των αγορών.

Ο Robert Lucas, διακεκριμένος οικονομολόγος της Σχολής του Σικάγου και εκπρόσωπος της νέας κλασικής σχολής, με το έργο του «Lucas critique», υποστήριξε ότι οι ορθολογικές οικονομικές μονάδες αντιλαμβάνονται πλήρως τις δυναμικές συνέπειες μιας επεκτατικής πολιτικής και αντιδρούν με τέτοιο τρόπο ώστε η επιχειρούμενη πολιτική να ακυρώνεται. Με αυτό τον τρόπο, υποστήριξε, η κυβέρνηση δεν μπορεί να ξεγελάσει τους πολίτες κι έτσι φαινόμενα που δείχνουν να σχετίζονται στην οικονομική ζωή, όπως για παράδειγμα ο πληθωρισμός και η ανεργία, μπορεί να αλλάξουν χάρη στην ακολουθούμενη οικονομική πολιτική. Για παράδειγμα αν μια κυβέρνηση προκαλεί μόνιμα την αύξηση του πληθωρισμού, με την ελπίδα της μείωσης της ανεργίας, οι οικονομικές μονάδες θα αλλάξουν τις προσδοκίες τους σχετικά με την άνοδο του πληθωρισμού και εν συνεχεία τις αποφάσεις τους για την απασχόληση. Με άλλα λόγια, μπορεί η νομισματική πολιτική των αρχών του εικοστού αιώνα να έδειξε ότι ο υψηλός πληθωρισμός σχετίζεται με χαμηλά ποσοστά ανεργίας αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι ο υψηλός πληθωρισμός θα οδηγεί πάντα σε χαμηλά ποσοστά ανεργίας κάτω από οποιαδήποτε νομισματική πολιτική. Εν ολίγοις αμφισβήτησε τα θεμέλια της μακροοικονομικής θεωρίας, υποστηρίζοντας ότι το μακροοικονομικό μοντέλο θα πρέπει να κατασκευαστεί ως μια συγκεντρωτική έκδοση των μικροοικονομικών μοντέλων.

Η θεωρία των ορθολογικών προσδοκιών που αποτελούσε τη βάση του μονεταρισμού, αναπτύχθηκε περαιτέρω από τον Lucas ο οποίος ανέπτυξε τη θεωρία της προσφοράς σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι εξαπατούνται από τη μη συστηματική νομισματική πολιτική. Σημαντική υπήρξε επίσης η συμβολή του στην ανάπτυξη της συμπεριφοράς των οικονομικών και του πνευματικού υπόβαθρου για την κατανόηση της απόκλισης από το νόμο της μίας τιμής, που βασίζεται στο παράλογο (irrationality) των επενδυτών. Για πολλά χρόνια οι περισσότεροι οικονομολόγοι πίστευαν ότι πλέον ήταν εύκολο να ανατρέψουν μια νέα μεγάλη ύφεση όπως αυτή του 1929. Το 2003 σε ομιλία του δήλωσε ότι «το πρόβλημα της ύφεσης - ανάκαμψης έχει λυθεί εδώ και πολλές δεκαετίες»

αλλά παρ' όλ' αυτά δεν μπόρεσε να προβλέψει την επερχόμενη οικονομική κρίση .

1.4 ΝΕΟ-ΚΕΥΝΣΙΑΝΟΙ

Το ξέσπασμα της παγκόσμιας κρίσης το 2007-2008 απέδειξε ότι η προηγούμενη οικονομική θεωρία δεν λειτούργησε, καθώς στο πλαίσιο της ιδεολογικής αποδοχής της αρχής των αποτελεσματικών αγορών, καταργήθηκαν περιορισμοί στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα κυρίως των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας, διευκολύνοντας την αύξηση της χρηματοπιστωτικής μόχλευσης και εμποδίζοντας την αναβάθμιση του ρυθμιστικού πλαισίου ώστε να ανταποκρίνεται στο νέο πολύπλοκο και παγκοσμιοποιημένο χρηματοπιστωτικό χώρο. Παρατηρήθηκε λοιπόν μια μεταστροφή απόψεων διεθνώς, υπέρ των παρεμβατικών μακροοικονομικών πολιτικών και της ενίσχυσης του διεθνούς συντονισμού. Έτσι ήρθαν στο προσκήνιο οι λεγόμενοι νεο-κεϋνσιανοί οικονομολόγοι οι οποίοι βασίζονται στην κεϋνσιανή θεωρία αλλά επιδιώκουν την καλύτερη μικροοικονομική θεμελίωσή της μετά την κριτική που δέχθηκαν από τη νέα κλασική σχολή, ενώ η κύρια διαφοροποίησή τους από τα νέα κλασικά οικονομικά είναι ότι δέχονται την πιθανότητα αποτυχίας της αγοράς και των άκαμπτων μισθών.

Οι νεο-κεϋνσιανοί όπως και οι νέο-κλασικοί υποθέτουν ότι οι οικονομικές μονάδες έχουν ορθολογικές προσδοκίες. Οι νεο-κεϋνσιανοί όμως, υποστηρίζουν ότι η πλήρης απασχόληση μπορεί να επιτευχθεί αυτομάτως μόνο μακροπρόθεσμα με την κατάλληλη νομισματική και δημοσιονομική πολιτική δεδομένου ότι βραχυπρόθεσμα οι τιμές δεν μεταβάλλονται εύκολα. Έτσι η μακροοικονομική σταθεροποίηση από την κυβέρνηση μέσω της δημοσιονομικής πολιτικής ή από την κεντρική τράπεζα μέσω της νομισματικής πολιτικής, μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερα μακροοικονομικά αποτελέσματα συγκριτικά με μια *laissez faire* πολιτική. Επίσης είναι αντίθετοι στην ξαφνική αύξηση της προσφοράς χρήματος ώστε να επιτευχθεί μια προσωρινή οικονομική άνθιση δεδομένου ότι η εξάλειψη των πληθωριστικών προσδοκιών θα είναι αδύνατη εάν δεν προκληθεί ύφεση. Ωστόσο αν η οικονομία έχει πληγεί από κάποιο απροσδόκητο εξωτερικό σοκ ,όπως για παράδειγμα η μείωση της

εμπιστοσύνης των καταναλωτών που μειώνει τόσο την παραγωγή όσο και τον πληθωρισμό, η αντιστάθμιση των μακροοικονομικών επιπτώσεων από την κρίση με τη νομισματική πολιτική (αύξηση της προσφοράς χρήματος ή μείωση επιτοκίων) βοηθά, καθώς οδηγεί σε αύξηση της παραγωγής με παράλληλη σταθεροποίηση του πληθωρισμού και των πληθωριστικών προσδοκιών .

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι επηρεασμένες από τις κυρίαρχες οικονομικές θεωρίες κατά τις δεκαετίες 1950 και 1960 οι κεντρικές τράπεζες των ΗΠΑ και των δυτικών χωρών καθόριζαν τη νομισματική τους πολιτική στοχεύοντας στο επιτόκιο. Αργότερα, τη δεκαετία 1970 και λόγω της επικράτησης του μονεταρισμού, η επίσημη πολιτική των κεντρικών τραπεζών στράφηκε στο ρυθμό αύξησης της προσφοράς χρήματος. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 και μετά, τα πραγματικά στοιχεία δεν επιβεβαίωσαν επαρκώς τις προβλέψεις του μονεταριστικού μοντέλου. Η δεκαετία του 1990 χαρακτηρίστηκε από μεγάλες τεχνολογικές βελτιώσεις, παγκόσμιες πολιτικές αλλαγές και μεγάλες διακυμάνσεις στα χρηματιστήρια, αλλά οι οικονομίες γενικώς αναπτύχθηκαν και ο πληθωρισμός παρέμεινε ελεγχόμενος. Κατά τη δεκαετία 2001 - 2010 οι υπεύθυνοι για την οικονομική πολιτική των κεντρικών τραπεζών δεν προέβλεψαν το σημαντικό ρόλο των επενδυτικών τραπεζών και των hedge funds στο παγκόσμιο χρηματοοικονομικό σύστημα, το οποίο είχε επεκταθεί και ταυτόχρονα είχε καταστεί ευάλωτο, με συμμετοχή κεφαλαίων εκτός του κανονιστικού πλαισίου που ίσχυε για τις παραδοσιακές εμπορικές τράπεζες. Η κρίση που ακολούθησε την έλλειψη ρευστότητας του τραπεζικού συστήματος των ΗΠΑ, κατέστησε αναγκαία την κυβερνητική παρέμβαση για άμεση παροχή χρηματικών κεφαλαίων, φέρνοντας το μονεταριστικό υπόδειγμα σε δεύτερη μοίρα, αλλά και φόβους για αποσταθεροποίηση της οικονομίας και αύξηση του πληθωρισμού. Φόβοι οι οποίοι κρίνονται ως δευτερεύουσας σημασίας σε σχέση με την προσπάθεια των κυβερνήσεων, των κεντρικών τραπεζών και άλλων κέντρων λήψης αποφάσεων για την αντιμετώπιση της παρατεταμένης ύφεσης της παγκόσμιας οικονομίας που ξεκίνησε το 2007 και συνεχίστηκε τουλάχιστον μέχρι το 2010. Χαρακτηριστικά, στις ΗΠΑ ο μονεταριστής πρόεδρος της FED Alan Greenspan αντικαταστάθηκε το 2006 από τον νεο-κεϋνσιανό Ben Bernanke.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

1. ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΥΠΕΡΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ 1923

1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918) βρίσκει την Ευρώπη κατεστραμμένη. Ο άλλοτε δανειστής ολόκληρου του κόσμου, η καπιταλιστική Ευρώπη του 19ου αιώνα, είναι τώρα χρεωμένη στις ΗΠΑ και τα δημόσια οικονομικά των κρατών της είναι κλονισμένα. Οι υλικές καταστροφές επηρεάζουν την παραγωγή, η οποία μειώνεται στο μισό σε σχέση με την προπολεμική περίοδο. Ευνοούνται, έτσι, οι νέες εξωευρωπαϊκές δυνάμεις, η Ιαπωνία και, κυρίως, οι ΗΠΑ.

Η Συνθήκη των Βερσαλλιών (Ιούνιος 1919), η οποία σήμανε και το τέλος του πολέμου, όριζε ως υπαίτιο τη Γερμανία, η οποία υποχρεώθηκε να καταβάλει τεράστιες πολεμικές αποζημιώσεις ύψους 132 δις δολαρίων, να της κατασχεθεί μεγάλο μέρος του κεφαλαιουχικού της εξοπλισμού και να απωλέσει εδάφη που προσαρτήθηκαν στη Γαλλία, το Βέλγιο και την Πολωνία.

Ο πόλεμος οδήγησε σε ελλείψεις αγαθών σε όλα τα εμπόλεμα κράτη, αλλά και σε βραχυπρόθεσμο κυβερνητικό δανεισμό από την κεντρική τράπεζα, ο οποίος στην πραγματικότητα μετέτρεψε το χρέος σε ρευστό, διευρύνοντας έτσι την προσφορά χρήματος, προκαλώντας την αναθεώρηση των δημόσιων προσδοκιών σχετικά με τον πληθωρισμό, την πτώση της ζήτησης διαθέσιμων και την άνοδο στις τιμές των αγαθών. Βέβαια, όλες οι οικονομίες των κρατών που είχαν λάβει μέρος στο πόλεμο παρουσίαζαν υπερδιογκωμένο δημόσιο χρέος και τεράστια δημοσιονομικά ελλείμματα.

1.2 ΑΙΤΙΕΣ

Η αφετηρία του γερμανικού υπερπληθωρισμού, ο οποίος είχε καταστρεπτικές συνέπειες για τη χώρα, τοποθετείται στις αρχές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου όταν η Γερμανία απομακρύνθηκε από τον κανόνα χρυσού

για να χρηματοδοτήσει τις στρατιωτικές της δαπάνες. Αυτό είχε ως συνέπεια να δεκαπλασιαστεί η προσφορά χρήματος από 2,9 δις τον Αύγουστο 1914 σε 35 δις μάρκα τον Δεκέμβριο του 1919. Ενώ η Βρετανία χρηματοδοτούσε τις στρατιωτικές της δαπάνες με φόρους συμπιέζοντας το επίπεδο διαβίωσης των πολιτών της, η Γερμανία επέλεξε να χρηματοδοτήσει τον πόλεμο με πληθωριστικό τρόπο ελπίζοντας ότι θα έβγαινε νικήτρια και θα εισέπραττε τις πολεμικές αποζημιώσεις από τους ηττημένους. Η έκβαση του πολέμου τόνισε πόσο εσφαλμένος ήταν ο τρόπος χρηματοδότησής του από το γερμανικό κράτος.

Οι Γερμανοί βρέθηκαν φορτωμένοι με ένα τεράστιο νέο εξωτερικό χρέος, ονομαστικού κεφαλαίου αξίας 132 δις δολαρίων, το οποίο αντιστοιχούσε στο τριπλάσιο και πλέον του εθνικού εισοδήματος. Το βάρος των αποζημιώσεων δημιούργησε ένα αβάσταχτο έλλειμμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών το οποίο χρηματοδοτήθηκε με τύπωμα νέου χρήματος. Μέσα σε τρία χρόνια από το 1919 έως το 1923, η προσφορά χρήματος είχε πενταπλασιαστεί ενώ από το 1923 ξεκίνησε η υποτίμηση του μάρκου έναντι του δολαρίου με ρυθμό 10-20% ημερησίως. Υπό αυτές τις συνθήκες οι Γερμανοί αδυνατούν να καταβάλουν την ετήσια δόση του ποσού των αποζημιώσεων προς τους Συμμάχους της Αντάντ κι έτσι οι Γάλλοι βρίσκουν αφορμή να εισβάλουν στην καρδιά της βιομηχανικής Γερμανίας, το Ρουρ. Οι Γερμανοί αντιδρούν, κηρύσσουν γενική απεργία και προβάλλουν παθητική αντίσταση στους εισβολείς. Οι συνέπειες είναι οι αναμενόμενες: ανεργία, πείνα και οργή προς την κυβέρνηση της Βαϊμάρης, η οποία τύπωνε άφθονο χρήμα για να καλύψει τους μισθούς των απεργούντων στο Ρουρ, προκαλώντας υπερπληθωρισμό και συνακόλουθα χρεοκοπία.

Το τύπωμα νέου χρήματος οδήγησε σε άνοδο των τιμών η οποία με τη σειρά της οδήγησε σε άνοδο των μισθών και σε περαιτέρω αύξηση της κυκλοφορίας του χρήματος δημιουργώντας έτσι ένα φαύλο κύκλο. Όσο αυξανόταν η ποσότητα του χρήματος τόσο μειωνόταν η αξία του, με τελική συνέπεια την απαξίωσή του. Η συλλογή των μισθών γινόταν με καρτσάκια αλλά οι τιμές συνέχιζαν ν' αυξάνονται ταχύτερα από τους μισθούς.

Η Γερμανία συγκλονιζόταν από εμφύλιες συρράξεις, ενδοκομματικές διενέξεις και πραξικοπήματα ενώ ο πληθωρισμός, όντας εκτός ελέγχου, πήρε

απίστευτες διαστάσεις. Τα μάρκα άρχισαν να χρησιμοποιούνται για φωτιά καθώς ήταν φθηνότερα από τα καυσόξυλα, ενώ επικράτησε ένας αντιπραγματισμός με ανταλλαγές αγαθών χωρίς τη μεσολάβηση του χρήματος.

Αν και οι συνολικές δημόσιες δαπάνες, μεταξύ 1914-1918, της Βρετανίας ήταν μεγαλύτερες από της Γερμανίας εντούτοις ο όγκος τραπεζογραμματίων σε κυκλοφορία, κατά την ίδια περίοδο, αυξήθηκε περισσότερο στη Γερμανία (1040%) συγκριτικά με την Βρετανία (708%). Ο υπερπληθωρισμός κατέστρεψε τις αποταμιεύσεις των νοικοκυριών και προετοίμασε το έδαφος για την άνοδο ακραίων πολιτικών καταστάσεων. Έτσι στα τέλη του 1923, τα χαρτονομίσματα των 20 δισεκατομμυρίων μάρκων ήταν σε καθημερινή χρήση ενώ το ποσοστό του ετήσιου πληθωρισμού έφτασε στα 182 δις % με συνέπεια να καταστεί ευτελής κάθε μορφή πλούτου.

Η κρίση έπληξε κυρίως ανθρώπους των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων οι οποίοι παρακολουθούσαν την αγοραστική τους δύναμη να συρρικνώνεται χωρίς να μπορούν να αντιδράσουν, ενώ δεν έλειψαν οι κερδοσκόποι οι οποίοι εκμεταλλεύτηκαν την αξία των δανείων σε πληθωριστικό περιβάλλον και εξαργύρωναν τα κέρδη τους επενδύοντας σε ακίνητα.

Η νομισματική κρίση είχε και βαθύτερες πολιτικές ρίζες. Το φορολογικό σύστημα της Γερμανίας ήταν ανεπαρκές και σε συνδυασμό με τις υπερβολικές δημόσιες δαπάνες είχαν οδηγήσει τη χώρα σε τεράστια ελλείμματα από το 1919 δηλαδή πριν τη Συνθήκη των Βερσαλλιών. Αν ο πληθωρισμός είναι νομισματικό φαινόμενο, σύμφωνα με τον Friedman, τότε ο υπερπληθωρισμός είναι απαραίτητα και πολιτικό φαινόμενο καθώς οφείλεται πάντα σε θεμελιώδη δυσλειτουργία στην πολιτική οικονομία της χώρας όπου εμφανίζεται.

1.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Προκειμένου να επιβιώσει η Γερμανία από το φαινόμενο του υπερπληθωρισμού έπρεπε να αποκαταστήσει τη νομισματική πειθαρχία με την κυκλοφορία ενός ισχυρού νομίσματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1914 ένα δολάριο αντιστοιχούσε σε 4,20 γερμανικά μάρκα ενώ το 1923 έφτασε να αντιστοιχεί σε 4,2 τρισεκατομμύρια μάρκα. Το Νοέμβριο του 1923 κυκλοφόρησε

το νέο μάρκο Rentenmark το οποίο αντιστοιχούσε σε ένα τρισεκατομμύριο παλαιά μάρκα. Οι αγορές επανέκτησαν την εμπιστοσύνη τους με την υπογραφή διεθνούς συμφωνίας για την αποπληρωμή του χρέους της χώρας. Έτσι η Γερμανία κατάφερε να ορθοποδήσει παίρνοντας δάνεια από τις ΗΠΑ, χάρη στο «Σχέδιο Dawes» και αργότερα στο «Σχέδιο Young», τα οποία κατά κύριο λόγο διέγραφαν κύκλο και επέστρεφαν στο δανειστή. Έτσι από τις ΗΠΑ πήγαιναν στη Γερμανία, από όπου όδευαν στις Γαλλία, Βρετανία, Βέλγιο για την αποπληρωμή των αποζημιώσεων και λοιπών χρεών. Αλλά και αυτές οι χώρες με τη σειρά τους χρωστούσαν στις ΗΠΑ χρήματα που δανείστηκαν για τον πόλεμο. Στις 30 Αυγούστου 1924 το Rentenmark αντικαταστάθηκε από το Reichsmark το οποίο παρέμεινε σε κυκλοφορία μέχρι την 20η Ιουνίου 1948, οπότε εισήχθη το Deutschemark από τον Ludwig Erhard, τον αρχιτέκτονα του οικονομικού θαύματος της Γερμανίας.

Αυτό που κατόρθωσε ο Γκούσταβ Στρέζεμαν, πρόεδρος του Γερμανικού Δημοκρατικού Κόμματος (DDP), για την Γερμανία ήταν να πραγματοποιηθούν παραγωγικές επενδύσεις όπως κατασκευές μεγάλων δρόμων, σιδηροδρομικών δικτύων, αεροδρομίων και γενικά, αναζωογόνηση της οικονομίας μέσω της ανάπτυξης. Το Ρουρ εγκαταλείφθηκε από το γαλλικό στρατό κατοχής και ανέκτησε το κύρος του, ως βιομηχανικό κέντρο, ενώ παράλληλα ιδρύθηκαν νέες θέσεις εργασίας καταπολεμώντας έτσι την ανεργία. Ο Στρέζεμαν όμως, είχε προειδοποιήσει για τον κίνδυνο κατάρρευσης της Γερμανίας αν σταματούσε η δανειοδότηση των Αμερικανών.

Έτσι η Γερμανία θεραπεύτηκε από τον υπερπληθωρισμό με την άσκηση αυστηρής νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής αλλά και την συναίνεση της διεθνούς κοινότητας ενώ βαθμιαία επανέκτησε την ισχύ της μεγάλης δύναμης διεθνώς με την είσοδό της στην Κοινωνία των Εθνών ως τακτικό μέλος με το δικαίωμα άσκησης αρνησικυρίας. Ακολούθησε μια περίοδος «φαινομενικής» ηρεμίας, αισιοδοξίας και ευφορίας έως το κραχ του 1929. Παράλληλα αξίζει να αναφερθεί η εμφάνιση στην πολιτική σκηνή της χώρας του ακροδεξιού κόμματος.

Τελική συνέπεια του υπερπληθωρισμού του 1923 είναι η αποστροφή των Γερμανών προς την επεκτατική νομισματική πολιτική, γεγονός που

απεικονίζεται στη στάση της χώρας μέχρι και σήμερα. Αποκλειστικός σκοπός της κεντρικής τράπεζας της Γερμανίας Bundesbank, η οποία ιδρύθηκε το 1957 ως η πρώτη ανεξάρτητη κεντρική τράπεζα στον κόσμο, ήταν η διατήρηση της τιμής του μάρκου σε σταθερά επίπεδα ώστε να περιοριστεί ο πληθωρισμός. Επιπλέον το σταθερό μάρκο, κατά τη διάρκεια των περίπλοκων μεταπολεμικών χρόνων, έγινε ένα σημαντικό πολιτικό σύμβολο καθώς η χαμένη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο εθνική υπερηφάνεια, αντικαταστάθηκε από την υπερηφάνεια για την μετέπειτα οικονομική επιτυχία της Γερμανίας .

Η Bundesbank αποτέλεσε, κατά το δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα, την πιο ισχυρή κεντρική τράπεζα στην Ευρώπη και, εν τέλει, το μοντέλο πάνω στο οποίο κατασκευάστηκε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα κυρίως λόγω της πολιτικής της ανεξαρτησίας και της ακλόνητης δέσμευσης στην αποστολή της. Ο πρόεδρος της, εξακολουθεί να ασκεί σημαντική επιρροή στην ΕΚΤ σχετικά με τη διαμόρφωση της νομισματικής πολιτικής της ευρωζώνης. Ωστόσο, στον απόηχο της κρίσης χρέους στην ευρωζώνη, η Bundesbank έρχεται συχνά σε αντιπαράθεση με την ΕΚΤ, κατηγορώντας την για υπέρβαση της εντολής της και διαχείριση του χρέους μέσω προγραμμάτων αγοράς κρατικών ομολόγων. Το 2010 ο τότε πρόεδρος της ΕΚΤ, Jean - Claude Trichet, ήρθε σε αντιπαράθεση με τον πρόεδρο της Bundesbank, λόγω της απόφασής του να αγοράσει ελληνικά κρατικά ομόλογα στη δευτερογενή αγορά, καθώς θεωρήθηκε ότι αποκλίνει από τον στόχο της, που δεν είναι άλλος από τη σταθερότητα των τιμών και την αποφυγή του πληθωρισμού. Στα μέσα του 2012 η ρήξη μεταξύ Bundesbank και ΕΚΤ διευρύνθηκε περαιτέρω όταν ο Mario Draghi αποφάσισε να προβεί σε αγορά των κρατικών ομολόγων των χωρών της ευρωζώνης που αντιμετώπιζαν δυσκολίες στη δευτερογενή αγορά .

Σύμφωνα με τη Bundesbank η αγορά ομολόγων από την ΕΚΤ ενέχει δύο κινδύνους: Πρώτον την έκθεση των φορολογούμενων πολιτών των βόρειων χωρών σε κινδύνους που προέρχονται από τις νότιες χώρες και κατά δεύτερον το γεγονός ότι θέτει την ανεξαρτησία της ΕΚΤ σε κίνδυνο λόγω της σύγκλισης της νομισματικής στη σφαίρα της δημοσιονομικής πολιτικής, υπονομεύοντας ταυτόχρονα το στόχο της που είναι κυρίως η διασφάλιση της σταθερότητας των τιμών.

2. Η ΜΕΓΑΛΗ ΥΦΕΣΗ 1929

2.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Μερικά χρόνια αργότερα, το 1929, θα ξεσπάσει η μεγαλύτερη οικονομική κρίση της σύγχρονης ιστορίας η οποία θα μείνει γνωστή ως «Η Μεγάλη Ύφεση». Η μεγάλη διάρκεια, δεδομένου ότι ταλάνισε όλη την υφήλιο για περισσότερο από μια δεκαετία, και η μεγάλη ένταση συνετέλεσαν ώστε να της αποδοθεί ο χαρακτηρισμός «Μεγάλη», ενώ το τέλος της ταυτίστηκε με το έναυσμα της πολεμικής οικονομίας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1939. Οι επιπτώσεις της κρίσης ήταν καταστροφικές τόσο για τον ανεπτυγμένο, όσο και τον αναπτυσσόμενο κόσμο και αξίζει να σημειωθεί ότι οδήγησε στην άνοδο του εξτρεμισμού σε πολλές χώρες, με πιο αξιοσημείωτο παράδειγμα την άνοδο του Χίτλερ ως επικεφαλής του Ναζιστικού Κόμματος. Η φύση της κρίσης ήταν διαφορετική από τον υπερπληθωρισμό της Γερμανίας κι έτσι αναπτύχθηκε μια διαφορετική αντίληψη για το ρόλο της νομισματικής επέκτασης.

Η μεγάλη κρίση δεν ξέσπασε ως κεραυνός εν αιθρία καθώς η ύφεση ήταν ήδη ορατή από τον Αύγουστο 1929. Υπήρξε συνδυασμός παραγόντων που προκάλεσαν την κρίση, όπως δομικές αδυναμίες και συγκεκριμένα περιστατικά τα οποία τη μετέτρεψαν σε μια γενικευμένη ύφεση. Μπορεί να χαρακτηριστεί ως συνέπεια της αδυναμίας προσαρμογής στα νέα δεδομένα και της προσκόλλησης των κυβερνήσεων σε αναχρονιστικές “συνταγές” πολιτικής.

Ο κανόνας χρυσού, που αποτελούσε το νομισματικό οικοδόμημα του 19ου αιώνα στη διάρκεια του οποίου λειτούργησε εύρυθμα ως μέσο ελέγχου των πιέσεων και διασφάλισης της μακροοικονομικής ισορροπίας, κατέρρευσε λίγες μόνο ημέρες μετά την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το καλοκαίρι του 1914. Με το τέλος των πολεμικών συγκρούσεων, η επιστροφή στο προπολεμικό νομισματικό σύστημα αποδείχθηκε καταστρεπτική σε παγκόσμιο επίπεδο. Η Μεγάλη Ύφεση ήταν το άμεσο αποτέλεσμα της προσήλωσης των οικονομικών αρχών κάθε χώρας στον κανόνα χρυσού, σύμφωνα με τον οποίο κάθε χώρα καθόριζε μια συγκεκριμένη ισοτιμία του εθνικού της νομίσματος με

τον χρυσό και ο οποίος τελικά έδρασε ως μηχανισμός μετάδοσης της ύφεσης από χώρα σε χώρα.

2.2 ΑΙΤΙΕΣ

Σύμφωνα με τους ιστορικούς, η κρίση προκλήθηκε μετά τις καταστροφές τραπεζών και το χρηματιστηριακό κραχ της «Μαύρης Πέμπτης», την 24^η Οκτωβρίου 1929, όταν ρευστοποιήθηκαν μαζικά μετοχές με αποτέλεσμα οι τιμές τους να καταρρεύσουν, σε σχέση με τα υψηλά επίπεδα στα οποία είχαν διαμορφωθεί ένα μήνα πριν, φτάνοντας στη χαμηλότερη τιμή τους την 13^η Νοεμβρίου (198 μονάδες ο Dow Jones). Από την άλλη πλευρά, οι αναλυτές θεωρούν την κατάρρευση των μετοχών σύμπτωμα και όχι βασικό αίτιο της κρίσης και δίνουν έμφαση στην απόφαση της Βρετανίας να επιστρέψει στις ισοτιμίες που υπήρχαν πριν τον κανόνα χρυσού προτού ξεσπάσει ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

Ως προς τα αίτια της κρίσης δεν υπάρχει σύμπνοια απόψεων ανάμεσα στους ανθρώπους της διάνοησης καθώς οι ευθύνες συνδέονται στενά με το ερώτημα του πώς να αποφευχθεί μια μελλοντική κρίση. Η μεγαλύτερη απορία εστιάζεται στο κατά πόσο επρόκειτο για μια αποτυχία της ελεύθερης αγοράς ή των τραπεζών να προλάβουν την κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος, τον επακόλουθο πανικό και τις περικοπές στα χρηματικά αποθέματα. Εκείνοι που υποστηρίζουν ένα σημαντικό ρόλο του κράτους στην οικονομία, πιστεύουν ότι επρόκειτο κυρίως για την αποτυχία των ελεύθερων αγορών, ενώ εκείνοι που πιστεύουν στην ελεύθερη αγορά υποστηρίζουν πως η κρίση οφειλόταν στην αποτυχία της κυβέρνησης να αντιμετωπίσει το πρόβλημα.

Η δεκαετία του 1920 αποτέλεσε περίοδο οικονομικής άνθισης για τις ΗΠΑ καθώς ήταν η μοναδική οικονομία που βγήκε αλώβητη από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η βιομηχανία της αναπτύχθηκε ταχύτατα με αποτέλεσμα το αυξημένο πλεονάζον εισόδημα των νοικοκυριών, να διοχετευθεί στο χρηματιστήριο και οι τιμές των μετοχών να πενταπλασιαστούν μεταξύ 1923 και 1929. Οι προσδοκίες ήταν θετικές για περαιτέρω άνοδο του χρηματιστηρίου με αποτέλεσμα την αδικαιολόγητη αύξηση της τιμής των μετοχών και τη δημιουργία «φούσκας». Το

γεγονός ότι ο πλούτος δεν επενδύθηκε έτσι ώστε να δώσει ώθηση στην οικονομία αποτέλεσε μία από τις πολλές αιτίες της εξάπλωσης της κρίσης.

Η πίστη των επενδυτών στο εύκολο κέρδος οδήγησε σε υπερχρέωση των νοικοκυριών με σκοπό την κερδοσκοπία. Όταν τον Άυγουστο του 1929, οι τιμές των μετοχών στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης σημείωσαν πτώση, οι τράπεζες που είχαν χρηματοδοτήσει τα υπερχρέη άρχισαν να καταρρέουν καθώς οι δανειολήπτες αδυνατούσαν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους και οι καταθέτες πανικοβλημένοι απέσυραν τις καταθέσεις τους σχηματίζοντας τεράστιες ουρές. Τα πιστωτικά ιδρύματα, από την άλλη, αδυνατούσαν να επιστρέψουν τις καταθέσεις, λόγω των πολύ χαμηλών αποθεματικών που διακρατούσαν, ως αποτέλεσμα της έλλειψης αυστηρού κανονιστικού πλαισίου σχετικά με τη λειτουργία τους, τροφοδοτώντας περαιτέρω τον πανικό. Αποτέλεσμα της έλλειψης αυστηρού κανονιστικού πλαισίου σχετικά με τη λειτουργία των τραπεζών πριν το 1929, ήταν στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής να λειτουργεί μεγάλος αριθμός μικρών τραπεζών, οι οποίες δεν είχαν τα μέσα να αντιμετωπίσουν μια ενδεχόμενη κρίση.

Μετά τη χρηματιστηριακή κρίση, μεγάλες εμπορικές τράπεζες με αξιοσημείωτη τη Bank of the United States, χρεοκόπησαν λόγω της επένδυσης μεγάλου τμήματος των καταθέσεων που διατηρούσαν στο χρηματιστήριο. Η Κεντρική Τράπεζα (FED) δεν έσπευσε να τις σώσει με αποτέλεσμα να καλλιεργηθεί κλίμα πανικού και στους πελάτες των άλλων τραπεζών, οι οποίοι έσπευσαν μαζικά να αποσύρουν τα χρήματά τους.

Οι κυβερνητικές εγγυήσεις και οι νομοθετικές ρυθμίσεις που στόχευαν στην αποφυγή του πανικού αποδείχθηκαν αναποτελεσματικές. Μέσα σε ένα χρόνο 744 αμερικάνικες τράπεζες κατέρρευσαν οδηγώντας σε απώλεια αποθεμάτων εκατομμυρίων δολαρίων.

Οι επιχειρήσεις άρχισαν να αντιμετωπίζουν προβλήματα στην εξασφάλιση κεφαλαίων για νέες επενδύσεις μέσω του χρηματιστηρίου, ενώ η αβεβαιότητα επηρέασε και τους εργαζόμενους, οι οποίοι περιόρισαν την κατανάλωση. Αυτό οδήγησε σε περιορισμό των επενδύσεων και κλείσιμο χιλιάδων επιχειρήσεων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι πωλήσεις βιομηχανικών και διαρκών καταναλωτικών αγαθών, τα κέρδη και η κατασκευαστική δραστηριότητα είχαν

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

ήδη αρχίσει να υποχωρούν, πολύ πριν την υποχώρηση των τιμών των μετοχών.

Οι καταρρεύσεις πήραν τη μορφή χιονοστιβάδας με αποτέλεσμα οι διασωθείσες τράπεζες να γίνουν ακόμη συντηρητικότερες στη χορήγηση δανείων, να συγκεντρώνουν κεφαλαιακά αποθέματα και να περικόπτουν δάνεια εντείνοντας την υποτίμηση του χρήματος και σχηματίζοντας ένα φαύλο κύκλο. Μέχρι το 1933 το απόθεμα χρήματος στην αμερικάνικη οικονομία είχε συρρικνωθεί στα 2/3 από τα επίπεδα του 1929 προκαλώντας τεράστια ύφεση.

Οι μονεταριστές, (Μίλτον Φρίντμαν, Μπέν Μπερνάνκε) υποστηρίζουν πως η συντηρητική νομισματική πολιτική της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ (Fed) ευθύνεται για τη μεγάλη εξαθλίωση.

Μερίδα οικονομολόγων, ιδιαίτερα της λεγόμενης αυστριακής σχολής, υποστηρίζουν ότι ο λόγος της κατάρρευσης δεν ήταν η μη παρέμβαση της κεντρικής τράπεζας κατά την εκδήλωση της κρίσης, αλλά η μη παρέμβασή της κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920, όταν και επέτρεψε τη δημιουργία μεγάλης ποσότητας χρήματος.

Το νομισματικό σύστημα του κανόνα χρυσού, όχι μόνο αποδείχθηκε ανίσχυρο να προστατεύσει την παγκόσμια οικονομία σε περίοδο αναταράξεων, αλλά και αποτέλεσε τη γενεσιουργό αιτία της κρίσης. Χώρες όπως η Βρετανία και οι Σκανδιναβικές χώρες, που γρήγορα εγκατέλειψαν τη σχέση με το χρυσό και υποτίμησαν τα νομίσματά τους, ανέκαμψαν ταχύτερα συγκριτικά με άλλες χώρες που παρέμειναν για πολύ καιρό μετά την κρίση στο καθεστώς χρυσού, όπως η Γαλλία ή το Βέλγιο.

2.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Το γεγονός ότι κατά την εκδήλωση της Μεγάλης Κρίσης του 1929 δεν υπήρχε συντονισμένη μακροοικονομική πολιτική συνετέλεσε ώστε η κρίση να μεταδοθεί γρήγορα από το χρηματοπιστωτικό τομέα στον πραγματικό τομέα της οικονομίας, με αποτέλεσμα η διάρκεια και το βάθος της να είναι μεγαλύτερα.

Οι κεντρικές τράπεζες στράφηκαν σε συσταλτικές νομισματικές πολιτικές αποτυγχάνοντας να διαδραματίσουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην αντιμετώπιση

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

της κρίσης. Συγκεκριμένα η FED προσπάθησε επίμονα να ισοσκελίσει τον κρατικό προϋπολογισμό παρόλο που η οικονομία μόλις εξερχόταν από την καθοδική φάση του οικονομικού κύκλου, οι τιμές των αγαθών είχαν ήδη αρχίσει να πέφτουν και δεν υπήρχε ένδειξη για αναθέρμανση των πληθωριστικών προσδοκιών στο άμεσο μέλλον. Έτσι το 1928 αύξησε τα επιτόκια και μείωσε τη νομισματική κυκλοφορία προκειμένου να περιορίσει την αδικαιολόγητη ευφορία του Χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης ως απόρροια της κερδοσκοπικής συμπεριφοράς των επενδυτών. Μπορεί ο στόχος να επιτεύχθηκε αλλά το τίμημα σε όρους προϊόντος και απασχόλησης, αποδείχθηκε πολύ βαρύ.

Στη συνέχεια, κατά την εκδήλωση της κρίσης, η FED παρέμεινε άπραγη παρά το γεγονός ότι ο αρχικός σκοπός της ίδρυσής της ήταν να παρεμβαίνει ως δανειστής ύστατης ανάγκης σε περιπτώσεις μαζικών τραπεζικών αναλήψεων. Οι λόγοι που την οδήγησαν σ' αυτήν την απόφαση ήταν οι εξής:

1) Η πίστη στην κυρίαρχη οικονομική σκέψη της εποχής, που δεν ήταν άλλη από τη θεωρία της αυτορυθμίσσης της κλασικής σχολής, βάσει της οποίας η οικονομία αυτορυθμίζεται και οποιαδήποτε παρέμβαση στην οικονομία επιφέρει το αντίθετο αποτέλεσμα,

2) Η υποτίμηση της σοβαρότητας της κρίσης στο αρχικό της στάδιο και

3) Η προσήλωση στον κανόνα χρυσού ο οποίος την δέσμευε ως προς την ποσότητα χρήματος που κυκλοφορούσε. Αποδείχθηκε ότι όσο συντομότερα μια χώρα εγκατέλειπε τον κανόνα του χρυσού, τόσο συντομότερα ανέκαμπτε από την κρίση. Πρακτικά η αποκόλληση από τον κανόνα του χρυσού επέτρεψε στις χώρες να αυξήσουν το απόθεμα χρήματος στις οικονομίες τους χωρίς περιορισμούς και ήταν τελικά η αύξηση της ποσότητας του χρήματος που έδωσε ώθηση στην αγορά για να ξεπεραστεί η κρίση.

Παράλληλα την ίδια περίοδο ο τότε πρόεδρος των ΗΠΑ Herbert Hoover αντί δημοσιονομικής επέκτασης προτίμησε δημοσιονομική συρρίκνωση. Έτσι λόγω του δημοσιονομικού ελλείμματος, που προέκυψε από τη μείωση του φορολογικού συντελεστή κατά 1% τον Δεκέμβριο 1929 και εν μέσω κρίσης, αναγκάστηκε ν' αυξήσει τους φορολογικούς συντελεστές. Η ανεργία αυξήθηκε από 3,2% το 1929 σε 25,2% το 1933 ενώ το ΑΕΠ σημείωσε ραγδαία πτώση. Ο νόμος Smoot-Hawley Tariff τον Ιούνιο του 1930 οδήγησε σε περαιτέρω μείωση του διεθνούς εμπορίου και των διεθνών συναλλαγών.

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το 1932 η FED αλλάζει πορεία ακολουθώντας χαλαρότερη νομισματική πολιτική σε μια προσπάθεια αύξησης της ρευστότητας της εγχώριας αγοράς με πράξεις ανοικτής αγοράς. Ως συνέπεια τα ονομαστικά επιτόκια διαμορφώνονται σε πολύ χαμηλά επίπεδα αλλά τα πραγματικά επιτόκια δανεισμού παραμένουν σε πολύ υψηλά επίπεδα.

Η ψήφιση του νόμου Glass-Steagall από το Αμερικανικό Κογκρέσο επιβάλλει για πρώτη φορά αυστηρούς περιορισμούς στη λειτουργία των τραπεζών, διαχωρίζοντας τις παραπάνω σε δύο κατηγορίες, εμπορικές και επενδυτικές. Ο περιορισμός αυτός ανακλήθηκε το 1999 από την κυβέρνηση Κλίντον, κατόπιν ασφυκτικών πιέσεων, και σε συνδυασμό με την αποτυχία του χρηματοπιστωτικού τομέα να αυτορυθμιστεί αποτελούν κατά πολλούς ένα από τα σημαντικότερα αίτια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008.

Παράλληλα με τον ίδιο νόμο, θεσπίστηκε η ασφάλιση των καταθέσεων μέσω της ίδρυσης του Ομοσπονδιακού Συστήματος Ασφάλισης Καταθέσεων (Federal Deposit Insurance Corporation) θέτοντας έτσι για πρώτη φορά ένα αυστηρότερο κανονιστικό πλαίσιο και διασφαλίζοντας σε μεγάλο βαθμό τις καταθέσεις των πολιτών.

Στις 4 Μαρτίου 1933 αναλαμβάνει νέος πρόεδρος των ΗΠΑ ο Franklin Roosevelt ο οποίος υπόσχεται ένα «New Deal» για τον αμερικανικό λαό, με στόχο την ανακούφιση των φτωχότερων και των ανέργων, την ανάκαμψη της οικονομίας σε φυσιολογικά επίπεδα και την αναμόρφωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος της χώρας ώστε να μην επαναληφθεί παρόμοια κατάσταση. Η επεκτατική δημοσιονομική πολιτική περιελάμβανε δημιουργία νέων δημόσιων έργων, πολιτικές για την απελευθέρωση του εμπορίου, οικονομικές παροχές για διάφορες ευπαθείς ομάδες, επιβολή υψηλών φόρων στα εισοδήματα των πλουσίων κτλ. Αρχικά φάνηκε να έχει θετικά αποτελέσματα καθώς τόσο η απασχόληση όσο και το ΑΕΠ αυξήθηκαν. Έτσι την άνοιξη του 1933 η αμερικανική οικονομία άρχισε να ανακάμπτει, αν και συνέχισε να υπολείπεται σε σχέση με τα προ του 1929 επίπεδα, με αποτέλεσμα να σχηματιστεί η πεποίθηση ότι η οικονομία δεν αυτορυθμίζεται τελικά αλλά υπάρχει μόνιμη ανάγκη για κρατική παρέμβαση.

Παρ'ολ'αυτά, οι ΗΠΑ γνωρίζουν ένα δεύτερο κύμα ύφεσης το 1937, όταν στην προσπάθεια ισοσκελισμού του προϋπολογισμού, ο πρόεδρος Ρούσβελτ ανακοινώνει δραστική μείωση των δαπανών και αύξηση της φορολογίας, προκαλώντας την αντίδραση των οικονομικών φορέων και οδηγώντας την οικονομία σε ύφεση για περισσότερο από ενάμιση χρόνο. Η βιομηχανική παραγωγή μειώθηκε, με αποτέλεσμα την απότομη άνοδο της ανεργίας. Την περίοδο 1930-1938 το ποσοστό ανεργίας στις ΗΠΑ ανήλθε σε 26,1%, από 7,9% τη δεκαετία που είχε προηγηθεί. Το 1932 η βιομηχανική παραγωγή κατέγραψε τη μεγαλύτερη συρρίκνωση, σημειώνοντας απώλεια μεγαλύτερη από 40% σε σχέση με το 1929. Το έλλειμμα του προϋπολογισμού των ΗΠΑ αυξήθηκε ελάχιστα το 1934, σε 5,9% του ΑΕΠ από 4,5% το αμέσως προηγούμενο έτος.

Με την είσοδο των ΗΠΑ στον πόλεμο το 1941, εξαλείφθηκαν οι τελευταίες επιδράσεις της παρατεταμένης ύφεσης στη χώρα και για πρώτη φορά από την έναρξη της κρίσης το ποσοστό ανεργίας έπεσε κάτω από το 10%. Έτσι η αμερικάνικη οικονομία βγαίνει οριστικά από την κρίση του 1929 με το μεγαλύτερο πρόγραμμα δημοσιονομικής επέκτασης που ανελήφθη ποτέ, γνωστό ως Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

Εν τέλει η αποτυχημένη διαχείριση της κρίσης του 1929 αποτελεί παράδειγμα προς αποφυγήν. Με τη λανθασμένη εμμονή τους σε αντιπληθωριστικές πολιτικές, υπό συνθήκες όμως ύφεσης και ανεργίας, οι κεντρικές τράπεζες του τότε προηγμένου κόσμου “πρωτοστάτησαν” στη μετάδοση της κρίσης. Πάντως, η μετέπειτα αντίδρασή τους, αν και καθυστερημένη, συνέβαλε στην αναθεώρηση του τρόπου σχεδιασμού και άσκησης της μακροοικονομικής πολιτικής και ιδίως της νομισματικής. Αρχικά το βασικό εργαλείο για τη διαχείριση της συνολικής ζήτησης, τουλάχιστον βραχυχρόνια, ήταν η δημοσιονομική πολιτική, ενώ η νομισματική πολιτική περιορίστηκε στο να διευκολύνει τη δημοσιονομική.

Τελικά ενδυναμώθηκε ο ρόλος των κεντρικών τραπεζών και θεσπίστηκε για πρώτη φορά ένα αυστηρό κανονιστικό πλαίσιο που παρείχε περισσότερα εχέγγυα. Βέβαια την τελευταία δεκαπενταετία του 20ού αιώνα άλλαξαν σημαντικά οι αντιλήψεις για το ρόλο των κεντρικών τραπεζών. Οι εμπειρίες από

περιόδους υψηλού πληθωρισμού σε διάφορες χώρες οδήγησαν στη διαπίστωση ότι, όταν η νομισματική πολιτική εξαρτάται από την εκάστοτε κυβέρνηση, η κεντρική τράπεζα συχνά εξαναγκάζεται να χρηματοδοτήσει τις δημόσιες δαπάνες, με αποτέλεσμα την άνοδο του πληθωρισμού και τελικά την επιβράδυνση της ανάπτυξης. Έτσι οι επικρατούσες κεϋνσιανές απόψεις κατά τη δεκαετία 1950 – 1960, τόσο σε επίπεδο οικονομικής θεωρίας όσο και σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής, ανετράπησαν με την εμφάνιση του στασιμοπληθωρισμού τη δεκαετία 1970 .

Η εικοσαετία 1970-1989 ήταν αρκετά δύσκολη για τους υπεύθυνους της οικονομικής πολιτικής παγκοσμίως, καθώς αντιμετώπισαν δύο πετρελαϊκές κρίσεις το 1973-74 και το 1978-79, το φαινόμενο του στασιμοπληθωρισμού και μια κρίση εξωτερικού χρέους στη Λατινική Αμερική στις αρχές της δεκαετίας του 1980.

3. ΠΡΩΤΗ ΠΕΤΡΕΛΑΪΚΗ ΚΡΙΣΗ (1973)

3.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Από το 1950 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1970 οι οικονομίες αναπτύσσονται με χαμηλά ποσοστά ανεργίας και πληθωρισμού. Τη δεκαετία του 1970 εκδηλώνονται δύο πετρελαϊκές κρίσεις, με αποτέλεσμα να εμφανίζεται για πρώτη φορά το φαινόμενο του στασιμοπληθωρισμού, δηλαδή η συνύπαρξη πληθωρισμού και αυξημένης ανεργίας, καταργώντας την επικρατούσα έως τότε κεϋνσιανή θεωρία σύμφωνα με την οποία η ταυτόχρονη συνύπαρξη υψηλού πληθωρισμού και υψηλής ανεργίας ήταν αδύνατη.

Η πρώτη ισχυρή πετρελαϊκή κρίση ξέσπασε τον Οκτώβριο του 1973 λόγω του εμπάργκο που κήρυξαν οι κυβερνήσεις των κρατών μελών του Οργανισμού Πετρελαιοεξαγωγικών Χωρών, της Αιγύπτου και της Συρίας, στις εξαγωγές πετρελαίου, αντιδρώντας στην απόφαση των ΗΠΑ και της Ολλανδίας να ενισχύσουν τον ισραηλινό στρατό κατά τη διάρκεια του πολέμου του Yom Kippur. Με τον τρόπο αυτό, οι χώρες-μέλη του ΟΠΕΚ, πήραν τον έλεγχο των εσωτερικών βιομηχανιών πετρελαίου και καθόρισαν την τιμή του ακατέργαστου

πετρελαίου στις παγκόσμιες αγορές, χρησιμοποιώντας το τελικά ως μέσο διπλωματικής πίεσης. Διήρκησε μέχρι τον Μάρτιο του 1974 κι είχε τεράστιες επιδράσεις σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο παγκοσμίως, καθώς οδήγησε σε δραματικά πληθωριστικές αυξήσεις των τιμών, δρώντας παράλληλα κατασταλτικά για την οικονομική δραστηριότητα.

Η τιμή του αργού πετρελαίου φτάνει το 1973 στα 12 δολάρια το βαρέλι από τα 3 δολάρια το 1971, μία αύξηση περίπου 400%. Η πραγματοποίηση του εμπάργκο έχει μεγαλύτερες επιπτώσεις στην Ευρώπη και στην Ιαπωνία, καθώς εξαρτώνται κατά 75% και 80% αντίστοιχα από το Αραβικό πετρέλαιο. Η εξάρτηση της Αμερικής από το πετρέλαιο είναι μικρότερη (10%), αλλά προκειμένου να βοηθήσει την Ευρώπη και την Ιαπωνία δίνει το παράδειγμα της ενεργειακής εγκράτειας και καλεί όλες τις χώρες της Δύσης να κάνουν το ίδιο.

3.2 ΑΙΤΙΕΣ

Η άνοδος της τιμής του πετρελαίου και η συνεπακόλουθη άνοδος του επιπέδου των τιμών θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί εάν δεν ήταν τόσο έντονη η εξάρτηση των περισσότερων χωρών από τον ΟΠΕΚ. Για πρώτη φορά στην ιστορία, πέρα από την έντονη εξάρτηση των χωρών από τον ΟΠΕΚ, γίνεται αντιληπτή η πολιτική ισχύς του οργανισμού, ο οποίος συστάθηκε το 1960 στη Βαγδάτη, με σκοπό την καθιέρωση ενιαίας πετρελαϊκής πολιτικής μεταξύ των κρατών μελών και την προστασία των συμφερόντων τους.

Η κατάρρευση του σταθερού συστήματος ισοτιμιών του Bretton Woods το 1971, οδήγησε σε ανεξέλεγκτη άνοδο των τιμών και των δεικτών ξεκινώντας από τον χρυσό, η τιμή του οποίου σε λιγότερο από μια δεκαετία δωδεκαπλασιάστηκε (από 35 δολάρια η ουγκιά το 1971 σε 455 δολάρια το 1979). Παράλληλα το δολάριο υποτιμήθηκε, χάνοντας το 30% της αξίας του έναντι του μάρκου και το 20% έναντι του γιεν και του φράγκου, όταν οι τραπεζίτες αύξησαν τα διαθέσιμά τους φοβούμενοι την αστάθεια που δημιουργήθηκε. Οι χώρες που στηρίζονταν στην παραγωγή πετρελαίου έβλεπαν το μαύρο χρυσό να αξίζει, σε όρους χρυσού, λιγότερο απ'ό,τι μερικά χρόνια πριν. Έτσι τα μέλη του ΟΠΕΚ, που είχαν στόχο να κρατούν την τιμή του πετρελαίου σε υψηλά επίπεδα, αποφάσισαν να μειώσουν την παραγωγή

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

πετρελαίου ώστε να αυξηθεί η αξία του. Η αύξηση αυτή μεταδόθηκε και στα υπόλοιπα αγαθά ενώ η ζήτηση και οι επενδύσεις μειώθηκαν κατακόρυφα.

3.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Οι ΗΠΑ προσπάθησαν αρχικά να θέσουν περιορισμούς ως προς τη χρήση του πετρελαίου προκειμένου να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της έλλειψής του. Στην Ευρώπη η κατάσταση διαφοροποιούνταν από χώρα σε χώρα καθώς η στάση των κρατών μελών του ΟΠΕΚ καθοριζόταν από πολιτικά παιχνίδια. Ωστόσο αυτό που επηρέασε όλη την οικονομία δεν ήταν το εμπόργκο αλλά η δραματική αύξηση των τιμών του πετρελαίου που οδήγησε σε επιβράδυνση της κατανάλωσης και των επενδύσεων.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν κατάφερε να υιοθετήσει ενιαία πολιτική για την διαχείριση της κρίσης. Οι ευρωπαϊκές χώρες υιοθέτησαν το 'New Strategy' (1974) το οποίο προέβλεπε αφενός τη μείωση των εισαγωγών πετρελαίου και αφετέρου την αξιοποίηση των εγχώριων δυνατοτήτων παραγωγής ενέργειας, παράλληλα με επενδύσεις σε προγράμματα έρευνας και ανάπτυξης στον κλάδο της ενέργειας.

Οι κεντρικές τράπεζες των δυτικών κυβερνήσεων αντέδρασαν με επεκτατικές πολιτικές, μειώνοντας τα επιτόκια ώστε να τονωθεί η ζήτηση. Παρ'όλ'αυτά, ο στασιμοπληθωρισμός παρέμενε προβληματίζοντας τα οικονομικά επιτελεία. Τελικά αποδείχθηκε ότι οι μόνες κερδισμένες από την πετρελαϊκή κρίση ήταν οι πετρελαϊκές εταιρείες, κατά κύριο λόγο αμερικανικών συμφερόντων.

4. ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΤΡΕΛΑΪΚΗ ΚΡΙΣΗ (1979)

4.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η επανάσταση στο Ιράν, τη δεύτερη πετρελαιοπαραγωγό χώρα του καρτέλ, το 1979 σε συνδυασμό με την εισβολή της τότε Σοβιετικής Ένωσης στο Αφγανιστάν συνέβαλαν στη δεύτερη πετρελαϊκή κρίση, προκαλώντας σοκ στην παγκόσμια οικονομία, αφού η τιμή του αργού πετρελαίου τριπλασιάστηκε σκαρφαλώνοντας από 12\$ ανά βαρέλι σε 36\$. Αυτή η τεράστια αύξηση της τιμής του αργού πετρελαίου σε διάστημα έξι ετών ήταν ένα ισχυρό πλήγμα για τις οικονομίες πολλών χωρών του κόσμου, μεταξύ των οποίων και οι ευρωπαϊκές. Μετέτρεψε σε έλλειμμα το παραδοσιακό πλεόνασμα των ισοζυγίων πληρωμών των χωρών της Ευρώπης

4.2 ΑΙΤΙΕΣ

Λόγω των προαναφερθέντων πολιτικών γεγονότων η παραγωγή και εξαγωγή πετρελαίου του Ιράν μειώθηκε ανησυχητικά προκαλώντας πανικό στις αγορές και εκτοξεύοντας εν συνεχεία τις τιμές σε υψηλά επίπεδα. Έτσι το πετρέλαιο αυξήθηκε από 13 δολάρια το βαρέλι το 1978, σε 32 δολάρια στις αρχές του 1980. Τα κράτη, φοβούμενα περαιτέρω κλιμάκωση των διεθνών καταστάσεων, προέβησαν σε αποθεματοποίηση του πετρελαίου που είχαν στην κατοχή τους, με αποτέλεσμα η τιμή του να αυξηθεί ακόμα περισσότερο.

Τα αποτελέσματα της δεύτερης πετρελαϊκής κρίσης έμοιαζαν με εκείνα του 1973, αλλά με διαφορετική ένταση και διάρκεια για κάθε χώρα. Περισσότερο επλήγησαν οι αναπτυσσόμενες μη πετρελαιοπαραγωγικές χώρες, οι οποίες παρουσίασαν για άλλη μια φορά έλλειμμα στο ισοζύγιό τους. Αντίθετα αμερικάνικες πετρελαιοπαραγωγικές περιοχές όπως το Τέξας, η Αλάσκα η Οκλαχόμα κ.α. σημείωσαν τεράστιους ρυθμούς ανάπτυξης. Ο πληθωρισμός και η ανεργία αυξήθηκαν πάλι, αναγκάζοντας τις κυβερνήσεις να υιοθετήσουν αντιπληθωριστικές πολιτικές.

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

4.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Η πολιτική που ακολούθησαν ήταν διαφορετική από εκείνη του 1973. Ο πρόεδρος της FED, Paul Volcker, προχώρησε σε αύξηση των επιτοκίων με το διατραπεζικό επιτόκιο να φτάνει από 11,2% το 1979 σε 20% τον Ιούνιο του 1981, παραμένοντας πιστός στην αντιπληθωριστική του πολιτική παρά την αλλαγή πολιτικής ηγεσίας από τον Carter στον Reagan. Η πολιτική της FED θεωρήθηκε επιτυχημένη, μόνο όμως σε σχέση με τον πληθωρισμό, ο οποίος μειώθηκε από 13,5% σε 3,2% .

Οι κοινωνικές επιπτώσεις της παραπάνω συσταλτικής πολιτικής ήταν ιδιαίτερα επίπονες καθώς η αμερικάνικη οικονομία έπεφτε σε κρίση με έντονες κοινωνικές αναταραχές. Αυτό που κατάφερε ο Reagan ήταν να συνδυάσει αντιπληθωριστική πολιτική με ενίσχυση της επιχειρηματικότητας. Για να το πετύχει αυτό περιόρισε τις δαπάνες, τις κρατικές παρεμβάσεις στη λειτουργία της οικονομίας, τη φορολογία και άσκησε έλεγχο στην προσφορά του χρήματος (μονεταριστική πολιτική) για τον περιορισμό του πληθωρισμού.

Τελικά θεωρήθηκε επιτυχημένη η αντιμετώπιση της κρίσης καθώς στα τέλη του 1982 ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ έφτασε στο 9,4% ετησίως ενώ η ανεργία μειώθηκε σε 7,5% από 10,8%, και μια περίοδος οικονομικής ευφορίας ξεκινούσε για τις ΗΠΑ.

5. ΚΡΙΣΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ **(1982)**

5.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970, το Μεξικό γνώρισε μια περίοδο μακροοικονομικής σταθερότητας και οικονομικής ανάπτυξης. Ο πληθωρισμός δεν παρουσίασε ιδιαίτερη αύξηση, ενώ η ετήσια οικονομική ανάπτυξη κυμαινόταν κατά μέσο όρο στο 7%. Από το 1954 έως το 1976, το Μεξικό είχε καθεστώς σταθερής συναλλαγματικής ισοτιμίας με 12,5 πέσο να αντιστοιχούν σε ένα δολάριο.

Η οικονομική πολιτική του Μεξικού άλλαξε ριζικά το 1970, όταν εκλέχθηκε πρόεδρος ο Luis Echeverría. Μια τεράστια δημοσιονομική επέκταση έλαβε χώρα και το δημόσιο χρέος άρχισε να αυξάνεται, με συνέπεια τα ελλείμματα του προϋπολογισμού να αυξηθούν στο 10% του ΑΕΠ το 1975 και το 1976. Ο ρυθμός αύξησης της νομισματικής βάσης επιταχύνθηκε σε 33,8% το 1975. Ως εκ τούτου, ο πληθωρισμός αυξήθηκε πάνω από το ποσοστό του 20% το 1973 και το 1974, ενώ στο μεταξύ το ισοζύγιο πληρωμών επιδεινώθηκε. Λόγω της αύξησης του πληθωρισμού, η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία ανατιμήθηκε γρήγορα. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών έφτασε στο 5% του ΑΕΠ το 1975 και το συνολικό εξωτερικό χρέος αυξήθηκε απότομα στο 31% του ΑΕΠ το 1976 .

Στις 31 Αυγούστου 1976, κάτω από την πίεση του ισοζυγίου πληρωμών, το πέσο υποτιμήθηκε σχεδόν 50% και η οικονομία βυθίστηκε σε ύφεση. Λίγο αργότερα η πολιτική ηγεσία της χώρας άλλαξε, με νέο πρόεδρο τον Lopez Portillo, ο οποίος εφάρμοσε μία πιο επεκτατική δημοσιονομική πολιτική. Μεταξύ 1978 και 1981, ο ρυθμός αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ κυμάνθηκε μεταξύ 8,0% και 9,1%. Ο πληθωρισμός αυξήθηκε μεν αλλά δεν ξεπέρασε το 30%. Από τη δεύτερη πετρελαϊκή κρίση του 1979 και μετά, αρκετοί παράγοντες που αναλύονται στη συνέχεια επιδείνωσαν το κόστος εξυπηρέτησης του χρέους .

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η δήλωση των αντιπροσώπων της κυβέρνησης του Μεξικού, στις 13 Αυγούστου 1982, περί αδυναμίας αποπληρωμής του χρέους της χώρας, ύψους 80 δισεκατομμυρίων δολαρίων, αποτέλεσε το ξέσπασμα της κρίσης χρέους των αναπτυσσόμενων χωρών. Αμέσως μετά την παραπάνω δήλωση, οι ξένες τράπεζες που είχαν χρηματοδοτήσει τα υψηλά ελλείμματα του ισοζυγίου πληρωμών των αναπτυσσόμενων χωρών σταμάτησαν την παροχή δανεικών, δημιουργώντας σοβαρό πρόβλημα ρευστότητας στις χώρες αυτές.

Μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, χώρες όπως η Αργεντινή, η Βραζιλία, η Χιλή και άλλες της Λατινικής Αμερικής, βρέθηκαν στην ίδια θέση με το Μεξικό, ανακοινώνοντας αδυναμία πληρωμών, με συνέπεια η κρίση να πάρει παγκόσμιες διαστάσεις. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα χρέη του Μεξικού, της Αργεντινής, της Βραζιλίας και της Βενεζουέλας, που αποτελούσαν τις τέσσερες μεγαλύτερες οικονομίες της Λατινικής Αμερικής, ανέρχονταν στο ποσό των 176 δισεκατομμυρίων δολαρίων (Curry 1997, σελ.191). Άμεση συνέπεια της κρίσης ήταν ο κλονισμός της εμπιστοσύνης των αναπτυγμένων προς τις αναπτυσσόμενες χώρες και ο κίνδυνος κατάρρευσης μεγάλων διεθνών τραπεζών.

5.2 ΑΙΤΙΕΣ

Τα αίτια της κρίσης χρέους, όπως άλλωστε συμβαίνει σε κάθε κρίση, είναι πολλά και αλληλένδετα. Εξαιτίας των δύο πετρελαϊκών κρίσεων που προηγήθηκαν χρονικά και της συνεπακόλουθης αύξησης της τιμής του πετρελαίου, οι πετρελαιοπαραγωγικές χώρες είχαν αποκτήσει μεγάλα πλεονάσματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών τους, σε αντίθεση με τα μεγάλα ελλείμματα των μη πετρελαιοπαραγωγικών, γεγονός που αποτέλεσε μια από τις κύριες αιτίες της κρίσης. Τα πλεονάζοντα κεφάλαια των πετρελαιοπαραγωγικών χωρών κατευθύνθηκαν σε μεγάλες τράπεζες, οι οποίες φρόντισαν με τη σειρά τους να τα διαθέσουν σε υψηλότοκα δάνεια προς τις αναπτυσσόμενες χώρες ώστε να πετύχουν μεγάλα περιθώρια κέρδους.

Αν και το Μεξικό ευνοήθηκε από την αύξηση της τιμής του πετρελαίου, όντας εξαγωγέας πετρελαίου, ωστόσο οι συνέπειες της παγκόσμιας ύφεσης

ήταν ένας σημαντικός αρνητικός παράγοντας καθώς οδήγησε σε μείωση των καθαρών εξαγωγών.

Η υπεραισιόδοξη αντίληψη, που επικρατούσε μέχρι πριν το ξέσπασμα της κρίσης, ότι τα κράτη δεν πτωχεύουν, σε συνδυασμό με τον έντονο ανταγωνισμό των τραπεζών για κερδοσκοπία οδήγησαν σε χαλάρωση των κριτηρίων αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας των δανειοληπτών και σε εκτεταμένη χορήγηση δανείων. Η πλειοψηφία των δανείων ήταν βραχυπρόθεσμης διάρκειας με υψηλά κυμαινόμενα επιτόκια, γεγονός που δεν συνετέλεσε στην ανάπτυξη των δανειοληπτών χωρών (Βραζιλία,Μεξικό) παρά τόνισε την κερδοσκοπική διάθεση των δανειστών (ΗΠΑ).

Η αύξηση των επιτοκίων που υιοθετήθηκε ως μέτρο αντιμετώπισης του πληθωρισμού λόγω της δεύτερης πετρελαϊκής κρίσης, επιβάρυνε τις αναπτυσσόμενες χώρες αυξάνοντας το κόστος δανεισμού τους, καθώς συνετέλεσε στην ανατίμηση του δολαρίου. Παράλληλα, οδήγησε σε ανατίμηση των τοπικών νομισμάτων των χωρών της Λατινικής Αμερικής, οι οποίες είχαν συνδέσει τα νομίσματά τους με το δολάριο προκειμένου να πετύχουν σταθερότητα των τιμών, με τελική συνέπεια την επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων τους και την αύξηση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Παράλληλα, η περιοριστική δημοσιονομική πολιτική οδήγησε σε μείωση της ζήτησης στις αναπτυσσόμενες οικονομίες με συνεπακόλουθη μείωση των εισαγωγών τους και των εξαγωγών αντίστοιχα των αναπτυσσόμενων χωρών.

5.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Όταν ξέσπασε η κρίση, οι αμερικανικές και βρετανικές τράπεζες βρέθηκαν ένα βήμα πριν τη χρεοκοπία, υπό την απειλή της παύσης πληρωμών των χωρών της Λατινικής Αμερικής δεδομένου ότι αποτελούσαν τους βασικούς δανειστές τους. Από το Νοέμβριο του 1982 και μετά , έγιναν διάφορες προσπάθειες αναδιάρθρωσης του χρέους, συμπεριλαμβανομένων των σχεδίων Baker (1985–1988) και του σχεδίου Brady (1989-1993) , τα οποία από κοινού ανήλθαν στο 5,2% του ΑΕΠ (Barkbu, 2011).

Στις 10 Δεκεμβρίου 1982, συμφωνήθηκε μεταξύ Μεξικού και εμπορικών τραπεζών η αναδιάρθρωση των 23 δισεκατομμυρίων δολαρίων που απαιτούνταν για τις πληρωμές τους δημόσιου χρέους μεταξύ 23 Αυγούστου 1982 και 31 Δεκεμβρίου 1984 ενώ παράλληλα συμφωνήθηκε με το ΔΝΤ ένα ευρύ πρόγραμμα σταθεροποίησης που περιελάμβανε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις.

Μεταξύ Αυγούστου και Δεκεμβρίου του 1982, το πέσο υποτιμήθηκε σχεδόν κατά 50% έναντι του δολαρίου με αποτέλεσμα ο πληθωρισμός να αυξηθεί κατά 100% και η οικονομία να βυθιστεί σε ύφεση. Το 1982, η οικονομία συρρικνώνεται κατά 0,6%, ακολουθούμενη από μια συρρίκνωση 4,2 % το 1983. Το κατά κεφαλήν πραγματικό ΑΕΠ μειώνεται κατά 3% το 1982 και κατά 6% το 1983. Κατά τη διάρκεια των επόμενων πέντε ετών, η συνολική μείωση φτάνει το 11%. Κατά την ίδια περίοδο, οι πραγματικοί μισθοί μειώνονται κατά περίπου 30% (Buffie, 1989) ενώ η ανεργία αυξάνεται σε υψηλά επίπεδα, ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές.

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί η μείωση των ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης και η αύξηση του πληθωρισμού τέθηκε σε εφαρμογή το 1985 το «σχέδιο Baker» σύμφωνα με το οποίο οι κυβερνήσεις των αναπτυσσόμενων χωρών θα προμήθευαν τις υπερχρεωμένες χώρες με νέες πιστώσεις μεσοπρόθεσμων δανείων με αντάλλαγμα τη δέσμευση των αναπτυσσόμενων χωρών για διαρθρωτικές αλλαγές. Παρ' όλ'αυτά το σχέδιο Baker απέτυχε αφού οι εκροές κεφαλαίων αυξήθηκαν, ο πληθωρισμός εκτινάχθηκε στα ύψη, οι επενδύσεις μειώθηκαν, ενώ κατά την περίοδο 1982-1988 δεν πραγματοποιήθηκε οικονομική ανάπτυξη στο Μεξικό.

Σύμφωνα με το σχέδιο Brady, το οποίο τέθηκε σε ισχύ τον Σεπτέμβριο του 1989, νομιμοποιήθηκε η ιδέα της διαγραφής μέρους του χρέους των υπερχρεωμένων χωρών αναγκάζοντας τις εμπορικές τράπεζες να δεχθούν περιορισμένες απώλειες. Ουσιαστικά, για να δεχθούν οι τράπεζες διαγραφή μέρους του χρέους των υπερχρεωμένων χωρών, τονίστηκε η ιδέα της ασφαλέστερης αποπληρωμής του υπόλοιπου ποσού. Έτσι την περίοδο 1989-1994 οι συμφωνίες διαγραφής χρεών από ιδιωτικούς δανειστές έφτασαν στο 32% των συνολικών χρεών. Το ΔΝΤ απαίτησε, όπως και με το προηγούμενο σχέδιο, διαρθρωτικές αλλαγές από τις αναπτυσσόμενες χώρες.

Η πρώτη χώρα που εφάρμοσε το σχέδιο ήταν το Μεξικό, από όπου και ξεκίνησε η κρίση. Μέσα σε ένα έτος η χρηματοπιστωτική κατάσταση του Μεξικού είχε αλλάξει άρδην καθώς τα επιτόκια που πλήρωνε για να συγκρατήσει τα ξένα κεφάλαια μειώθηκαν ως συνέπεια της μείωσης των επιτοκίων που πλήρωνε η κυβέρνηση για το δημόσιο χρέος της ενώ και το έλλειμμα του προϋπολογισμού συρρικνώθηκε σημαντικά. Παράλληλα διαδραματίστηκε σειρά μεταρρυθμίσεων όπως πώληση κρατικών επιχειρήσεων, άρση περιορισμών στις εισαγωγές, υποδοχή ξένων επενδυτών κ.α. καθώς στα μέσα της δεκαετίας του 1980 πολλοί Λατινοαμερικανοί οικονομολόγοι υιοθέτησαν την άποψη της «συναίνεσης της Ουάσιγκτον» σύμφωνα με την οποία η οικονομική μεγέθυνση θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω υγιών προϋπολογισμών, χαμηλού πληθωρισμού, απορρυθμισμένων αγορών και ελεύθερου εμπορίου. Κι ενώ τα διεθνή ΜΜΕ μιλούσαν για τη «νέα» Λατινική Αμερική και κυρίως για το μεξικανικό θαύμα λίγο καιρό αργότερα το 1994 θα ξεσπάσει η χειρότερη χρηματοπιστωτική κρίση στην ιστορία του Μεξικού, γνωστή ως «κρίση τεκίλα».

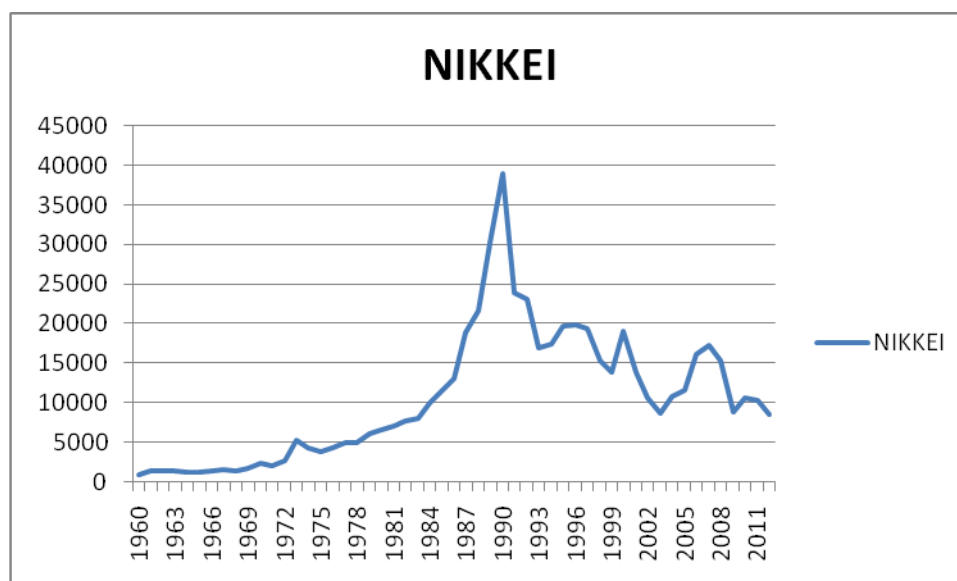
Συνοπτικά, η δεκαετία του 1980 χαρακτηρίζεται ως «χαμένη» δεκαετία για την οικονομική ανάπτυξη των χωρών της Λατινικής Αμερικής ενώ μερικές από τις κοινωνικές συνέπειες της κρίσης στις υπερχρεωμένες χώρες ήταν η μεγάλη πτώση των μισθών, η αύξηση του κόστους διατροφής, περικοπές σε δαπάνες υγείας, εκπαίδευσης και υποδομών καθώς και εμφάνιση βίαιων αναταραχών λόγω της περιοριστικής πολιτικής του ΔΝΤ.

Τέλος εμφανίζεται για πρώτη φορά μετά την κατάργηση του συστήματος σταθερών ισοτιμιών Bretton Woods, το φαινόμενο της χρηματοοικονομικής μόλυνσης (contagion), η οποία επιταχύνεται ανάλογα με την κινητικότητα των παραγωγικών, εμπορικών και δανειακών κεφαλαίων.

6. ΙΑΠΩΝΙΑ 1992

6.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η περίπτωση της Ιαπωνίας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα τραπεζικής κρίσης και αποδεικνύει ότι η κρίση μπορεί να «χτυπήσει» ακόμα και τις ισχυρότερες οικονομίες. Η έκρηξη της χρηματιστηριακής φούσκας στο χρηματιστήριο του Τόκιο τον Δεκέμβριο του 1989, αποτέλεσε την αρχή της ιαπωνικής κρίσης, βάζοντας ένα τέλος στην μεταπολεμική οικονομική ανάπτυξη της χώρας και βυθίζοντάς την σε μια επώδυνη ύφεση, από την οποία προσπαθεί μέχρι και σήμερα να εξέλθει (1992 και μετά). Αξίζει να σημειωθεί ότι ο δείκτης Nikkei έφτασε στο υψηλότερο σημείο στις 29 Δεκεμβρίου 1989 με 38.915 μονάδες για να πέσει τον Οκτώβριο του 2008 στις 6.994 μονάδες σημειώνοντας αρνητικό ρεκόρ των τελευταίων 26 ετών. Ακολουθεί διάγραμμα με την πορεία του δείκτη Nikkei:

Πηγή: Datastream

Η υψηλή αποταμίευση και τα χαμηλά επιτόκια της ιαπωνικής αγοράς (μείωση επιτοκίου Τραπεζής Ιαπωνίας από 5% το Δεκέμβριο 1985 σε 2,5% το Φεβρουάριο 1987) έρχονταν σε πλήρη αντίθεση με την χαμηλή αποταμίευση και τα υψηλά επιτόκια των ΗΠΑ, κι έτσι οι ιαπωνικές τράπεζες άρχισαν ν'αναζητούν επενδυτικές ευκαιρίες σε Νέα Υόρκη και Λονδίνο. Σε διεθνές Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

επίπεδο, η αύξηση του πλεονάσματος του εμπορικού ισοζυγίου της Ιαπωνίας, ως συνέπεια της υψηλής παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, συνοδεύταν από αντίστοιχη αύξηση, στην άλλη πλευρά του Ειρηνικού, του εμπορικού ελλείμματος των ΗΠΑ. Το παραπάνω γεγονός, αποτελούσε πηγή ανισσοροπιών στην παγκόσμια οικονομία και αιτία πολιτικών τριβών ανάμεσα στις δύο χώρες. Η Ιαπωνία κατεύθυνε την πλεονάζουσα ρευστότητά της στην αγορά ομολόγων του αμερικανικού δημοσίου, καλύπτοντας έτσι τα ελλείμματα της αμερικανικής οικονομίας, και σε πλήθος χρηματιστηριακών προϊόντων στο Χρηματιστήριο του Τόκιο.

Σταδιακά (1986+) οι ιαπωνικές τράπεζες μετατράπηκαν σε δανειστές των διεθνών νομισματικών αγορών γεγονός που οδήγησε στην πλήρη «αποκανονικοποίηση» των πιστωτικών ιδρυμάτων και της κεφαλαιαγοράς καθώς και στην απελευθέρωσή τους από τις αρχές. Ενδεικτικά το μερίδιο της Ιαπωνίας στην παγκόσμια χρηματιστηριακή αγορά το 1988 έφτασε το 45% ενώ το αντίστοιχο μερίδιο των ΗΠΑ έπεσε στο 30% από 55% που ήταν στην αρχή της δεκαετίας.

Τα τέλη της δεκαετίας του 1980 ήταν για την Ιαπωνία μια εποχή ευημερίας, ταχείας οικονομικής ανάπτυξης, χαμηλής ανεργίας και υψηλών κερδών. Παρ'όλ'αυτά, κανένα, από τα θεμελιώδη οικονομικά δεδομένα δεν δικαιολογούσε τον τριπλασιασμό του δείκτη Nikkei μέσα σε πέντε έτη (Μάρτιος 1985-Μάρτιος 1990) όπως και της αγοράς ακινήτων, η οποία έφτασε στο ανώτατο σημείο της ένα χρόνο αργότερα. Οι αρχές λοιπόν της «δίδυμης φούσκας» τοποθετούνται στα μέσα της δεκαετίας του 1980.

Όπως συμβαίνει με όλες τις φούσκες έτσι και η «δίδυμη φούσκα» της ιαπωνικής οικονομίας οφειλόταν στην κερδοσκοπία τόσο των μετοχών στο χρηματιστήριο του Τόκιο όσο και της αγοράς ακινήτων. Μπορεί η αξία της γης στην Ιαπωνία να ήταν πάντα υψηλή λόγω της φυσικής γεωμορφίας της χώρας, ωστόσο σειρά παραγόντων όπως: η απελευθέρωση του οικονομικού συστήματος, η υπερβάλουσα ρευστότητα, η προσπάθεια των Ιαπώνων να δημιουργήσουν ένα σύγχρονο χρηματοοικονομικό κέντρο αντάξιο της Νέας Υόρκης και του Λονδίνου κτλ συνετέλεσαν στην περαιτέρω αύξησή της. Η αύξηση της ζήτησης ακινήτων, οδήγησε σε αύξηση της τιμής τους και στη

συνέχεια σε αύξηση των χορηγούμενων πιστώσεων από τα πιστωτικά ιδρύματα δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο.

6.2 ΑΙΤΙΕΣ

Ο βασικός λόγος που οδήγησε το ιαπωνικό τραπεζικό σύστημα στην κρίση της δεκαετίας του 1990, ήταν η έντονη ανάμειξη του στην χρηματιστηριακή έκρηξη και το κερδοσκοπικό παιχνίδι που σημειώθηκε τα προηγούμενα χρόνια στο χρηματιστήριο του Τόκιο, και στις συνέπειες της πτώσης των τιμών των μετοχών και των ακινήτων που παρατηρήθηκαν μετά το σπάσιμο της «δίδυμης» φούσκας.

Η κεντρική τράπεζα της Ιαπωνίας προσπάθησε να μετριάσει τη φούσκα αυξάνοντας, έστω και αργά, τα επιτόκια στα τέλη της δεκαετίας του 1980, με συνέπεια να ξεσπάσει η κρίση. Σε διάστημα εννέα μηνών, από το Δεκέμβριο του 1989 έως τον Οκτώβριο του 1990, ο δείκτης Nikkei 225 σημειώνει απώλειες 50% και είναι φανερό ότι η χρηματιστηριακή φούσκα σπάει, ακολουθούμενη από την καταρρέουσα αγορά ακινήτων, βυθίζοντας τη χώρα σε ύφεση, ενώ παράλληλα το τραπεζικό σύστημα κλονίζεται λόγω της χειροτέρευσης της θέσης των τραπεζών από τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Στα τέλη του 1992 οι τιμές των ακινήτων στο κέντρο του Τόκιο είχαν μειωθεί κατά 60% από το ανώτατο όριο στο οποίο είχαν βρεθεί.

Η μείωση της πρόσβασης σε δανεισμό λόγω της μείωσης της αξίας των μετοχών και των ακινήτων, η κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος καθώς και ο αντιπληθωρισμός που ακολούθησε το σπάσιμο της φούσκας, επηρέασαν αρνητικά τον πλούτο των νοικοκυριών και εν συνεχεία την ιδιωτική κατανάλωση και τις επενδύσεις.

Επιπλέον, μια από τις πολλές αιτίες κατάρρευσης του ιαπωνικού τραπεζικού συστήματος ήταν η ύπαρξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων (non-performing loans) τα στοιχεία των οποίων μέχρι και το 1993 δεν δημοσιεύονταν στον ισολογισμό των τραπεζών.

6.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Η Ιαπωνική Κεντρική Τράπεζα στην προσπάθειά της να περιορίσει το φαινόμενο της «δίδυμης φούσκας» προχώρησε σε συνεχείς αυξήσεις των επιτοκίων (από 2,5% Μαΐος 1989 σε 6% Οκτώβριος 1990) γεγονός που οδήγησε στον αντιπληθωρισμό. Τεχνικά ο αντιπληθωρισμός «άρχισε το 1995 όταν ο ΔΤΚ και ο αποπληθωριστής του ΑΕΠ ήταν γύρω στο 0%, αλλά εντάθηκε από το 1999 και μετά όταν επί έξι συνεχή έτη οι δύο αυτοί δείκτες τιμών μειώνονταν. Ο μέσος ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης μειώθηκε σε 1,3% την περίοδο 1995-2005 από 3,1% την περίοδο 1980-1994». (Αντζουλάτος, 2011 σελ.207).

Παρά τη διπλή κατάρρευση της Ιαπωνικής χρηματιστηριακής αγοράς και της κτηματαγοράς, οι αρχές άργησαν αρκετά να παρέμβουν, αγνοώντας τα διδάγματα της ιστορίας από τη μεγάλη ύφεση της Αμερικής το 1929 και ακολουθώντας λανθασμένη οικονομική πολιτική, συνετέλεσαν ώστε να επεκταθεί η κρίση και να βυθιστεί η χώρα σε μια καταστρεπτική δεκαετία οικονομικής στασιμότητας. Οι οικονομολόγοι περιγράφουν την κατάσταση της Ιαπωνίας ως «ύφεση με ανάπτυξη» εννοώντας ότι ναι μεν η οικονομία μεγενθύνεται αλλά με ρυθμό που υπολείπεται των δυνατοτήτων της και τελικά την οδηγεί σε σταδιακή επιδείνωση.

Η νομισματική πολιτική της Ιαπωνικής Κεντρικής Τράπεζας εστιάστηκε στους πληθωριστικούς κινδύνους αντί της λήψης ενεργών μέτρων για την αντιμετώπιση της μειωμένης εγχώριας ζήτησης και της ανεργίας, η οποία έφτασε το 2002 στο ιστορικό υψηλό του 5,4%. Έτσι, αν και αργά, προχώρησε σε σταδιακή μείωση των επιτοκίων, από 6% τον Οκτώβριο του 1990 σε 1,75% τον Σεπτέμβριο του 1993 για να καταλήξει στο 0% από το 2001 και μετά, χωρίς αποτέλεσμα, αποδεικνύοντας περίτρανα πώς ο αντιπληθωρισμός καθιστά αναποτελεσματική τη νομισματική πολιτική όταν τα ονομαστικά επιτόκια φτάσουν στο κατώτερο όριό τους, το μηδέν.

Όσον αφορά τη δημοσιονομική πολιτική η Ιαπωνία αύξησε τις δημόσιες δαπάνες της, ακολουθώντας την «συμβουλή» του Keynes σύμφωνα με την οποία όταν μειώνεται η ιδιωτική κατανάλωση σε σημείο που δεν μπορεί να υποστηρίξει την πλήρη απασχόληση τότε η δημόσια δαπάνη οφείλει να αυξηθεί. Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

ώστε να αναπληρώσει το κενό, άρα η κυβέρνηση οφείλει να δανειστεί και να ξοδέψει. Παρ' όλες τις ενέργειες η κυβέρνηση δεν κατάφερε να δώσει την απαραίτητη ώθηση στην οικονομία. Αντίθετα το μόνο που κατάφερε ήταν να διογκώσει το χρέος της κυβέρνησης από 75% του ΑΕΠ το 1993 σε 175% το 2005. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1997 επιχειρήθηκε αύξηση του φορολογικού συντελεστή από 3% σε 5%, ως προσπάθεια μείωσης του χρέους, που οδήγησε την οικονομία κατευθείαν στην ύφεση. Άρα και η δημοσιονομική πολιτική αποδείχθηκε αναποτελεσματική και η Ιαπωνία έπεσε τελικά στην «παγίδα ρευστότητας» με μηδενικά επιτόκια αλλά με συνεχή συρρίκνωση της οικονομικής της δραστηριότητας.

Την άνοιξη του 2001, η Κεντρική Τράπεζα της Ιαπωνίας ακολούθησε τη μέθοδο της ποσοτικής χαλάρωσης (quantitative easing) αγοράζοντας ομόλογα, κρατικά και ιδιωτικά, μετοχές εταιρειών και στεγαστικά δάνεια από τράπεζες, επενδυτικά σχήματα και επιχειρήσεις, προκειμένου να αυξήσει τη ρευστότητα των τραπεζών, των επενδυτικών σχημάτων και των επιχειρήσεων ελπίζοντας να τη μεταδώσουν στην οικονομία με τη μορφή νέων δανείων και επενδύσεων.

Παράλληλα το 2001 εκλέχθηκε νέος Πρωθυπουργός της Ιαπωνίας ο Junichiro Koizumi ο οποίος ψήφισε σειρά μέτρων για την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών της Ιαπωνίας, οι οποίες εξακολουθούσαν να επιβαρύνονται με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Κατά το ξέσπασμα της κρίσης η αρχική άρνηση της τότε κυβέρνησης να διαθέσει δημόσια κεφάλαια για την στήριξη των καταρρεόντων χρηματοπιστωτικών οργανισμών συνετέλεσε στην εμβάθυνση της ύφεσης. Τελικά αποφάσισε να το πράξει μετά την πτώχευση αρκετών επενδυτικών εταιρειών (Sanyo Securities, Yamaichi) και τραπεζικών ιδρυμάτων, με πιο σημαντικές τις Long Term Credit Bank & Nippon Credit Bank, τις οποίες κρατικοποίησε τον Οκτώβριο και Δεκέμβριο αντίστοιχα του 1998, διαθέτοντας 25 τρισεκατομμύρια γεν (περίπου 210 δις δολάρια) στα τέλη του 1998 για επανακεφαλαιοποίηση του τραπεζικού συστήματος.

Η κίνηση αυτή της ποσοτικής χαλάρωσης και η αύξηση της ρευστότητας που ακολούθησε, βοήθησαν ώστε να σταθεροποιηθούν οι τιμές της γης το 2003 και η ιαπωνική οικονομία να δείξει κάποια σημάδια ανάκαμψης. Παρόλ' αυτά η οικονομία της Ιαπωνίας επηρεάστηκε αρνητικά τόσο από την

πρόσφατη κρίση 2007-2008 όσο και από τον σεισμό της 11^{ης} Μαρτίου 2011 με τα επακόλουθά του (τσουνάμι και πυρηνικό ατύχημα στο σταθμό Φουκουσίμα). Ωστόσο αν και το κρατικός χρέος της Ιαπωνίας ξεπερνά σήμερα το 240% του ΑΕΠ της, γεγονός που αποτελεί ρεκόρ μεταξύ των βιομηχανικών χωρών, η διάρθρωσή του δεν το καθιστά ανησυχητικό, όπως πχ το χρέος της Ελλάδας (158% του ΑΕΠ) δεδομένου ότι η Ιαπωνία χρωστά κατά κύριο λόγο στους πολίτες της και όχι σε διεθνείς δανειστές αφού μόνο το 5% των χρεογράφων ανήκουν σε εξωτερικούς δανειστές.

Τελικά δύο είναι τα διδάγματα από την ιστορία της Ιαπωνίας: πρώτον ότι η καθυστερημένη παρέμβαση των αρχών έχει μεγάλους κινδύνους και δεύτερον ότι στην περίπτωση των ανισορροπιών η αδράνεια εκ μέρους των αρχών δεν είναι η ενδεδειγμένη λύση.

7. ΚΡΙΣΗ ΤΕΚΙΛΑ – ΜΕΞΙΚΟ 1994

7.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Αν και το Μεξικό είχε «βγει» από την κρίση χρέους των αναπτυσσόμενων χωρών της δεκαετίας του 1980 κάνοντας όλο τον κόσμο να μιλάει για το μεξικανικό θαύμα, λίγα χρόνια αργότερα, το 1994, θα βιώσει μια νέα κρίση, συναλλαγματική και τραπεζική, λόγω της υποτίμησης του πέσο, ως αποτέλεσμα των εξελίξεων στις διεθνείς χρηματαγορές οι οποίες ξέφευγαν από τον έλεγχο των αρχών της χώρας. Η κρίση θα μεταδοθεί γρήγορα και σε άλλες οικονομίες κυρίως της Λατινικής Αμερικής (Αργεντινή) προκαλώντας την άμεση αντίδραση των ΗΠΑ και του ΔΝΤ και ένα ντόμινο πολιτικών εξελίξεων.

Το Μεξικό κατέφερε, λόγω της επιτυχίας του προγράμματος που ακολούθησε για την αντιμετώπιση της κρίσης της δεκαετίας του 1980, να αποκτήσει πρόσβαση στις διεθνείς αγορές και να κερδίσει την εμπιστοσύνη των επενδυτών, αποτελώντας πόλο έλξης ξένων ιδιωτικών κεφαλαίων με αποκορύφωση το 1993, όπου σημειώθηκε αύξηση 200% συγκριτικά με το 1992. Η επικύρωση της Συνθήκης της NAFTA το 1994, μεταξύ ΗΠΑ, Καναδά και Μεξικού, οδηγεί σε περαιτέρω αύξηση της εισροής δολαρίων στο Μεξικό. Οι κερδοσκόποι όμως караδοκούν!

Στις 19 Δεκεμβρίου 1994 η Κεντρική Τράπεζα του Μεξικού, βλέποντας τα συναλλαγματικά της αποθέματα να μειώνονται απειλητικά (σε 6,15\$ δις τον Δεκέμβριο 1994 από 25,11\$ δις τον Δεκέμβριο 1993), ανακοινώνει υποτίμηση του νομίσματός της κατά 15% σε σχέση με το δολάριο, με στόχο τη βελτίωση των μεξικανικών εξαγωγών, ανακαλώντας τη δέσμευσή της για μη υποτίμηση και κλονίζοντας την εμπιστοσύνη των επενδυτών. Παρ'όλα αυτά δύο ημέρες μετά την ανακοίνωση, 4,6 δις. δολάρια εγκαταλείπουν τη χώρα με τελική κατάληξη την απόφαση για κατάργηση οποιασδήποτε παρέμβασης στην αγορά συναλλάγματος και την ελεύθερη διακύμανση του πέσο. Σημειώνεται ότι στα μέσα Δεκεμβρίου 1994 3,5 πέσο αντιστοιχούσαν σε 1 δολάριο, ενώ μέχρι τα τέλη Δεκεμβρίου η ισοτιμία διαμορφώθηκε σε 5 πέσο προς ένα δολάριο για να καταλήξει στα μέσα Μαρτίου 7,4 πέσο προς ένα δολάριο (Esquivel&Larrain, Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

1999, σελ.9), υποτιμώντας το πέσο σε ποσοστό μεγαλύτερο του 100% συγκριτικά με τα προ κρίσης επίπεδα. Η συναλλαγματική κρίση είχε ήδη ξεσπάσει απειλώντας και το τραπεζικό σύστημα το οποίο ήταν ήδη σε κακή κατάσταση.

Ο πληθωρισμός έφτασε στα ύψη (53,3%) γεγονός που ανάγκασε την Κεντρική Τράπεζα του Μεξικού να αυξήσει τα επιτόκια με συνέπεια τη μείωση της ζήτησης και του ΑΕΠ και την αύξηση της ανεργίας. Το κόστος της κρίσης ήταν μεγάλο κυρίως για τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα.

7.2 ΑΙΤΙΕΣ

Υπήρξε συνδυασμός γεγονότων που οδήγησαν στην κρίση του Μεξικού πέρα από τις αφορμές των εξεγέρσεων των αγροτών και της δολοφονίας του Donald Colosio, υποψήφιου στις προεδρικές εκλογές του Μαρτίου του 1994.

Αν και το χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ της χώρας (34,7%) είχε μειωθεί σημαντικά μετά την κρίση της δεκαετίας του 1980 και πριν το ξέσπασμα της κρίσης του 1994, παρ' όλ'αυτά η διάρθρωσή του δεν άλλαξε ιδιαίτερα. Η πλειοψηφία του χρέους περιελάμβανε χρεόγραφα βραχυπρόθεσμης διάρκειας και οφειλές σε δολάρια. Ιδιαίτερα ελκυστικά σε εγχώριους, και μη, επενδυτές ήταν τα tesobonos, βραχυπρόθεσμα ομόλογα που εξέδιδε η μεξικανική κυβέρνηση με υψηλά επιτόκια και ρήτρα δολαρίου. Ως αποτέλεσμα οι υποχρεώσεις της χώρας σε δολάρια ξεπερνούσαν τα συναλλαγματικά της αποθέματα. Η πολιτική της σταθερής ισοτιμίας με το δολάριο οδηγούσε την κυβέρνηση είτε σε πολιτική υποτίμησης του νομίσματος είτε σε κήρυξη στάσης πληρωμών, όπως είχε συμβεί το 1982 και απευχόταν να επαναληφθεί.

Επιπλέον, το Μεξικό χαρακτηριζόταν από συνεχή ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών τα οποία αυξήθηκαν ανησυχητικά το 1992 και το 1994 φτάνοντας το 7,7% ως ποσοστό του ΑΕΠ. Τα ελλείμματα, τα έτη πριν την κρίση, καλύπτονταν με υπερδανεισμό και αποτελούσαν τρανή απόδειξη ότι η χώρα πληρώνει περισσότερα από όσα εισπράττει, το οποίο δεν θα ήταν απαραίτητα αρνητικό εάν οι δαπάνες της χώρας κατευθύνονταν σε τομείς που βοηθούσαν την μακροπρόθεσμη ανάπτυξή της, κάτι που δυστυχώς

δεν συνέβη στην περίπτωση του Μεξικού. Η μαζική εκροή κεφαλαίων που ακολούθησε την υποτίμηση του νομίσματος επιδείνωσε την κατάσταση.

Από την άλλη πλευρά, οι τράπεζες του Μεξικού, εκμεταλλευόμενες τις σημαντικές εισροές ξένων κεφαλαίων και της έλλειψης ρυθμιστικών κανόνων και θεσμικού πλαισίου σχετικά με τη λειτουργία τους, ακολούθησαν επικίνδυνες στρατηγικές χορηγήσεων. Αποτέλεσμα ήταν η μεγάλη πιστωτική επένδυση σε τομείς μη παραγωγικούς όπως η αγορά μετοχών και ομολόγων, τα ακίνητα και τα καταναλωτικά δάνεια. Παράλληλα οι ισολογισμοί τους περιελάμβαναν υποχρεώσεις και απαιτήσεις σε δολάρια. Με την υποτίμηση του πέσο, την άνοδο του πληθωρισμού και των επιτοκίων και τη συνεπακόλουθη μείωση της οικονομικής δραστηριότητας, οι δανειζόμενοι αδυνατούσαν να εξυπηρετήσουν τα χρέη τους με συνέπεια την κατάρρευση της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών. Χάρη στο πρόγραμμα διάσωσης που εφάρμοσε η μεξικανική κυβέρνηση απετράπη η κατάρρευση του τραπεζικού τομέα.

7.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Η λύση της ελεύθερης διακύμανσης του πέσο που οδήγησε στην δραματική του υποτίμηση ήταν μονόδρομος για την κυβέρνηση του Μεξικού. Οι αναπτυσσόμενες χώρες, έχοντας νωπή την εμπειρία της προηγούμενης κρίσης της δεκαετίας του 1980, αντέδρασαν άμεσα ώστε να προλάβουν τη χρηματοοικονομική μόλυνση άλλων χωρών, κυρίως των ΗΠΑ που αποτελούσαν το βασικό εμπορικό και χρηματοπιστωτικό εταίρο του Μεξικού. Η Ευρώπη από την πλευρά της, δεν συνέβαλε στο πακέτο επείγουσας χρηματοδοτικής ενίσχυσης που χορηγήθηκε από τη διεθνή οικονομική κοινότητα προς το Μεξικό, θεωρώντας την κρίση «πρόβλημα» των ΗΠΑ.

Το ΔΝΤ σε συνεργασία με τις ΗΠΑ, τον Καναδά, και άλλους διεθνείς χρηματοδοτικούς οργανισμούς όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, ανέλαβαν την οικονομική στήριξη του Μεξικού παρέχοντάς του δάνεια συνολικού ύψους 50 δις δολαρίων. Αναλυτικότερα, οι ΗΠΑ χορήγησαν στο Μεξικό δάνειο ύψους 20 δις δολαρίων τον Φεβρουάριο του 1995 με εγγύηση τα έσοδα από την πώληση πετρελαίου στο εξωτερικό, ενώ το ΔΝΤ χορήγησε δάνειο ύψους 18 δις δολαρίων (Musacchio, 2012).

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το Μάρτιο του 1995 η μεξικανική κυβέρνηση ανακοίνωσε ένα αυστηρό πακέτο λιτότητας, που οδήγησε τελικά στην ανανέωση της εμπιστοσύνης των επενδυτών (Whitt, 1996). Σταδιακά η μεξικανική κυβέρνηση σημείωσε σημαντική πρόοδο στη διευθέτηση των μακροοικονομικών και διαρθρωτικών προβλημάτων που συνετέλεσαν στην κρίση του 1995 με αποτέλεσμα την ανάκαμψη της οικονομίας της. Ο πληθωρισμός μειώθηκε σημαντικά, η εγχώρια αποταμίευση αυξήθηκε, τα συναλλαγματικά αποθέματα ανασυστάθηκαν και το δημόσιο έλλειμμα διατηρήθηκε σε μέτρια επίπεδα. Αν και το τραπεζικό σύστημα της χώρας παρέμενε εύθραυστο, ωστόσο αυξήθηκαν οι κανονιστικές ρυθμίσεις και η εποπτεία και εφαρμόστηκαν διάφορα προγράμματα για την στήριξή του.

Συνοψίζοντας, η μεξικανική κρίση προκλήθηκε από έναν συνδυασμό αποτυχημένης χρηματοπιστωτικής απελευθέρωσης και συναλλαγματικής πολιτικής, ελλειμμάτων ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, αύξησης επιτοκίων στις ΗΠΑ και κοινωνικών αναταραχών και οδήγησε σε νομισματική και τραπεζική κρίση. Η κρίση του δημόσιου χρέους κατάφερε να αποφευχθεί χάρη στην οικονομική ενίσχυση από τις ΗΠΑ και το ΔΝΤ.

Η κεντρική τράπεζα του Μεξικού πήρε ένα καλό μάθημα κι έτσι σήμερα διαθέτει ένα ικανοποιητικό απόθεμα συναλλαγματικών διαθεσίμων!

8. ΑΣΙΑΤΙΚΕΣ ΤΙΓΡΕΙΣ 1997

8.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Αν και οι Ασιατικές «τίγρεις» θεωρούνταν πρότυπα οικονομικής ανάπτυξης, καθώς εμφάνιζαν επί σειρά ετών (από τη δεκαετία 1960 έως και το 1997) εντυπωσιακούς ρυθμούς μεγέθυνσης (1985-1996 ο μέσος όρος ανάπτυξης της Ταϊλάνδης έφτανε ετησίως το 9% και ο πληθωρισμός στο 3,4-5,7%), ωστόσο δεν κατάφεραν να αποφύγουν τις συνέπειες της κρίσης που ξέσπασε όταν στις 2 Ιουλίου 1997, μετά από επίθεση των κερδοσκόπων, υποτιμήθηκε το νόμισμα της Ταϊλάνδης (baht), γεγονός που αποτέλεσε αφορμή μιας χρηματοπιστωτικής χιονοστιβάδας η οποία έπληξε τις οικονομίες κυρίως της Ταϊλάνδης, της Ινδονησίας, της Νότιας Κορέας, του Χονγκ Κονγκ, της Μαλαισίας, των Φιλιππίνων, της Σιγκαπούρης και της Ταϊβάν μειώνοντας δραματικά τη ζήτηση και την εμπιστοσύνη των αγορών. Η ισοτιμία του baht κυμαινόταν μεταξύ 1985-1996 σε 25 baht προς 1 δολάριο για να φτάσει τον Ιανουάριο του 1998 σε 56 baht προς 1 δολάριο. Αντίστοιχα για τα υπόλοιπα νομίσματα η ισοτιμία τους προς ένα δολάριο, το διάστημα από τον Ιούλιο 1997 έως τον Ιούλιο 1998, διαμορφώθηκε ως εξής: ινδονησιακή ρουπία από 2.380 έφτασε στις 14.150 (-83,2%), το πέσο Φιλιππίνων από 26,3 σε 42 (-37,4%), το μαλαισιανό ρινγκίτ από 2,5 σε 4,1 (-39%) και το γουόν Κορέας από 850 σε 1290 (-34,1%).

Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 πολλοί επενδυτές, λόγω των μειωμένων επιτοκίων που επικρατούσαν στις αναπτυσσόμενες χώρες, αναζητώντας υψηλότερες αποδόσεις στράφηκαν στις «αναδυόμενες αγορές». Παράλληλα χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί των αναπτυσσόμενων χωρών αύξησαν τα δάνεια σε δολάρια προς τις χώρες αυτές, οι οποίες διατηρούσαν σταθερή την ισοτιμία των νομισμάτων τους σε σχέση με το δολάριο. Η αυξανόμενη εισροή δανείων οδήγησε σε επέκταση της πίστωσης, βάσει χαλαρών πιστοληπτικών κριτηρίων, και εν συνεχεία των επενδύσεων και της κερδοσκοπίας κυρίως σε ακίνητα και μετοχές, προκαλώντας τελικά ένα τεράστιο εμπορικό έλλειμμα. Από το 1993-1996 το εξωτερικό χρέος, ως ποσοστό του ΑΕΠ, των τεσσάρων

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

μεγαλύτερων οικονομιών της ASEAN (Ένωση Κρατών Νοτιοανατολικής Ασίας) αυξήθηκε από 100% σε 167% για να φτάσει σε 180% στο αποκορύφωμα της κρίσης, ενώ στη Νότια Κορέα, το αντίστοιχο ποσοστό έφτασε από 13% σε 40%.

Λίγο πριν το ξέσπασμα της κρίσης (1996 - α΄ εξάμηνο 1997) η αυξανόμενη εισροή ξένων κεφαλαίων στην Ταϊλάνδη άρχισε να αντιστρέφεται εξαιτίας διάφορων παραγόντων όπως της υποτίμησης του ιαπωνικού γιεν ως προς το δολάριο, της αύξησης της ανταγωνιστικότητας των κινέζικων προϊόντων και της συνεπακόλουθης μείωσης της ανταγωνιστικότητας των ταϊλανδέζικων προϊόντων, καθώς και της αύξησης των επιτοκίων στις ΗΠΑ το Μάρτιο του 1997. Ενώ η οικονομία της Ταϊλάνδης άρχισε να επιβραδύνεται, η κυβέρνηση της χώρας έδειξε αναποφασιστικότητα, προσπαθώντας μάταια να πείσει τις αγορές για την ικανότητά της να στηρίξει το baht. Η μόνη επιλογή της κεντρικής τράπεζας της Ταϊλάνδης ήταν να εγκαταλείψει τη σταθερή ισοτιμία του baht, υποκείμενος τελικά στις πιέσεις των κερδοσκόπων και ωθώντας την ισοτιμία σε ελεύθερη πτώση (1 baht προς 50 δολάρια) μέσα σε λίγους μόλις μήνες. Με την εγκατάλειψη της εν λόγω ισοτιμίας ακολούθησε ραγδαία πτώση στα χρηματιστήρια και στις τιμές των οικοδομικών επιχειρήσεων που ανθούσαν μέχρι τότε. Ενδεικτικό είναι ότι το χρηματιστήριο του Χονγκ Κονγκ σημείωσε πτώση 64% κατά την περίοδο 1997-1998, προκαλώντας εκτεταμένη αναταραχή στις αγορές κεφαλαίων.

Η υποτίμηση των νομισμάτων και η πτώση των χρηματιστηριακών δεικτών σήμαιναν τη γενική υποβάθμιση των χωρών της νοτιοανατολικής Ασίας από τους διεθνείς επενδυτές ενώ στη μεταβολή των βασικών οικονομικών μεγεθών προστέθηκαν και τα φαινόμενα μετάδοσης και διάχυσης των επιδράσεων από χώρα σε χώρα.

8.2 ΑΙΤΙΕΣ

Για άλλη μια φορά οι αναλυτές δεν μπορούν να συμφωνήσουν ως προς τις ακριβείς αιτίες της κρίσης αποδεικνύοντας έτσι την πολυπλοκότητα των χρηματοοικονομικών εξελίξεων.

Οι χώρες της ΝΑ Ασίας πριν το ξέσπασμα της κρίσης χαρακτηρίζονταν από υψηλές εισροές βραχυπρόθεσμων επενδυτικών κεφαλαίων, ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, σταθερές ισοτιμίες έναντι του δολαρίου και υψηλό δανεισμό σε ξένο νόμισμα, χαρακτηριστικά των ανισορροπιών που δημιουργούνται σε περιόδους ανάπτυξης, καθώς και από αναποτελεσματικό θεσμικό πλαίσιο σχετικά με τη λειτουργία του χρηματοπιστωτικού τομέα, γεγονός που λειτούργησε ως ενισχυτής του μηχανισμού διάχυσης των διαταραχών που οδηγούν σε κρίσεις (Αντζουλάτος 2011, σ.241).

Η ανεξέλεγκτη εισροή ξένων κεφαλαίων, σε συνδυασμό με την τάση των επενδυτών για κερδοσκοπία, μεγέθυναν τις ήδη υπάρχουσες ανισορροπίες των οικονομιών επιδεινώνοντας τα ελλείμματα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, δημιουργώντας φούσκες στις αγορές των μετοχών και των ακινήτων, οδηγώντας σε υπερχρέωση πολλών επιχειρήσεων και τελικά σε αύξηση των τραπεζικών επισφαλειών. Ως συνέπεια, η εκροή κεφαλαίων που ακολούθησε, με ταχύτητα μεγαλύτερη από εκείνη με την οποία είχαν εισρεύσει στις αγορές των χωρών της νοτιοανατολικής Ασίας, δημιούργησε έντονα προβλήματα τόσο στην κεντρική τράπεζα όσο και στους ισολογισμούς των εμπορικών τραπεζών και επιχειρήσεων.

Η μείωση των εξαγωγών λόγω της υποτίμησης του ιαπωνικού γιεν ως προς το δολάριο αλλά και της επιβράδυνσης της οικονομικής ανάπτυξης των κύριων εμπορικών εταίρων των ασιατικών χωρών, και κυρίως της Ιαπωνίας, αποτέλεσε μια ακόμη από τις αιτίες τις κρίσεις καθώς οδήγησε σε επιδείνωση θεμελιωδών μακροοικονομικών μεγεθών .

Σύμφωνα με τον Krugman, η αιτία της κρίσης του 1997, ήταν η τρωτότητα των ασιατικών οικονομιών στον αυτοεπιβεβαιούμενο πανικό. Οι οικονομίες των χωρών που επλήγησαν από την κρίση είχαν γίνει περισσότερο ευάλωτες στον πανικό, καθώς είχαν ανοίξει τις χρηματοπιστωτικές τους αγορές δεχόμενες το πλεόνασμα των διεθνών δανειστών τους σε δολάρια, ενισχύοντας την ανάδραση μεταξύ απώλειας εμπιστοσύνης και χρηματοπιστωτικής κατάρρευσης και αντίστροφα, βαθαίνοντας έτσι το φαύλο κύκλο της κρίσης. Όταν λοιπόν κάποιοι κερδοσκόποι-επενδυτές της Ταϊλάνδης χρεοκόπησαν, οι ξένοι δανειστές σταμάτησαν αμέσως τη χορήγηση δανείων και απαίτησαν πίσω τα

κεφάλαιά τους εντείνοντας το πρόβλημα ρευστότητας και μεταδίδοντας την κρίση σε χώρες όπως η Μαλαισία, Ινδονησία, η Κορέα και οι Φιλιππίνες ανεξάρτητα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της καθεμίας. Η Κίνα και η Ινδία δεν επηρεάστηκαν ιδιαίτερα από την ασιατική κρίση χάρη στους περιορισμούς που εφάρμοσαν στην κίνηση των κεφαλαίων.

8.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Οι αρχές προσπάθησαν να αντιδράσουν ώστε να στηρίξουν τα νομίσματά τους, ανεβάζοντας τα επιτόκια και ξοδεύοντας τα συναλλαγματικά τους αποθέματα σε δολάρια. Παρ'ολ' αυτά τα υψηλά επιτόκια δεν κατάφεραν να προσελκύσουν ξένα κεφάλαια με συνέπεια την πτώχευση πολλών τοπικών βιομηχανιών. Τελικά, όπως και στην κρίση του Μεξικού μερικά χρόνια πριν, έτσι και τώρα, παρενέβη το ΔΝΤ προκειμένου να αποκαταστήσει την εμπιστοσύνη των διεθνών πιστωτών. Στα τέλη του 1997 με τη βοήθεια διεθνών οργανισμών (Παγκόσμια Τράπεζα) και μεμονομένων κρατών (Ιαπωνία, ΗΠΑ) παρέχει την παρακάτω χρηματοδότηση: 20,9\$ δις προς την Ταϊλάνδη, 40\$ δις προς την Ινδονησία, 57\$ δις προς την Κορέα, απαιτώντας πακέτα διαρθρωτικών προσαρμογών (Structural Adjustment Package) που περιλαμβάνουν αυστηρότερη νομισματική (αύξηση επιτοκίων) και δημοσιονομική πολιτική (μείωση των δημοσίων δαπανών και ελλειμμάτων, απαίτηση για δημοσιονομικά πλεονάσματα, διατήρηση της ισοτιμίας των νομισμάτων των χωρών σε υψηλά επίπεδα) και εξυγίανση του χρηματοπιστωτικού τομέα με τον καθορισμό αυστηρού ρυθμιστικού πλαισίου. Σκοπός ήταν η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης στην περιοχή με την αποφυγή υπερβολικών υποτιμήσεων των νομισμάτων, τη συγκράτηση του πληθωρισμού και τη δημιουργία συνθηκών για τη συγκέντρωση διεθνών αποθεμάτων.

Συνέπεια των μέτρων λιτότητας ήταν να εμφανιστεί μεγάλη συρρίκνωση του ΑΕΠ στις πληγείσες χώρες κυρίως στην Ινδονησία (-14,3%), αύξηση της ανεργίας και έντονες κοινωνικές αναταραχές. Το πρόγραμμα αντιμετώπισης της κρίσης από το ΔΝΤ δέχθηκε θετικές και αρνητικές κριτικές.

Οι υποστηρικτές του σχεδίου τόνισαν ότι χωρίς την άνοδο των επιτοκίων τα τοπικά νομίσματα θα υποτιμούνταν περισσότερο διογκώνοντας κι άλλο το
Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

εξωτερικό χρέος των χωρών. Οι διαρθρωτικές αλλαγές του χρηματοπιστωτικού συστήματος ήταν αναγκαίες και άμεσες ώστε να αποφευχθούν προβλήματα όπως της Ιαπωνίας ενώ το κόστος της αναδιάρθρωσης θα μπορούσε να χρηματοδοτηθεί μέσω των πλεονασμάτων των κρατικών προϋπολογισμών. Από την άλλη πλευρά, οι πολέμιοι των επιλογών του ΔΝΤ, υποστήριζαν ότι η αύξηση των επιτοκίων σε περιόδους ύφεσης συντελούσε στην εμβάθυνση της κρίσης προκαλώντας περαιτέρω περιορισμό της ρευστότητας με μη αναστρέψιμες επιπτώσεις στην οικονομία, όπως πτωχεύσεις επιχειρήσεων κτλ, και οδηγώντας σε μεγάλα ελλείματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Επίσης η άνοδος των επιτοκίων δεν κατάφερε να περιορίσει την υποτίμηση των νομισμάτων ενώ ο δανεισμός σε δολάρια μέσω του ΔΝΤ γινόταν όλο και ακριβότερος λόγω της ανατίμησης του αμερικανικού νομίσματος. Τέλος η επίσπευση της αναδιάρθρωσης του χρηματοπιστωτικού τομέα συνετέλεσε στη δημιουργία πανικού οδηγώντας σε πτώχευση ακόμα και υγιείς οργανισμούς.

Οι επιπτώσεις της κρίσης παρέμειναν μέχρι και το 1998. Στις Φιλιππίνες η ανάπτυξη άγγιξε το μηδέν. Η Σιγκαπούρη, χάριν στην ορθολογική διαχείριση από την προνοητική της κυβέρνηση, κατάφερε να ανακάμψει σε λιγότερο από ένα χρόνο. Η μεγάλη υποτίμηση του νομίσματος της βοήθησε την αναθέρμανση της ισχυρής παραγωγικής της βάσης, στην αύξηση των εξαγωγών και τη δημιουργία εμπορικών πλεονασμάτων. Το 1999 τα σημάδια ανάκαμψης στις οικονομίες της Ασίας άρχισαν να γίνονται εμφανή. Η Ταϊλάνδη κατάφερε να ανακάμψει το 2001 και τελικά να εξοφλήσει τα χρέη της προς το ΔΝΤ το 2003, τέσσερα χρόνια νωρίτερα από το χρονοδιάγραμμα, βοηθούμενη από την αύξηση των φορολογικών της εσόδων που της επέτρεψαν να ισοσκελίσει τον προϋπολογισμό της και να παρουσιάσει μέση αύξηση του ΑΕΠ την περίοδο 2000-2008 κατά 4%. Τον Οκτώβριο του 2010 η ισοτιμία του baht έφτανε σε 29 baht προς ένα δολάριο. Η Νότια Κορέα την περίοδο 2004-2008 παρουσίασε μέση αύξηση του ΑΕΠ της κατά 7,1% ενώ και οι περισσότερες χώρες της περιοχής γνώρισαν ισχυρή ανάπτυξη. Η ασιατική κρίση επηρέασε τόσο την Ιαπωνία, με μείωση του ρυθμού ανάπτυξής της το 1997 κατά 3,4%, όσο και τις ΗΠΑ με πτώση του Dow Jones στις 27 Οκτωβρίου 1997 κατά 7,2%.

Τελικά δύο είναι τα μεγάλα μαθήματα από την κρίση της Ασίας το 1997.

Πρώτα απ'όλα ότι η απελευθέρωση των κεφαλαιαγορών είναι επικίνδυνη, αν Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

σκεφτούμε ότι οι δύο χώρες που αντιστάθηκαν στην κρίση ήταν η Ινδία και η Κίνα οι οποίες δεν απελευθέρωσαν την αγορά κεφαλαίων. Και δεύτερον, ότι οι διεθνείς οργανισμοί οφείλουν να φτιάξουν αξιόπιστους κανόνες που να εξασφαλίζουν την οικονομική ανάπτυξη και σταθερότητα για τις αναπτυσσόμενες χώρες, στα πλαίσια της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας.

9. Dot.Com 2000

9.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

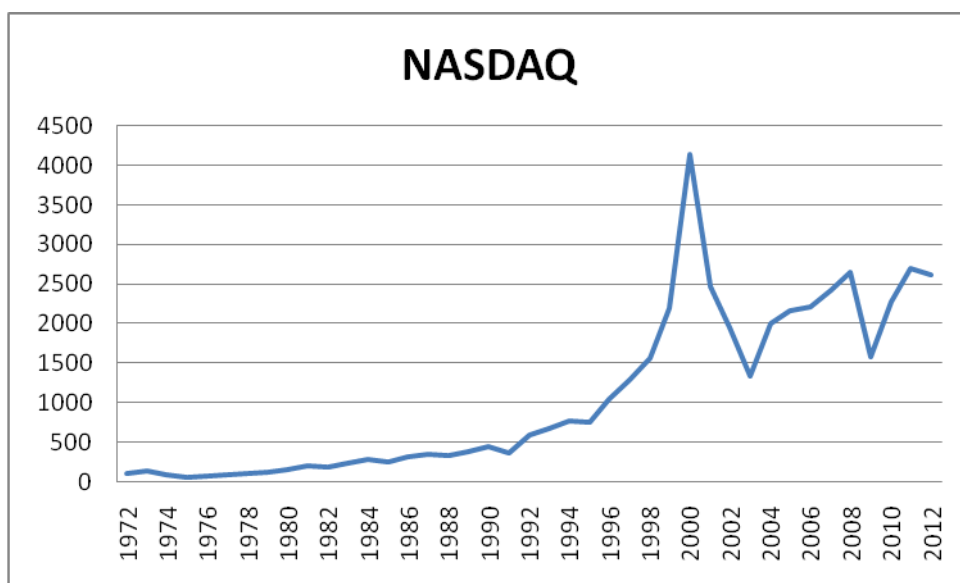
Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 (1988-2001), οι μετοχές των εταιρειών των διαδικτυακών επιχειρήσεων, όπως οι Amazon, AOL κτλ, άρχισαν να εκτοξεύονται στα ύψη λόγω των υπεραισιόδοξων προσδοκιών που επικρατούσαν για τη νέα οικονομία. Η τεχνολογία της πληροφορικής είχε συμβάλει αισθητά στη μείωση του κόστους παραγωγής και την αύξηση του ανταγωνισμού, με συνέπεια την πρωτόγνωρη συνύπαρξη ταχείας ανάπτυξης και χαμηλού πληθωρισμού. Παράλληλα, εξαιτίας των χαμηλών επιτοκίων, όλο και περισσότεροι επενδυτές στράφηκαν στο χρηματιστήριο προσδοκώντας μεγαλύτερα κέρδη. Δεν άργησε να δημιουργηθεί η «φούσκα» των μετοχών υψηλής τεχνολογίας, ένας όρος που χρησιμοποιείται με βεβαιότητα εκ των υστέρων όταν οι μετοχές έχουν συντριβεί, και περιγράφει την αυτοτροφοδοτούμενη έκρηξη των τιμών τους, η οποία δεν δικαιολογείται από τα οικονομικά δεδομένα.

Το Μάρτιο του 2000 ο δείκτης Nasdaq, έφτασε στο υψηλότερό του σημείο, πάνω από τις 8.000 μονάδες συγκριτικά με τις 2.000 του Οκτωβρίου του 1998, για να χάσει μετά το σπάσιμο της φούσκας, και μέχρι τον Οκτώβριο του 2002, το 78% της αξίας του. Η FED κατά τη διάρκεια 1999-2000 αύξησε σταδιακά τα επιτόκιά της από 5% (30 Ιουνίου 1999) στο 6,50% (16 Μαΐου 2000) με αποτέλεσμα η οικονομία να αρχίσει να μειώνει ταχύτητα.

Το σπάσιμο της φούσκας ξεκίνησε τη Δευτέρα 13/3/2000 λόγω της μαζικής πώλησης μετοχών που είχε ως αποτέλεσμα μέσα σε 6 ημέρες ο δείκτης

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Nasdaq να σημειώσει απώλειες 9%. Οι επενδυτές σε όλα τα χρηματιστήρια αντέδρασαν με τον ίδιο τρόπο με συνέπεια πολλές εταιρείες να διακόψουν τη δραστηριότητά τους, οι επενδύσεις να «παγώσουν» και η 11η Σεπτεμβρίου να αποτελέσει τη χαριστική βολή. Ακολούθησε σειρά συγχωνεύσεων με πιο σημαντική την εξαγορά της Time Warner, της μεγαλύτερης εταιρείας στον χώρο των μέσων μαζικής ενημέρωσης, από την America Online (AOL) στις 11 Ιανουαρίου 2000. Η χρηματιστηριακή αξία των εταιρειών, από το Μάρτιο του 2000 έως τον Οκτώβριο του 2002, σημείωσε απώλειες της τάξης των 5 τρισεκκατομμυρίων δολαρίων. Με μια βαθύτερη ανάλυση παρατηρούμε ότι το 48% των εταιρειών dot-coms κατάφερε να επιζήσει έως το 2004, συμπεραίνοντας ότι εταιρείες που είχαν χαρακτηριστεί «μικρές», τελικά κατάφεραν να επιζήσουν της καταστροφής ενώ ταυτόχρονα οι επενδυτές στράφηκαν σε πιο προσεκτική διαχείριση των κεφαλαίων τους. Παρακάτω φαίνεται η πορεία του δείκτη Nasdaq:

Πηγή: Datastream

9.2 ΑΙΤΙΕΣ

Ως κύρια αίτια αυτής της πτώσης θεωρούνται οι υπερτιμημένες μετοχές των εταιρειών υψηλής τεχνολογίας, καθώς και η ακολουθούμενη πολιτική τους να εμφανίζουν κέρδη υψηλότερα των πραγματικών. Πολλές εξ'αυτών,

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

ακολουθούσαν το μότο «Get big fast», προσπαθώντας να αποκτήσουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερο μερίδιο αγοράς ξοδεύοντας αλόγιστα τα χρήματα των επενδυτών, δίχως την ύπαρξη εμπνευσμένων επιχειρηματικών σχεδίων με σκοπό τη βραχυπρόθεσμη και όχι την μακροπρόθεσμη ανάπτυξη. Παράλληλα πολλοί χρηματιστηριακοί αναλυτές εισηγούνταν θετικά για μετοχές εταιρειών που είχαν σημαντικά οικονομικά προβλήματα επηρεάζοντας ψυχολογικά τους επενδυτές οι οποίοι, παράλληλα, βομβαρδίζονταν από διαφημίσεις των dot.com σε όλα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

9.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Η αμερικανική οικονομία μπήκε σε τροχιά ανάκαμψης μετά την απόφαση της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ (FED) να μειώσει σταδιακά τα επιτόκιά της από 6,50% (16 Μαΐου 2000) σε 1% (25 Ιουνίου 2003) βοηθώντας πραγματικά τη μεγαλύτερη οικονομία του πλανήτη, η οποία επανήλθε στα τέλη του 2003, και ενισχύοντας τη ρευστότητα στην αγορά.

Η κρίση του 2000 προκάλεσε τη μετατόπιση των κεφαλαίων από τις επενδύσεις σε μετοχές και γενικότερα από τις οργανωμένες και εποπτευόμενες αγορές κεφαλαίου προς την αγορά ακινήτων, τα παράγωγα προϊόντα και τα σύνθετα-«τοξικά» ομόλογα. Πολλοί θεωρούν ότι η κατάρρευση της φούσκας των εταιρειών dot.com μεταλλάχθηκε στη φούσκα της αγοράς κατοικιών στις ΗΠΑ η οποία στην συνέχεια μετατράπηκε στην κρίση των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων στα τέλη του 2008. Οι αγορές κεφαλαίου στηρίχθηκαν στον πολλαπλασιασμό των δανειακών επιβαρύνσεων που ευνοήθηκαν από τα χαμηλά επιτόκια.

10. ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΡΙΣΗ 2007 - 2008

10.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η χρηματοπιστωτική κρίση των ΗΠΑ της περιόδου 2007-2008, χαρακτηρίστηκε ως η σημαντικότερη μετά τη μεγάλη ύφεση του 1929 καθώς οδήγησε σε κατάρρευση μεγάλων επιχειρήσεων (Lehman Brothers, Chrysler, General Motors κ.α), μείωση του πλούτου των νοικοκυριών κατά τρισεκατομμύρια δολάρια και συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας, παίρνοντας τελικά παγκόσμιες διαστάσεις. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΔΝΤ, οι απώλειες των μεγάλων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων μεταξύ Ιανουαρίου 2007 και Σεπτεμβρίου 2009, λόγω της έκθεσής τους σε τοξικά ομόλογα και subprime δάνεια, ξεπερνούν το 1 τρισεκατομμύριο δολάρια. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα χρόνια πριν το ξέσπασμα της κρίσης η οικονομία λειτουργούσε σε ένα περιβάλλον απεριόριστης αισιοδοξίας καθώς την περίοδο 2002-2007 παρατηρήθηκε η υψηλότερη μέση παγκόσμια ανάπτυξη των τελευταίων 40 ετών. Το ίδιο διάστημα, είχαν εισρεύσει στις ΗΠΑ σημαντικές ποσότητες κεφαλαίων από τις αναπτυσσόμενες χώρες της Ασίας και τις πετρελαιοπαραγωγές, βοηθώντας τη FED να διατηρήσει τα επιτόκια σε χαμηλά επίπεδα, ιδίως μετά το ξέσπασμα της φούσκας των dot.com, διευκολύνοντας τελικά το δανεισμό και τη δημιουργία στεγαστικής φούσκας.

Στα πλαίσια της πιστωτικής επέκτασης, αναπτύχθηκε μια ιδιαίτερη κατηγορία στεγαστικών δανείων, τα λεγόμενα δάνεια χαμηλής εξασφάλισης (subprimes), τα οποία χορηγούνταν με ιδιαίτερα χαλαρά πιστοληπτικά κριτήρια σε δανειολήπτες που δεν πληρούσαν τις απαραίτητες προϋποθέσεις (άνεργοι, χαμηλά εισοδήματα, μετανάστες κτλ) και είχαν κατά πλειοψηφία κυμαινόμενο επιτόκιο. Παράλληλα αναπτύχθηκαν σύνθετα χρηματοοικονομικά προϊόντα, βάσει των ανωτέρω δανείων χαμηλής εξασφάλισης, τα οποία εξαρτώνταν άμεσα από τη δυνατότητα αποπληρωμής τους. Η καινοτομία αυτή πήρε γρήγορα μεγάλες διαστάσεις επιτρέποντας σε τράπεζες και επενδυτές όλου του κόσμου να επενδύσουν στην αγορά κατοικιών των ΗΠΑ.

Όταν το καλοκαίρι του 2006 ξεκίνησαν να μειώνονται οι τιμές των κατοικιών και να αυξάνονται τα επιτόκια των στεγαστικών δανείων (ενδεικτικά το παρεμβατικό επιτόκιο της FED είχε αυξηθεί από 1% το 2004 σε 5,25% το 2006) άρχισαν πολλοί δανειολήπτες να αδυνατούν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους και να αποκτούν κίνητρο υπέρ των κατασχέσεων, δεδομένου ότι βρίσκονταν δανεισμένοι για την αγορά μιας κατοικίας η οποία άξιζε λιγότερο από το ποσό του δανείου. Η οικονομική ευρωστία των τραπεζών άρχισε να κλονίζεται και σύντομα μετατράπηκε σε κρίση εμπιστοσύνης με τεράστιες συνέπειες. Τον Αύγουστο του 2007 τα διατραπεζικά επιτόκια τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ευρώπη είχαν αυξηθεί κατακόρυφα και η ρευστότητα είχε εξαφανιστεί. Μεγάλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα κατέρρευσαν, κυρίως όσα σχετίζονταν άμεσα με τα ενυπόθηκα δάνεια χαμηλής εξασφάλισης, ενώ άλλα, διασώθηκαν με κρατικές παρεμβάσεις όπως για παράδειγμα η Northern Rock, το Φεβρουάριο του 2008, χάρη στην παρέμβαση της Τράπεζας της Αγγλίας, εφόσον είχε προηγηθεί ένας τραπεζικός πανικός (bank run) που οδήγησε σε απώλειες 1 δις λιρών μέσα σε μία ημέρα (17 Σεπτεμβρίου 2007), οι Fannie Mae και Freddie Mac (Ιούλιος 2008) καθώς και η AIG (Σεπτέμβριος 2008) από το αμερικανικό δημόσιο. Το τραπεζικό τοπίο άλλαξε δραματικά και στην Ευρώπη όπου έχουμε την κρατικοποίηση της Fortis και της Dexia (Οκτώβριος 2008) ενώ στην Ισλανδία την πτώχευση των τριών μεγαλύτερων τραπεζών της χώρας. Συνολικά στις ΗΠΑ, από το 2008 έως το 2010, κατέρρευσαν 315 περιφερειακά τραπεζικά ιδρύματα ενώ οι χρεοκοπίες φυσικών προσώπων αυξάνονται συνεχώς από το 2005 και μετά. Τα διεθνή χρηματιστήρια μπήκαν σε καθοδική τροχιά ενώ η χρηματοοικονομική κρίση περνούσε στην πραγματική παγκόσμια οικονομία.

Η κατάρρευση της Lehman Brothers οδήγησε σε κατάρρευση τόσο του διεθνούς εμπορίου όσο και της διεθνούς παραγωγής. Για πρώτη φορά μετά τη μεγάλη ύφεση του 1929 ο ρυθμός της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης το 2009 γίνεται αρνητικός (-1,9%) ενώ και το διεθνές εμπόριο καταρρέει. Η απομόχλευση των τραπεζών μετέφερε την κρίση στην πραγματική οικονομία καθώς το πρόβλημα φερεγγυότητας που δημιουργήθηκε λόγω των κεφαλαιακών απωλειών οδήγησαν σε μείωση των πιστώσεων, συρρίκνωση των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, αύξηση της ανεργίας,

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

μείωση της παραγωγής και του εισοδήματος και περαιτέρω μείωση της δυνατότητας εξυπηρέτησης των δανείων, εντείνοντας το φαύλο κύκλο.

10.2 ΑΙΤΙΕΣ

Οι παράγοντες που οδήγησαν στη διεθνή κρίση είναι πολλοί και αλληλένδετοι. Δημιούργησαν μια έντονη αρνητική δυναμική κι ένα φαύλο κύκλο χρεοκοπιών που ξεπέρασε τις ΗΠΑ για να επηρεάσει τελικά όλο τον κόσμο και κυρίως την Ευρώπη.

Οι παγκόσμιες μακροοικονομικές ανισορροπίες προκάλεσαν την εισροή κεφαλαίων στις ΗΠΑ, μια χώρα με μεγάλο έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, από τις χώρες της Ασίας και κυρίως την Κίνα που είχαν πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών εντείνοντας έτσι τις ανισορροπίες του χρηματοπιστωτικού τομέα. Η «απορύθμιση» του χρηματοπιστωτικού συστήματος, δηλαδή η αλλαγή στο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας τους, ώστε οι κανόνες και οι ρυθμίσεις είτε να καταργηθούν είτε να γίνουν ελαστικότεροι, που άρχισε τη δεκαετία του 1980 στη Μεγάλη Βρετανία και συνεχίστηκε τη δεκαετία του 1990 οδήγησε σε ευκολότερο δανεισμό και ανάληψη μεγαλύτερου ρίσκου. Παράλληλα η χαλαρή νομισματική πολιτική της FED μεταξύ 2002-2005 ενθάρρυνε την πιστωτική επέκταση με χαλαρά πιστοληπτικά κριτήρια με συνέπεια την υπερχρέωση των νοικοκυριών. Η αύξηση των δανείων μειωμένης εξασφάλισης συνέβαλε στην περαιτέρω αύξηση των τιμών των κατοικιών και συνεπώς στην διόγκωση της φούσκας των ακινήτων και των μετοχών. Στην συνέχεια, όταν ξεκίνησαν να μειώνονται οι τιμές των κατοικιών στα μέσα του 2006, κάποια νοικοκυριά αντιλήφθηκαν ότι δεν συνέφερε να συνεχίσουν να πληρώνουν ένα δάνειο για ένα ακίνητο που πλέον άξιζε λιγότερο και προτίμησαν να τους το κατασχέσει η τράπεζα, περιορίζοντας έτσι τις εισροές στα ταμεία των τιτλοποιημένων δανείων. Παράλληλα, η δεσπόζουσα ιδεολογία της αποτελεσματικής αγοράς και του ορθολογικού επενδυτή οδήγησε τα χρηματοοικονομικά ιδρύματα σε ριψοκίνδυνες επενδύσεις, δίχως σωστή τιμολόγηση του κινδύνου, και τις εποπτικές αρχές σε κατάργηση πολλών περιορισμών που είχαν επιβληθεί μετά τη μεγάλη ύφεση του 1929. Οι νέες μορφές τιτλοποιήσεων με πολύπλοκους

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

δομημένους τίτλους και ακόμα πιο περίπλοκες ονομασίες (πχ τα Collateralized Debt Obligations) δύσκολα γίνονταν αντιληπτές σε βάθος τόσο από τους επενδυτές όσο και από τους οίκους αξιολόγησης, που όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων, τους παρείχαν υψηλή βαθμολογία με αποτέλεσμα να κατηγορηθούν για ανεπάρκεια και μεροληψία, δεδομένου ότι οι εκδότες των τίτλων αποτελούσαν και τους «εργοδότες» τους. Τέλος η υψηλή μόχλευση των τραπεζών, ιδίως με βραχυχρόνιο δανεισμό, κλόνισε την εμπιστοσύνη των αγορών σ'αυτές, όταν άρχισαν να μειώνονται οι τιμές των κατοικιών και αντίστοιχα η κεφαλαιακή επάρκεια κυρίως των επενδυτικών τραπεζών, δυσκολεύοντας την ανανέωση της βραχυχρόνιας χρηματοδότησής τους, συμπιέζοντας περαιτέρω την κεφαλαιακή τους επάρκεια και τις τιμές των ακινήτων.

10.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Με το ξέσπασμα της κρίσης του 2007-2008, οι κεντρικές τράπεζες υπό τον εφιάλτη της μεγάλης ύφεσης του 1929, έδρασαν συντονισμένα, προσπαθώντας να αποφύγουν τη μετατροπή της χρηματοοικονομικής κρίσης σε οικονομική, και προχώρησαν σε επεκτατική πολιτική με μειώσεις επιτοκίων και ενέσεις ρευστότητας καθώς και δηλώσεις των κυβερνήσεων περί εγγύησης των καταθέσεων, χωρίς όμως να καταφέρουν να αντιμετωπίσουν την επιδεινούμενη κρίση καθώς τελικά το πρόβλημα ήταν η έλλειψη φερεγγυότητας κι όχι η έλλειψη ρευστότητας.

Η απόφαση για τη μη διάσωση της Lehman Brothers τον Σεπτέμβριο του 2008 αποδείχθηκε λανθασμένη καθώς εξαφάνισε την ελάχιστη εμπιστοσύνη που είχε απομείνει στη διατραπεζική αγορά προκαλώντας ένα ντόμινο ανησυχίας. Προσπαθώντας να δράσει δυναμικότερα, η αμερικανική κυβέρνηση προχώρησε στη δημιουργία ενός ταμείου ύψους 700\$ δις, του επονομαζόμενου TARP (Troubled Asset Relief Program), με σκοπό την αγορά από το Υπουργείο Οικονομικών των τοξικών προϊόντων των τραπεζών. Το πρόγραμμα αυτό αποδείχθηκε ανεπαρκές και αντικαταστάθηκε το Φεβρουάριο του 2009 από το σχέδιο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (FSP) με επιπλέον 2\$ τρις για την κεφαλαιακή στήριξη των τραπεζών, των αγορών κινητών αξιών, της

στεγαστικής και καταναλωτικής πίστης. Παράλληλα οι μεγάλες κεντρικές τράπεζες (Fed, EKT, Αγγλία, Καναδάς, Σουηδία, Ελβετία) προχώρησαν συντονισμένα σε νέα έκτακτη μείωση των επιτοκίων κατά 0,5% στις 8 Οκτωβρίου 2008 ενώ συνεχίστηκαν κατά το 2008-2009 οι κρατικοποιήσεις τραπεζών σε Γερμανία (Hypo Real Estate), Ηνωμένο Βασίλειο (Royal Bank of Scotland), Ιρλανδία (Anglo Irish Bank) και ΗΠΑ. Συγκεκριμένα, η FED μείωσε το επιτόκιο της από 5,25% τον Σεπτέμβριο του 2007 σε 0% με 0,25% τον Δεκέμβριο του 2008, θέτοντας για πρώτη φορά ως στόχο ένα εύρος επιτοκίων, ενώ η EKT, υπό τον περιορισμό του βασικού της σκοπού που δεν είναι άλλος από τον χαμηλό πληθωρισμό, μείωσε το επιτόκιο της από 4,25% τον Οκτώβριο του 2008 σε 1% τον Ιούνιο του 2009 και τελικά σε 0,25% το 2013. Η FED προχώρησε επίσης σε μέτρα ποσοτικής και ποιοτικής χαλάρωσης (quantitative and qualitative easing), η EKT κατέφυγε σε μη συμβατικά μέτρα νομισματικής πολιτικής προκειμένου να διοχετεύσει ρευστότητα στην αγορά, ενώ οι κυβερνήσεις προχώρησαν σε αύξηση του ελάχιστου εγγυημένου ποσού των καταθέσεων και σε πακέτα στήριξης των τραπεζών. Στο τέλος του 2008, υιοθετήθηκαν δημοσιονομικά πακέτα στήριξης της οικονομίας από τις : ΕΕ ύψους 200€ δις, Γερμανία 50€ δις, Κίνα 586\$ δις και σύμφωνα με τον Πρόεδρο Ομπάμα, το μεγαλύτερο στην ιστορία των ΗΠΑ 787\$ δις, δίνοντας τροφή για σχόλια στους επικριτές την κρατικής παρέμβασης τονίζοντας την αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Τον Απρίλιο του 2009 συστήνεται το συμβούλιο χρηματοπιστωτικής σταθερότητας (FSB) με στόχο τον συντονισμό σε διεθνές επίπεδο των προσπαθειών αναστροφής της τάσης απορύθμισης του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Το Μαΐο του 2009 πραγματοποιούνται σε 19 αμερικάνικες τράπεζες, με ενεργητικό στο τέλος του 2008 άνω των 100\$ δις, ασκήσεις προσομείωσης ακραίων καταστάσεων (stress tests) με θετικά αποτελέσματα γεγονός που συνετέλεσε στην αποκατάσταση της εμπιστοσύνης και στην επαναφορά μιας σχετικής ηρεμίας στις χρηματαγορές. Αντίστοιχα τα stress tests της Ευρώπης πραγματοποιούνται σε 91 τράπεζες με τα θετικά αποτελέσματα να ανακοινώνονται στις 23 Ιουλίου 2010. Παρ'όλ' αυτά η ανησυχία εξακολουθούσε να υπάρχει στην ευρωπαϊκή αγορά και μετά την κρίση στην Ιρλανδία, εντάθηκε, ενώ τα τεράστια χρέη χωρών όπως η Ελλάδα προκάλεσαν πολλά ερωτήματα

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

για την τύχη του ευρώ. Δεδομένου του διεθνή χαρακτήρα της ύφεσης, ρόλο συντονιστή ανέλαβε η ομάδα των G 20 η οποία κατάφερε με τη διάθεση 1,1\$ τρις να ενισχύσει το διεθνές εμπόριο (250\$ δις), το ΔΝΤ (750\$ δις) και τις φτωχότερες οικονομίες (100\$ δις) βοηθώντας στην αντιμετώπιση της κρίσης.

Πριν το ξέσπασμα της κρίσης η FED είχε στον ισολογισμό της ομόλογα δημοσίου αξίας μεταξύ 700\$ και 800\$ δις. Στα τέλη Νοεμβρίου του 2008, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα άρχισε να αγοράζει \$ 600 δις. ενυπόθηκους τίτλους για να φτάσει τον Ιούνιο του 2010 στο ποσό των 2,1\$ τρις. Οι αγορές σταμάτησαν, καθώς φάνηκε να βελτιώνεται η οικονομία, για να ξεκινήσουν πάλι τον Αύγουστο του 2010 όταν η FED διαπίστωσε ότι η οικονομία δεν αυξάνεται με έντονο ρυθμό (QE1).

Το Νοέμβριο του 2010 η FED προχώρησε σε δεύτερο πακέτο ποσοτικής χαλάρωσης (QE2) αγοράζοντας κυβερνητικά ομόλογα αξίας 600\$ δις. Δύο χρόνια αργότερα, τον Σεπτέμβριο του 2012, ακολούθησε τρίτος γύρος ποσοτικής χαλάρωσης (QE3) όπου η FED αποφάσισε να ξεκινήσει νέα αγορά ενυπόθηκων τίτλων αξίας 40\$ δις ανά μήνα δίχως ημερομηνία λήξης, με συνέπεια να αποκτήσει τον χαρακτηρισμό " QE - Infinity ". Λίγους μήνες αργότερα τον Δεκέμβριο του 2012 το ποσό αυξήθηκε από 40\$ δις σε 85\$ δις το μήνα (QE4).

Στις 19 Ιουνίου 2013 η FED ανακοίνωσε μείωση των μέτρων ποσοτικής χαλάρωσης από 85\$ δις σε 65\$ δις το μήνα χάρη στα θετικά οικονομικά στοιχεία, λέγοντας επίσης ότι το πρόγραμμα αγοράς ομολόγων θα μπορούσε να ολοκληρωθεί μέχρι τα μέσα του 2014 και αφήνοντας να εννοηθεί ότι αν ο πληθωρισμός φτάσει στο στόχο του 2% και η ανεργία μειωθεί στο 6,5% πιθανόν να αυξήσει τα επιτόκια. Στις 18 Σεπτεμβρίου 2013 η Fed αποφάσισε να κρατήσει μακριά την κλιμάκωση από το πρόγραμμα αγοράς ομολόγων.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ - ΚΡΙΣΗ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ

1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η διεθνής οικονομική κρίση του 2007-2008 δεν μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστη την Ευρωζώνη δεδομένου ότι το ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα φάνηκε εξίσου ευάλωτο σε χρηματιστηριακές υπερβολές και συσώρευση τοξικών χρεογράφων, γεγονός που οδήγησε τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις στη χορήγηση ρευστότητας και στην εθνικοποίηση μεγάλων τραπεζών ώστε να αποφευχθεί η ολοκληρωτική κατάρρευση, με συνέπεια την αύξηση των ελλειμμάτων και των χρεών τους, οδηγώντας τελικά σε κρίση δημοσίου χρέους. Παράλληλα, η ύφεση της πραγματικής οικονομίας και η μείωση των πιστώσεων και των χορηγούμενων δανείων από τις τράπεζες προς τις επιχειρήσεις οδήγησαν στην κρίση της στάσης επενδύσεων. Έτσι η κρίση της ευρωζώνης, που πλήττει τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες από τα τέλη του 2009, χαρακτηρίζεται ως τριπλή κρίση, δεδομένου ότι ξεκίνησε ως τραπεζική κρίση για να εξελιχθεί σε κρίση δημοσίου χρέους, κυρίως για χώρες όπως η Ελλάδα και η Ιρλανδία, και τελικά σε κρίση στάσης επενδύσεων. Οι τρεις αυτές κρίσεις αποτελούν διαφορετικές εκφάνσεις της ίδιας οικονομικής κρίσης και είναι ιδιαίτερος ανησυχητικό το γεγονός ότι αλληλοτροφοδοτούνται, απειλώντας το μέλλον της ευρωζώνης.

Μπορεί το 1992, με την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ, τα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να δεσμεύθηκαν να μειώσουν τα δημοσιονομικά τους ελλείματα σε ποσοστό κάτω από το 3% του ΑΕΠ και το συνολικό δημόσιο χρέος τους κάτω από το 60% του ΑΕΠ, ωστόσο στις αρχές της δεκαετίας του 2000 πολλά από αυτά βρέθηκαν εκτός των ορίων της συνθήκης, με αποτέλεσμα να στραφούν στην τιτλοποίηση μελλοντικών εσόδων των κυβερνήσεων τους προκειμένου να μειώσουν τα ελλείματά τους. Έτσι χώρες όπως η Ελλάδα και η Ιταλία κατάφεραν να καλύψουν τα ελλείματα με πολύπλοκες λογιστικές τεχνικές, συναλλαγές εκτός ισολογισμού και σύνθετα νομισματικά και πιστωτικά παράγωγα. Το σύνολο των ευρωπαϊκών χωρών, κατά τα έτη 2001-2008,

αντιμετώπιζαν δημοσιονομικό πρόβλημα λόγω των μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων, με «πρωταθλήτριες» την Ελλάδα και την Πορτογαλία οι οποίες παράλληλα εμφάνιζαν και τα μεγαλύτερα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών σε αντίθεση με την Ιρλανδία.

Η είσοδος μιας χώρας στην ευρωζώνη, εφόσον βασικά πληρούσε τα κριτήρια του πληθωρισμού και του δημοσιονομικού ελλείμματος, σήμαινε τη σύγκλιση των επιτοκίων των δεκαετών ομολόγων της προς τα αντίστοιχα γερμανικά, χωρίς να υπάρχει στις αντιλήψεις των αγορών διαφορετικός πιστωτικός κίνδυνος ανά χώρα. Έτσι οι πιο αδύναμες χώρες εκμεταλλεύτηκαν τα χαμηλά επιτόκια λόγω της «γερμανικής εγγύησης», αύξησαν τις πιστώσεις και αναπτύχθηκαν οικονομικά με συνέπεια τη δημιουργία στεγαστικής φούσκας κυρίως σε Ιρλανδία και Ισπανία.

Η παραπάνω αντίληψη άλλαξε δραματικά μετά τη διεθνή κρίση του 2007-2008 και την επακόλουθη συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας, πυροδοτώντας περαιτέρω την κρίση στην ευρωζώνη, καθώς οι αγορές «ευαισθητοποιήθηκαν» απέναντι στο πρόβλημα των υπερδανεισμένων και με μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα χωρών. Από το τέλος του 2008, οι περισσότερες χώρες της ευρωζώνης εφάρμοσαν έκτακτα μέτρα παροχής οικονομικής στήριξης σε τράπεζες που αντιμετώπιζαν προβλήματα ρευστότητας με σκοπό τη διαφύλαξη της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας στο σύνολο της ζώνης του ευρώ.

Παράλληλα, και προκειμένου να μετριαστούν οι αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης στην οικονομική δραστηριότητα, υιοθετήθηκε συντονισμένη δέσμη μέτρων τόνωσης της οικονομίας στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Σχεδίου για την ανάκαμψη της οικονομίας. Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό κάθε κράτος-μέλος έπρεπε να υιοθετήσει, σύμφωνα με τα ιδιαίτερα δημοσιονομικά χαρακτηριστικά του, προσωρινά και στοχευμένα μέτρα δημοσιονομικής ώθησης κατά τη διάρκεια της περιόδου 2009-2010. Αυτές οι δράσεις πολιτικής, σε συνδυασμό με τη λειτουργία των αυτόματων σταθεροποιητών, προκάλεσαν την αύξηση των λόγων του δημοσιονομικού ελλείμματος και του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ σε πρωτοφανή επίπεδα, κατά πολύ υψηλότερα από τις τιμές αναφοράς που είχαν θεσπιστεί με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ). Ως εκ

τούτου, μέχρι τα τέλη του 2009, ενεργοποιήθηκαν Διαδικασίες Υπερβολικού Ελλείμματος (ΔΥΕ) σε 13 χώρες της ζώνης του ευρώ.

Νωρίτερα, στα μέσα του 2009, τα ευρωπαϊκά επιτόκια διατραπεζικής αγοράς τρίμηνης διάρκειας ξεπερνούν για πρώτη φορά τα αμερικάνικα, ένδειξη της ανησυχίας για την πορεία της Ευρωζώνης. Το Νοέμβριο του 2009 οι «αδύναμοι κρίκοι» της Ευρώπης, δηλαδή οι οικονομίες με τη χειρότερη πιστοληπτική ικανότητα μεταξύ των οποίων η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Ιταλία, έβλεπαν την τιμή των συμφωνιών ανταλλαγής πιστωτικής αθέτησης (credit default swaps) να αυξάνεται συνεχώς, γεγονός που υποδήλωνε την εντεινόμενη ανησυχία των παραγόντων της αγοράς σχετικά με την ικανότητα των τεσσάρων κυβερνήσεων να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους απέναντι στους πιστωτές τους, με αποτέλεσμα να αγοράζουν αυτούς τους τίτλους προς αντιστάθμιση του κινδύνου αθέτησης.

Η ένταση των ανησυχιών στις αρχές του 2010, οδήγησε τα ευρωπαϊκά κράτη σε αποκλεισμό χρηματοδότησής τους από τις αγορές και συνεπώς στην εφαρμογή μιας σειράς μέτρων οικονομικής στήριξης όπως το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF) και τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ESM). Η κορύφωση της ελληνικής κρίσης το Μαίο του 2010 οδήγησε σε κατακόρυφη αύξηση των επιτοκίων ασφάλισης (CDS) για την Ιρλανδία και την Πορτογαλία και την ψαλίδα των επιτοκίων ανάμεσα στις χώρες με υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα και τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές, να αυξάνει συνεχώς. Στις 17 Δεκεμβρίου του 2010 τα δεκαετή γερμανικά ομόλογα είχαν απόδοση 3,03%, ενώ τα ελληνικά 11,9%, τα ιρλανδικά 8,43%, τα πορτογαλικά 6,46%, τα ισπανικά 5,52% και τα ιταλικά 4,60% (Χαρδούβελης, 2011, σ.95). Εκτιμάται ότι η Γερμανία «κέρδισε» πάνω από 9 δισεκατομμύρια ευρώ καθώς οι επενδυτές στράφηκαν στα ασφαλέστερα γερμανικά, αν και με μηδενικά επιτόκια, ομόλογα, με τις υπόλοιπες χώρες του Βορρά να ακολουθούν στα κέρδη (Ολλανδία, Αυστρία, Φιλανδία, Βέλγιο, Γαλλία). Η Ελβετία βγήκε εξίσου κερδισμένη από τα χαμηλά επιτόκια αν και λόγω της κρίσης και της συνεπακόλουθης εισροής ξένου κεφαλαίου και ανόδου του ελβετικού φράγκου μειώθηκαν οι εξαγωγές της, αναγκάζοντας την Εθνική Τράπεζα της χώρας να παρέμβει και να δεσμευτεί, τον Σεπτέμβριο του 2011, ότι «δεν θα ανεχθεί μια

ισοτιμία ευρώ - φράγκου κάτω από το 1,20», αποδυναμώνοντας έτσι το ελβετικό φράγκο .

Αν και οι τρεις χώρες με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος, η Ελλάδα, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία συγκέντρωναν μόλις το 6% του συνολικού ΑΕΠ της ευρωζώνης, ωστόσο οι φόβοι για μετάδοση της «μόλυνσης» στην υπόλοιπη Ευρώπη και πιθανή διάλυση της νομισματικής ένωσης οδήγησαν, μέχρι τα τέλη του 2012, πέντε από τις δεκαεπτά χώρες της ευρωζώνης σε αναζήτηση βοήθειας από άλλα έθνη.

Οι ενέργειες των Ευρωπαίων αρχηγών και οι αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, βοήθησαν ώστε να αποκατασταθεί η χρηματοπιστωτική σταθερότητα στην ευρωζώνη και να μειωθούν δραματικά τα επιτόκια, εξαλείφοντας τον κίνδυνο για τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Τον Οκτώβριο του 2012 μόνο η Ελλάδα, η Πορτογαλία και η Κύπρος αντιμετώπιζαν μακροπρόθεσμα επιτόκια άνω του 6% ενώ οι επιτυχημένες δημοπρασίες ομολόγων κυρίως στην Ιρλανδία, την Ισπανία και την Πορτογαλία φανέρωσαν αντιστροφή της ανησυχίας των επενδυτών. Να σημειωθεί ότι το Νοέμβριο του 2013 η ΕΚΤ μείωσε το επιτόκιο της στο 0,25% ώστε να βοηθήσει στην ανάκαμψη της ευρωζώνης.

Στις αρχές του 2014 η Ελλάδα (171,8%) και η Κύπρος (109,6%) βρίσκονται μεταξύ των πέντε πιο χρεωμένων μελών της Ευρωζώνης με την Ιταλία (132,9%), Πορτογαλία (128,7%) και Ιρλανδία (124,8%), χώρες που κατάφεραν να μειώσουν το χρέος τους ως ποσοστό του ΑΕΠ, να συμπληρώνουν την πεντάδα. Ιδιαίτερα ενθαρρυντικά είναι τα στοιχεία της Eurostat για την Πορτογαλία, καθώς εκεί καταγράφεται η μεγαλύτερη μείωση του χρέους σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο του έτους. Αίσθηση προκαλεί η μεγάλη μείωση χρέους που πέτυχε η Γερμανία, η μεγαλύτερη οικονομία της Ευρωζώνης, το οποίο έφτασε στο 78,4% του ΑΕΠ. Πτωτικά κινήθηκε και το χρέος της Γαλλίας στο 92,7%.

Η κρίση της ευρωζώνης είχε πέρα από οικονομικές, και πολιτικές συνέπειες με αλλαγή πολιτικού σκηνικού σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες όπως πχ στην Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Ιταλία, την Πορτογαλία, την Ισπανία, τη Γαλλία κ.α. καθώς και βαθύτατες κοινωνικές, με την Ελλάδα και την Ισπανία να

σημειώνουν τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας στη ζώνη του ευρώ. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με στοιχεία που ανακοίνωσε η Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat) στις 31 Ιανουαρίου 2014, η ανεργία στην Ελλάδα τον Οκτώβριο του 2013 ανήλθε στο 27,8% (1,388 εκατομμύρια άνεργοι κυρίως γυναίκες) από 27,7% τον Σεπτέμβριο, σημειώνοντας το υψηλότερο ποσοστό στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ισπανία να ακολουθεί με ποσοστό 25,8%, την Κροατία με 18,6% και την Κύπρο με 17,5%. Αντίθετα, τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας σημειώθηκαν στην Αυστρία (4,9%), στη Γερμανία (5,1%) και στο Λουξεμβούργο (6,2%). Συνολικά στην ευρωζώνη η ανεργία παρέμεινε σταθερή στο 12% (19,010 εκατομμύρια άνεργοι) από τον Οκτώβριο έως το Δεκέμβριο 2013, ενώ στην «ΕΕ των 28» η ανεργία μειώθηκε ελαφρώς από 10,8% το Νοέμβριο σε 10,7% το Δεκέμβριο (26,200 εκατομμύρια άνεργοι). Η μεγαλύτερη αύξηση της ανεργίας μέσα σε ένα χρόνο καταγράφεται στην Κύπρο (από 13,9% σε 17,5%) και στην Ελλάδα (από 26,1% τον Οκτώβριο του 2012 σε 27,8% τον Οκτώβριο του 2013). Όσον αφορά τους νέους κάτω των 25 ετών, σημειώθηκε αύξηση στα ποσοστά ανεργίας από 56,8% το Σεπτέμβριο στο 59,2% τον Οκτώβριο στην Ελλάδα, η οποία εξακολουθεί να κατέχει τη θλιβερή πρωτιά στην ΕΕ και να την ακολουθούν η Ισπανία (54,3%) και η Κροατία (49,2%). Τα χαμηλότερα ποσοστά καταγράφονται στη Γερμανία (7,4%), στην Αυστρία (8,9%) και στην Ολλανδία (11,3%). Το Δεκέμβριο η ανεργία των νέων στην ΕΕ μειώθηκε στο 23,2% από 23,4% το Νοέμβριο και στην ευρωζώνη στο 23,8% από 24% αντιστοίχως.

2. ΑΙΤΙΕΣ

Οι αιτίες που οδήγησαν στην κρίση της ευρωζώνης ήταν συνδυασμός σύνθετων παραγόντων ξεκινώντας από το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης των οικονομικών, την αύξηση των δανείων χαμηλής εξασφάλισης κατά την περίοδο 2002-2008, τη διεθνή οικονομική κρίση του 2007-2008, τις διεθνείς εμπορικές ανισορροπίες, το σπάσιμο της φούσκας των ακινήτων και τη μεγάλη ύφεση που ακολούθησε μεταξύ 2008-2012, τις δημοσιονομικές επιλογές των κρατών για τη χρηματοδότηση των ελλειμμάτων τους και τα προγράμματα διάσωσης του τραπεζικού τομέα και των ομολογιούχων.

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ιδιαίτερα κατά την περίοδο 2000–2007, παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση των διαθέσιμων, για επενδύσεις, αποταμιεύσεων (από 36\$ τρις το 2000 σε 70\$ τρις το 2007) που προέρχονταν κυρίως από τις αναπτυσσόμενες χώρες, και στρέφονταν στις παγκόσμιες αγορές κεφαλαίου σε μια αναζήτηση υψηλότερων αποδόσεων. Η πληθώρα διαθέσιμων αποταμιεύσεων οδήγησε σε «χαλάρωση» των ελεγκτικών μηχανισμών παγκοσμίως με συνέπεια την εμφάνιση της «φούσκας» στα ακίνητα. Μπορεί η φούσκα να έσπασε, προκαλώντας τη μείωση των τιμών των ακινήτων, αλλά οι υποχρεώσεις προς τους επενδυτές παρέμειναν σταθερές, κλονίζοντας έτσι τη φερεγγυότητα των κυβερνήσεων και των τραπεζικών ιδρυμάτων τους.

Η έκθεση κάθε μίας ευρωπαϊκής χώρας στην κρίση είναι διαφορετική. Η Ιρλανδία υπέφερε λόγω της μεγάλης έκθεσης των τραπεζών της στη φούσκα των ακινήτων, η Ελλάδα λόγω του τεράστιου δημόσιου χρέους της, ενώ η Ισλανδία λόγω της διόγκωσης του τραπεζικού της συστήματος. Λόγω της αλληλεξάρτησης που υπάρχει στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, η αδυναμία μιας χώρας να ανταποκριθεί στο δημόσιο χρέος της συνεπάγεται τη μετάδοση των οικονομικών δυσκολιών της στις τράπεζες των πιστωτριών χωρών, φαινόμενο που ονομάζεται χρηματοοικονομική μόλυνση.

Η αναθεώρηση του ελληνικού ελλείμματος για τα έτη 2006-2009, μετά τις εκλογές του Οκτωβρίου του 2009, και η αποκάλυψη πως το ποσοστό του ελλείμματος έφτανε στο 15,4% και το χρέος στο 126,8% του ΑΕΠ προκάλεσε την ανησυχία των επενδυτών διεθνώς, ρίχνοντας την πρώτη σπίθα για την εξάπλωση της χρηματοοικονομικής «μόλυνσης» στα κράτη του νότου της Ευρώπης (Πορτογαλία, Ιταλία, Ισπανία, Ιρλανδία).

Επίσης οι ανισοροπίες στα ισοζύγια πληρωμών των ευρωπαϊκών χωρών αποτέλεσαν μια ακόμα αιτία της κρίσης της ευρωζώνης. Αρκεί να παρατηρήσουμε ότι την περίοδο 1999-2007 η Γερμανία σημείωσε αύξηση των εμπορικών πλεονασμάτων της ως ποσοστό του ΑΕΠ της ενώ οι χώρες που «χτυπήθηκαν» κυρίως από την κρίση όπως η Πορτογαλία, η Ιρλανδία, η Ιταλία και η Ισπανία σημείωσαν αύξηση των ελλειμμάτων τους. Το εμπορικό έλλειμμα μιας χώρας επηρεάζεται και από το κόστος εργασίας. Από το 2001 και μετά στην Ιταλία και στην Ελλάδα, όπως και στην πλειοψηφία των ευρωπαϊκών

χωρών, το κόστος εργασίας αυξήθηκε περισσότερο σε σχέση με τη Γερμανία, με συνέπεια οι χώρες αυτές να χάσουν περαιτέρω την ανταγωνιστικότητά τους. Το στοίχημα της νομισματικής σύγκλισης ήταν να επιτευχθεί και η σύγκλιση της παραγωγικότητας των οικονομιών των ευρωπαϊκών χωρών. Στην πραγματικότητα αυτό που συνέβη ήταν να μεγαλώσει το κενό ανάμεσα στη γερμανική και την ελληνική παραγωγικότητα. Τα κεφάλαια που εισέρευσαν για να καλύψουν το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών, κυρίως στην Ελλάδα, δεν επενδύθηκαν σε τομείς που θα βοηθούσαν στην αύξηση της παραγωγικότητας παρά σπαταλήθηκαν στην κατανάλωση και σε ατροφικές επενδύσεις. Το κοινό νόμισμα εμπόδισε την ανατίμηση του νομίσματος της Γερμανίας, ως συνέπεια των συνεχών πλεονασμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της, διατηρώντας «τεχνητά» τις εξαγωγές της φθηνές. Έτσι ενώ το εμπορικό της πλεόνασμα εντός ευρωζώνης υποχώρησε το 2011, λόγω των οικονομικών δυσκολιών των εμπορικών της εταίρων, εκτός ευρωζώνης αυξήθηκε καθώς το ευρώ υποχώρησε σε σχέση με το δολάριο και τα υπόλοιπα νομίσματα.

Σύμφωνα με τη μελέτη των Greenlaw, Hamilton, Hooper & Mishkin τον Φεβρουάριο του 2013, οι χώρες με χρέος άνω του 80% του ΑΕΠ και συνεχή ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών είναι ευάλωτες σε μια ταχεία δημοσιονομική επιδείνωση ως αποτέλεσμα της δυναμικής μεταξύ της έλλειψης εμπιστοσύνης των δανειστών που ωθούν τα επιτόκια δανεισμού στα ύψη δυσκολεύοντας περαιτέρω το υφιστάμενο χρέος.

Η δομή της ευρωζώνης ως νομισματική, χωρίς δημοσιονομική, ένωση κρατών, αποτελεί μια ακόμα αιτία της πρόσφατης κρίσης. Το γεγονός ότι η νομισματική πολιτική χαράσσεται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και επιβάλλεται στα κράτη μέλη, ενώ η δημοσιονομική πολιτική (φορολογία, κρατικοί προϋπολογισμοί κτλ) αποφασίζεται σε επίπεδο χώρας δυσχεραίνει το έργο των κυβερνήσεων καθώς περιορίζει τα διαθέσιμα εργαλεία για την επίτευξη των στόχων τους. Το κοινό νόμισμα αφαιρεί την επιλογή της υποτίμησής του από τα κράτη μέλη, προκειμένου να καταστήσουν τα προϊόντα τους περισσότερο ανταγωνιστικά κι έτσι να αυξηθούν οι εξαγωγές τους, καθώς και τη δυνατότητα έκδοσης χρήματος για την κάλυψη των χρεών τους. Επιπλέον η απουσία τραπεζικής ένωσης σε συνδυασμό με τη συμμετοχή 17 κρατών μελών, από τα οποία απαιτείται ομοφωνία για τη λήψη απόφασης, Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

δυσχεραίνει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και την γρήγορη αντίδραση στο φαινόμενο της χρηματοοικονομικής μόλυνσης. Τελικά η κρίση της ευρωζώνης είναι εξίσου οικονομικό και πολιτικό σύμπτωμα.

3. ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Η χάραξη της κατάλληλης οικονομική πολιτικής και η υλοποίησή της αποτέλεσε και εξακολουθεί να αποτελεί, δύσκολη και χρονοβόρα υπόθεση, ιδιαίτερα στην περίπτωση της ευρωζώνης όπου η δομή της ως νομισματική, δίχως δημοσιονομική, ένωση εντείνει τις υφιστάμενες δημοσιονομικές ανισοροπίες ανάμεσα στα κράτη μέλη.

Σε μια προσπάθεια σταθεροποίησης της παγκόσμιας ανησυχίας σχετικά με το μέλλον της ευρωζώνης και διατήρησης της οικονομικής σταθερότητας στην Ευρώπη, τα 27 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμφώνησαν στις 9 Μαΐου 2010 την ίδρυση του προσωρινού Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (European Financial Stability Facility-EFSF) με διάρκεια τρία χρόνια (μέχρι τις 30 Ιουνίου 2013) και σκοπό την παροχή οικονομικής βοήθειας στα κράτη μέλη της ευρωζώνης που βρίσκονταν σε οικονομική δυσκολία. Ο οργανισμός αυτός μπορεί να εκδώσει ομόλογα ή άλλα χρεόγραφα, με την υποστήριξη του Γερμανικού Γραφείου Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους και την εγγύηση των κρατών μελών της ευρωζώνης ανάλογα με το μερίδιό τους στο καταβεβλημένο κεφάλαιο της ΕΚΤ, έτσι ώστε να χορηγήσει δάνεια προς τις χώρες της ευρωζώνης που αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα, να προχωρήσει σε ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών ή αγορά κρατικών ομολόγων. Πράγματι το EFSF χρηματοδότησε την Ιρλανδία, την Πορτογαλία, την Ελλάδα και την Ισπανία.

Παράλληλα για τον ίδιο σκοπό, ιδρύθηκε στις 5 Ιανουαρίου 2011 και ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοπιστωτικής Σταθεροποίησης (European Financial Stabilisation Mechanism-EFSM), ένα προσωρινό πρόγραμμα χρηματοδότησης έκτακτης ανάγκης, το οποίο βασίζεται σε αντληθέντα κεφάλαια

από τις χρηματοπιστωτικές αγορές και κατοχυρώνεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, έχοντας ως εγγύηση τον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η διαπίστωση της ανάγκης για μόνιμη στήριξη των κρατών μελών που βρίσκονται σε έντονη οικονομική κρίση οδήγησε τον Οκτώβριο του 2012 κι ύστερα από την απαραίτητη τροποποίηση της Συνθήκης της Λισαβόνας, στην ενεργοποίηση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ESM), ο οποίος λειτούργησε παράλληλα με τον EFSF και τον EFSM μέχρι τα μέσα του 2013 και εν συνεχεία ως ο μοναδικός μηχανισμός στήριξης, δίνοντας τη δυνατότητα στα κράτη μέλη με οικονομικές δυσκολίες να δανείζονται από τις αγορές με συμφέροντα επιτόκια.

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, από την πλευρά της, πήρε ένα σύνολο μέτρων προκειμένου να περιορίσει τη μεταβλητότητα των χρηματαγορών και να αυξήσει τη ρευστότητα. Έτσι το Μάιο του 2010 πραγματοποίησε πράξεις ανοικτής αγοράς, αγοράζοντας κρατικά και ιδιωτικά χρεόγραφα, φτάνοντας τα 219,5€ δις το Φεβρουάριο του 2012, απορροφώντας ταυτόχρονα τη ρευστότητα προκειμένου να αποφευχθεί η αύξηση του πληθωρισμού. Επιπλέον άρχισε να δέχεται ως εγγύηση τα κρατικά ομόλογα, ανεξάρτητα από την πιστοληπτική βαθμολογία του κράτους, βοηθώντας κράτη όπως η Ελλάδα, που ήδη βρίσκονταν στην κατηγορία «junk» να αντλήσουν χρήματα από τις αγορές.

Προκειμένου να δώσει ώθηση στην ευρωπαϊκή οικονομία μείωσε διαδοχικά το επιτόκιο της φτάνοντας το ιστορικό χαμηλό του 0,25% τον Νοέμβριο του 2013, προκαλώντας την πτώση του ευρώ συγκριτικά με τα άλλα νομίσματα συντελώντας έτσι στην αύξηση των εξαγωγών της ευρωζώνης.

Παράλληλα προχώρησε για πρώτη φορά στην ιστορία της, σε μακροπρόθεσμες πράξεις αναχρηματοδότησης (Long Term Refinancing Operation - LTRO) με λήξη σε τρεις, έξι, δώδεκα και τριανταέξι μήνες. Στις 22 Δεκεμβρίου 2011, η ΕΚΤ πραγματοποίησε τη μεγαλύτερη ενίσχυση του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος στην 13χρονη ιστορία του, δανείζοντας 489€ δις σε 523 τράπεζες για την εξαιρετικά μεγάλη περίοδο των τριών ετών με επιτόκιο 1%. Ασφαλώς το μεγαλύτερο ποσό (325€ δις) χορηγήθηκε σε τράπεζες της Ελλάδας, της Ιρλανδίας, της Ιταλίας και της Ισπανίας. Στις 29 Φεβρουαρίου 2012, η ΕΚΤ προέβη σε δεύτερη ένεση ρευστότητας παρέχοντας σε 800

τράπεζες της ευρωζώνης επιπλέον 529,5€ δις με χαμηλό κόστος. Με αυτόν τον τρόπο η ΕΚΤ αντικατέστησε τον διατραπεζικό δανεισμό, ο οποίος είχε σταματήσει λόγω της κρίσης εμπιστοσύνης, ελπίζοντας ότι οι τράπεζες θα αποφύγουν την κατάρρευση, θα μεταδώσουν τη ρευστότητα στις επιχειρήσεις βοηθώντας την οικονομική ανάπτυξη και θα προβούν σε αγορές κρατικών ομολόγων έτσι ώστε να εκτονωθεί αποτελεσματικά η κρίση χρέους.

Στις 6 Σεπτεμβρίου 2012 ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας Mario Draghi δήλωσε ότι θα κάνει «ό,τι χρειάζεται» για να σώσει το ευρώ, δίνοντας το έναυσμα για την απεριόριστη αγορά από την πλευρά της ΕΚΤ βραχυπρόθεσμων ομολόγων χωρών της ευρωζώνης στη δευτερογενή αγορά (OMT), προκειμένου να καθυσχύσει τις χρηματαγορές ώστε να μειωθούν τα επιτόκια των ευρωπαϊκών χωρών κυρίως του νότου και να διαλυθούν οι φήμες περί διάλυσης του ευρώ. Παράλληλα επεσήμανε ότι οποιαδήποτε αγορά στα πλαίσια του παραπάνω προγράμματος θα ακολουθείται από μέτρα λιτότητας και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Η Γερμανία παρέμεινε αντίθετη στην απόφαση αυτή της ΕΚΤ αμφισβητώντας από τη μία πλευρά τόσο τη νομιμότητα του "Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας" (ESM), όσο και την προθυμία των κρατών μελών της ευρωζώνης να εφαρμόσουν τις απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις, και από την άλλη πλευρά κατηγορώντας την ότι παρεκκλίνει από τον αρχικό της στόχο που δεν είναι άλλος από τη διατήρηση της νομισματικής σταθερότητας και του πληθωρισμού κοντά στο 2%. Επίσης την κατηγόρησε για παραβίαση του άρθρου 123 της Συνθήκης του Μάαστριχτ σύμφωνα με το οποίο απαγορεύεται η νομισματική χρηματοδότηση των ελλειμμάτων των προϋπολογισμών των κρατών μελών και την παρέπεμψε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

Η απόφαση αυτή της ΕΚΤ προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις καθώς μερίδα οικονομολόγων υποστήριξε ότι η ΕΚΤ έπρεπε να δράσει νωρίτερα, αποτρέποντας τον πανικό που εκτίναξε τα περιθώρια των ομολόγων στα ύψη και οδήγησε σε λιτότητα, με περαιτέρω εμβάθυνση της ύφεσης, τις χώρες του νότου. Από την άλλη πλευρά, νεοκεϋνσιανοί οικονομολόγοι εξέφρασαν τις αμφιβολίες τους για την αποτελεσματικότητα του προγράμματος OMT στην αντιμετώπιση της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους, υποστηρίζοντας την αποτυχία του προγράμματος καθώς αδυνατεί να αντιμετωπίσει το βασικό πρόβλημα της

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

ύφεσης του νότου όπου η μόνη διέξοδος είναι η αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων.

Παρ'όλα αυτά, μετά την ανακοίνωση από τον πρόεδρο της ΕΚΤ του προγράμματος απεριόριστης αγοράς ομολόγων στη δευτερογενή αγορά, τα επιτόκια των κρατικών ευρωπαϊκών ομολόγων μειώθηκαν σημαντικά, επιτυγχάνοντας έτσι τον αρχικό στόχο.

Η πολιτική της λιτότητας που επιλέχθηκε από τους Ευρωπαίους ηγέτες για την αντιμετώπιση της κρίσης δέχθηκε σκληρή κριτική από μερίδα οικονομολόγων, όπως ο Paul Krugman, ο οποίος υποστήριξε ότι η στροφή σε μη κεϋνσιανές οικονομικές πολιτικές και η προσήλωση σε αποπληθωριστικές πολιτικές θα παρατείνει και θα εμβαθύνει την ύφεση σε χώρες όπως η Ελλάδα και η Ισπανία. Σε μια μελέτη ανάλυσης 133 προγραμμάτων λιτότητας που επιβλήθηκαν από το ΔΝΤ του 2003, διαπιστώθηκε ότι οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής υποτιμούν συστηματικά τις καταστροφικές συνέπειες που έχουν στην οικονομική ανάπτυξη οι ραγδαίες περικοπές δαπανών.

Πράγματι στις αρχές του 2012 επικεφαλής οικονομολόγος του ΔΝΤ, παραδέχθηκε ότι έγινε λάθος υπολογισμός του πολλαπλασιαστή με αποτέλεσμα η προτεινόμενη δημοσιονομική πολιτική να οδηγήσει την Ελλάδα σε μεγαλύτερη ύφεση από τις αρχικές προβλέψεις. Για να έρθει έξι μήνες μετά, με νέα έκθεση, το ΔΝΤ να διευκρινίσει ότι δεν ευθύνεται ο πολλαπλασιαστής αλλά η υπεραισιοδοξία για τις αναπτυξιακές προοπτικές της Ελλάδας σε συνδυασμό με την ανεπαρκή εφαρμογή του προγράμματος μεταρρυθμίσεων και τις κοινωνικές και πολιτικές αντιδράσεις.

Σύμφωνα με τους κεϋνσιανιστές οικονομολόγους η λιτότητα που είναι φιλική προς την ανάπτυξη βασίζεται στην υπόθεση ότι οι περικοπές των δημοσίων δαπανών θα αντισταθμιστούν από την αύξηση των δαπανών των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων, το οποίο στην πράξη δεν συμβαίνει. Όπως έδειξε και η περίπτωση της Ελλάδας το υψηλό επίπεδο ιδιωτικού χρέους σε συνδυασμό με την κατάρρευση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος οδηγούν σε μείωση των δαπανών των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων σε μια προσπάθεια να αντιμετωπίσουν το αβέβαιο μέλλον. Έτσι μειώνεται

περαιτέρω η ζήτηση και επιδεινώνεται η ύφεση καθιστώντας δυσκολότερη την αύξηση των φορολογικών εσόδων και την καταπολέμηση του δημόσιου χρέους.

Για να μπορέσουν οι χώρες που βρίσκονται σε ύφεση να πετύχουν οικονομική ανάπτυξη θα πρέπει να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους σε διεθνές επίπεδο. Αν δεν υπήρχε το κοινό νόμισμα, θα μπορούσε να γίνει υποτίμηση του νομίσματος από τη χώρα σε ύφεση ώστε να επιτευχθεί η βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς της, όπως στην περίπτωση της Ισλανδίας. Ωστόσο, οι χώρες της ευρωζώνης δεν μπορούν να υποτιμήσουν το νόμισμά τους. Αυτό που μπορούν να κάνουν προκειμένου να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητά τους, είναι είτε να προχωρήσουν σε εσωτερική υποτίμηση μειώνοντας το εργατικό κόστος με σημαντικές αρνητικές κοινωνικές επιπτώσεις είτε σε δημοσιονομική υποτίμηση μειώνοντας τη φορολογική επιβάρυνση των επιχειρήσεων όπως τις εργοδοτικές ασφαλιστικές εισφορές κι αυξάνοντας, ως αντιστάθμιση στην απώλεια κρατικών εσόδων, τον φόρο κατανάλωσης (ΦΠΑ) και τα πρόστιμα για περιβαλλοντική μόλυνση.

Οι ανισοροπίες του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν όσο δεν ρυθμίζονται οι διασυνοριακές ροές κεφαλαίων μεταξύ των χωρών μελών του ευρώ. Σύμφωνα με το ισοζύγιο πληρωμών, μια χώρα που εισάγει περισσότερα από όσα εξάγει, έχει έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο πρέπει να καλυφθεί είτε με χρήση των αποταμιεύσεών της, είτε με δανεισμό, είτε με πώληση των περιουσιακών της στοιχείων. Αντίθετα, το μεγάλο εμπορικό πλεόνασμα της Γερμανίας σημαίνει ότι πρέπει είτε να αυξήσει τις αποταμιεύσεις της είτε να δανείσει χρήματα σε άλλες χώρες για να μπορέσουν να αγοράσουν τα γερμανικά προϊόντα. Δεδομένου του κοινού νομίσματος η μόνη επιλογή για να αυξήσει μια χώρα τις αποταμιεύσεις της είναι να μειώσει τα ελλείμματα του κρατικού προϋπολογισμού και να αλλάξει καταναλωτικά πρότυπα και αποταμιευτικές συνήθειες. Έτσι χώρες όπως η Ελλάδα με μεγάλα εμπορικά ελλείμματα πρέπει να περιορίσουν την κατανάλωση και να βελτιώσουν τις εξαγωγές τους ενώ χώρες με εμπορικά πλεονάσματα όπως η Γερμανία και η Αυστρία να αυξήσουν τους μισθούς ώστε να αυξηθεί η εγχώρια κατανάλωση και να στρέψουν την οικονομία τους προς τις εγχώριες υπηρεσίες.

4. ΧΩΡΕΣ

4.1 ΙΡΛΑΝΔΙΑ

Η Ιρλανδία, η οποία είχε σημειώσει σημαντικούς ρυθμούς ανάπτυξης από το 1994 έως το 2007 χάρη στην προσέλκυση μεγάλων ξένων επενδύσεων και του χαμηλού συντελεστή φορολογίας των επιχειρήσεων, βρέθηκε στο μάτι του κυκλώνα το φθινόπωρο του 2010, συνεπεία κυρίως της διεθνούς κρίσης του 2007, καθώς οι τιμές των ακινήτων κατέρρευσαν και οι τράπεζές της βρέθηκαν στα πρόθυρα χρεοκοπίας, δεδομένης της μεγάλης δανειοδότησης τοξικών δανείων στην αγορά ακινήτων. Τον Σεπτέμβριο του 2008, η ιρλανδική κυβέρνηση αναγνώρισε επισήμως ότι η χώρα είχε εισήλθε σε ύφεση, αποτελώντας την πρώτη χώρα της ευρωζώνης, με σοβαρή αύξηση της ανεργίας να παρατηρείται μέσα στους επόμενους μήνες.

Η διεθνής ύφεση οδήγησε την Ιρλανδία σε βαθιά ύφεση με το ρυθμό ανάπτυξης το 2009 να είναι -7,6%, την ανεργία να φτάνει στο 13% το πρώτο τρίμηνο του 2010 από 4,5% το 2007, και τον κρατικό προϋπολογισμό από πλεονασματικό το 2007 να εμφανίζει έλλειμμα 32 % του ΑΕΠ το 2010, το υψηλότερο στην ιστορία της ευρωζώνης, παρά τα μέτρα λιτότητας ενώ το δημόσιο χρέος από 25% του ΑΕΠ το 2007 να φτάνει το 97,4% το 2010 εξαιτίας των επεκτατικών δημοσιονομικών μέτρων που πήρε η κυβέρνηση για τον περιορισμό της ύφεσης (αύξηση δημοσίων δαπανών και διάσωση των τραπεζών).

Στις 21 Νοεμβρίου 2010 ο πρωθυπουργός της χώρας ζητά τη βοήθεια της Τρόικας και τον επόμενο μήνα έλαβε 85 € δις (22,5€ δις από το ΔΝΤ, 45€ δις από την Ευρωπαϊκή Ένωση και 17,5€ δις από ιρλανδικές πηγές) κυρίως για την εξυγίανση του τραπεζικού τομέα και τη δημοσιονομική προσαρμογή της χώρας με τη δέσμευση της μείωσης του δημοσιονομικού της ελλείμματος κάτω από το 3% από το 2015. Αξιοσημείωτη είναι η άρνηση της ιρλανδικής κυβέρνησης στις πιέσεις που δέχτηκε ώστε να αυξήσει το φορολογικό συντελεστή των

επιχειρήσεων καθώς η προσέλκυση επιχειρήσεων θα βελτίωνε την ανταγωνιστικότητα της χώρας μέσω της αύξησης των εξαγωγών της. Όπως συνέβη και στην περίπτωση της Ελλάδας, η ένταξη της χώρας στο μηχανισμό στήριξης δεν καθυσάχασε τις αγορές ενώ ακολούθησε τον Απρίλιο του 2011 υποβάθμιση της χώρας από τους οίκους αξιολόγησης σε καθεστώς “junk” λόγω αρνητικών προοπτικών σχετικά με το δημόσιο χρέος της. Τον Ιούλιο του 2011 οι ευρωπαίοι ηγέτες συμφώνησαν να μειώσουν το επιτόκιο του δανείου της Ιρλανδίας, από περίπου 6 % μεταξύ 3,5 % και 4 %, και να διπλασιάσουν τον χρόνο αποπληρωμής του δανείου στα 15 έτη, για να ακολουθήσει περαιτέρω μείωση του επιτοκίου τον Σεπτέμβριο του 2011 στο 2,59%.

Σύμφωνα με έκθεση του Euro Plus Monitor, το Νοέμβριο του 2011 πιστοποιείται η τεράστια πρόοδος της Ιρλανδίας στην αντιμετώπιση της οικονομικής της κρίσης και αναμένεται η επιστροφή της χώρας στις χρηματαγορές το δεύτερο μισό του 2012, όπως πράγματι συνέβη. Η Ιρλανδία κατάφερε να αποχωρήσει από το πρόγραμμα διάσωσης του ΔΝΤ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Δεκέμβριο του 2013, παρόλο που τα ποσοστά ανεργίας παρέμειναν υψηλά και οι μισθοί του δημοσίου τομέα χαμηλότεροι κατά 20% συγκριτικά με το ξεκίνημα της κρίσης. Σύμφωνα με τον υφυπουργό Οικονομικών της χώρας, Μπράιαν Χέις, κλειδί της επιτυχίας για την έξοδο από το μνημόνιο είναι η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των πολιτών, η οποία εξασφαλίζει την κοινωνική συνέναιση που απαιτείται ώστε να πραγματοποιηθούν οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις και να ενισχυθεί η ρευστότητα στην αγορά.

4.2 ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

Η Πορτογαλία, μεταξύ 1974-2010, σημείωσε τεράστια αύξηση του δημόσιου τομέα της με τον αριθμό των δημοσίων υπαλλήλων να αυξάνεται συνεχώς και τους μισθούς και τα επιδόματά τους, να ακολουθούν παρόμοια ανοδική πορεία. Έτσι σχεδόν για τέσσερις δεκαετίες, παρατηρήθηκε κακοδιαχείριση των δημοσίων οικονομικών, με συνέπεια τη δημιουργία

δημόσιου χρέους που κατέστησε την οικονομία της χώρας εξαιρετικά ευάλωτη στην κρίση της ευρωζώνης συνδυαστικά με την πιστωτική κρίση των ΗΠΑ.

Επιπλέον το Νοέμβριο του 2008 η κυβέρνηση προχώρησε στην εθνικοποίηση της πορτογαλικής τράπεζας BPN (Banco Português de Negócios), η οποία αντιμετώπιζε οικονομικές δυσκολίες, καθώς βρέθηκε με έλλειμμα ύψους περίπου 700 εκατομμυρίων ευρώ, οι οποίες εντάθηκαν από τη διεθνή οικονομική κρίση του 2007. Ένα μήνα αργότερα, μια δεύτερη τράπεζα επενδύσεων η BPP (Banco Privado Portugues) απειλήθηκε με χρεοκοπία, αναγκάζοντας έξι πορτογαλικούς χρηματοοικονομικούς οργανισμούς να της χορηγήσουν δάνειο, ύψους 450 εκατομμυρίων ευρώ, εξασφαλίζοντας την εγγύηση του δημοσίου που εξαγόρασε μετοχές της τράπεζας ύψους 672 εκατομμυρίων ευρώ, αποσωβώντας την τραπεζική κατάρρευση την τελευταία στιγμή.

Τον Σεπτέμβριο του 2010, η πορτογαλική κυβέρνηση ανακοίνωσε ένα νέο πακέτο λιτότητας, με αυξήσεις φόρων και περικοπές των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων. Το έλλειμμα της χώρας το 2009 ήταν 9,4%, ένα από τα υψηλότερα στην Ευρωζώνη, και πολύ μακριά από το όριο του 3% του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Οι εντεινόμενες ανησυχίες των επενδυτών και των πιστωτών σχετικά με την ικανότητα της Πορτογαλίας να χαλιναγωγήσει το δημοσιονομικό έλλειμμα και το χρέος της, εκτόξευσαν τα ασφάλιστρα κινδύνου των πορτογαλικών ομολόγων, το Νοέμβριο του 2010, στα ύψη. Η ανεργία το 2010 έφθασε στο πρωτοφανές 11% ενώ ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων παρέμεινε σε πολύ υψηλά επίπεδα.

Υπό την πίεση των αγορών και μετά την υποβάθμιση της χώρας από τους οίκους αξιολόγησης το καλοκαίρι του 2010, η χώρα ζήτησε το Μάιο του 2011 βοήθεια από το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Ένωση, ύψους 78€ δις, προκειμένου να σταθεροποιήσει τα οικονομικά της, ως συνέπεια της μακροχρόνιας σπατάλης και γραφειοκρατίας του τεράστιου αναποτελεσματικού δημόσιου τομέα. Έτσι η Πορτογαλία έγινε η τρίτη χώρα, μετά την Ελλάδα και την Ιρλανδία, που κατέφυγε σε έκτακτο δανεισμό.

Σε αντάλλαγμα της οικονομικής ενίσχυσης, η χώρα δεσμεύτηκε να εφαρμόσει ένα αυστηρό πρόγραμμα λιτότητας, το οποίο οδήγησε σε δραματική

αύξηση της ανεργίας, όπως άλλωστε συνέβη και στην περίπτωση της Ελλάδας. Σημειώνεται ότι η ανεργία στη χώρα εκτοξεύτηκε από 4% το 2000 σε επίπεδο ρεκόρ 15,3% στα τέλη του 2013, με τους τελευταίους μήνες να φαίνονται σημάδια αποκλιμάκωσης τα οποία όμως είναι αρκετά αδύναμα για να αλλάξουν την εικόνα. Επίσης, μέρος της συμφωνίας ήταν η μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος από το 9,8% του ΑΕΠ το 2010 σε 5,9% το 2011, 4,5% το 2012 και 3% το 2013. Ως προς την κατεύθυνση αυτή ήταν τα πρόσθετα μέτρα λιτότητας που πήρε η νέα κυβέρνηση με επικεφαλής τον Pedro Passos Coelho τον Αύγουστο του 2011, με αποτέλεσμα η χώρα να ανταποκριθεί στο στόχο για το έλλειμμα του 2012 ένα χρόνο νωρίτερα από τον αναμενόμενο!

Μια πρώτη προσπάθεια δανεισμού της Πορτογαλίας από τις αγορές έγινε τον Οκτώβριο του 2012, όταν κατάφερε να ανταλλάξει ομόλογα λήξης Σεπτεμβρίου 2013 απόδοσης 3,10% με νέα ομόλογα λήξης τον Οκτώβριο του 2015 με απόδοση 5,12%. Η ΕΚΤ βοήθησε προς αυτή την κατεύθυνση με το πρόγραμμα αγοράς κρατικών ομολόγων (OMT), που ανακοίνωσε ο Μάριο Ντράγκι τον Σεπτέμβριο του 2012 στο αποκορύφωμα της κρίσης χρέους της ευρωζώνης, και έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξομάλυνση της κατάστασης. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα έφτασε σήμερα να παραπεμφθεί στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο από το Συνταγματικό Δικαστήριο της Καρλσρούης το οποίο αμφισβητεί τη νομιμότητά του καθώς «θεωρεί ότι η απόφαση του προγράμματος OMT δεν είναι συμβατή με τις θεμελιώδεις αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου καθώς δεν φαίνεται πως εμπίπτει στη δικαιοδοσία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας».

Η χώρα μετά την προγραμματισμένη έξοδό της από το μνημόνιο, το Μάιο του 2014, θα επιδιώξει την δημιουργία συνθηκών για ανάπτυξη της οικονομίας παράλληλα με τη δημιουργία πλεονασμάτων ώστε να αποπληρώσει το χρέος της ενώ απορρίπτει κάθε συζήτηση για αναδιάρθρωση χρέους, το οποίο ανέρχεται στο 128,7% του ΑΕΠ, σύμφωνα με πρόσφατες δηλώσεις (05/02/2014) του πορτογάλου Πρωθυπουργού.

Η επιτυχημένη επιστροφή της Πορτογαλίας, όπως και της Ιρλανδίας, στις αγορές τον Ιανουάριο του 2014, οδήγησε στην εξεύρεση των 3,25 € δις που χρειαζόταν η χώρα σε πενταετή κυβερνητικά ομόλογα με επιτόκιο 4,65% ενώ οι

συνολικές προσφορές ανήλθαν στο ποσό των 11€ δις, σηματοδοτώντας αλλαγή στη νοοτροπία των επενδυτών απέναντι στις χώρες του νότου. Μετά από τρία χρόνια αυστηρής λιτότητας και προσαρμογής η Πορτογαλία ανοίγει το δρόμο για τις αγορές και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες του νότου όπως η Ελλάδα, παρόλο που η οικονομική ανάκαμψη, εντός της Ευρώπης, παραμένει χαμηλή.

4.3 ΙΣΠΑΝΙΑ

Η Ισπανία είχε σημειώσει μια δεκαετία υψηλής ανάπτυξης πριν τη βαθιά ύφεση του 2008, αποτελώντας την τέταρτη μεγαλύτερη οικονομία της ευρωζώνης (πέμπτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης), και το 8,9% της οικονομικής δραστηριότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συγκεντρώνοντας το ενδιαφέρον των διεθνών παρατηρητών. Η πτώση της τιμής των ακινήτων και το υψηλό χρέος του ιδιωτικού τομέα επιδεινώθηκε λόγω της χαμηλής ανάπτυξης του 2010.

Η επιδείνωση της καλής της δημοσιονομικής κατάστασης ήταν δραματική καθώς από πλεόνασμα 1,9% του ΑΕΠ το 2007, παρουσίασε έλλειμμα -11,2% το 2009 και αύξηση του χρέους στο 64,4% το 2010 από 36% του ΑΕΠ το 2007. Παρ'όλα αυτά το χρέος της χώρας ως προς το ΑΕΠ παρέμενε σε χαμηλά επίπεδα σε σύγκριση με τις προηγμένες οικονομίες πριν το ξέσπασμα της κρίσης (36,2% του ΑΕΠ), καθώς βρισκόταν χαμηλότερα κατά 20 πόντους από το χρέος της Γερμανίας, της Γαλλίας και των ΗΠΑ ενώ κατά 60 πόντους από την Ιταλία, την Ιρλανδία και την Ελλάδα. Αυτό επιτεύχθηκε χάριν στα αυξημένα φορολογικά έσοδα που συνόδευσαν τη φούσκα των ακινήτων (αύξηση των τιμών των ακινήτων μεταξύ 1996-2007 κατά 200%) και επέτρεψαν στη χώρα να ξεδεύει δίχως συσώρευση του χρέους.

Το ισπανικό τραπεζικό σύστημα είχε χαρακτηριστεί ως το πιο σταθερό ανάμεσα στις δυτικές οικονομίες και το πιο ικανό να αντιμετωπίσει την παγκόσμια κρίση ρευστότητας, χάρη στους συντηρητικούς τραπεζικούς κανόνες σύμφωνα με τους οποίους απαιτούνταν υψηλή κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών και ισχυρές εγγυήσεις από τους δανειζόμενους. Οι απαιτήσεις αυτές

χαλάρωσαν κατά τη διάρκεια της στεγαστικής φούσκας, υπό την σύμφωνη γνώμη της Κεντρικής Τράπεζας της Ισπανίας (Banco de España) η οποία έκανε τα στραβά μάτια. Όταν η φούσκα έσκασε, η Ισπανία αναγκάστηκε να διοχετεύσει μεγάλα χρηματικά ποσά για τη διάσωση των τραπεζών, με χαρακτηριστική περίπτωση την Bankia η οποία τον Μάιο του 2012 έλαβε 23,5€ δις, ενώ τον Σεπτέμβριο του 2012, οι ρυθμιστικές αρχές ανέφεραν ότι οι ισπανικές τράπεζες χρειάζονταν 59€ δις πρόσθετα κεφάλαια για να αντισταθμίσουν τις απώλειες από τις επενδύσεις σε ακίνητα.

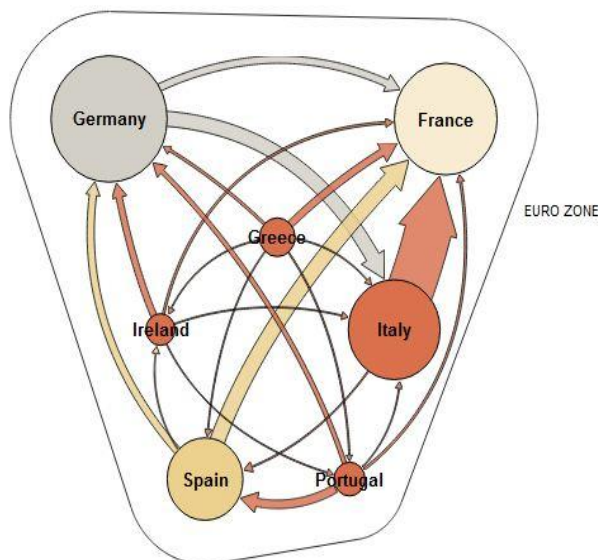
Οι διασώσεις τραπεζών σε συνδυασμό με την οικονομική ύφεση αύξησαν το έλλειμμα της χώρας και τα επίπεδα του χρέους, οδηγώντας σε σημαντική υποβάθμιση της πιστοληπτικής της ικανότητας. Η μεγάλη έκθεση των ισπανικών τραπεζών σε ομόλογα της Πορτογαλίας κλονίζει τις αγορές. Προς το τέλος του 2010 οι ανησυχίες των αγορών εντείνονται και κυκλοφορούν σενάρια διάσπασης της ευρωζώνης, καθώς οι πόροι του μηχανισμού στήριξης δεν επαρκούν για τη διάσωση της Ισπανίας, πόσω μάλλον σε περιπτώσεις χωρών με υψηλότερο δημόσιο χρέος όπως η Ιταλία και το Βέλγιο.

Προκειμένου να επαναποκτήσει την εμπιστοσύνη των χρηματαγορών, η κυβέρνηση εισήγαγε μέτρα λιτότητας και το 2011 ψήφισε ένα νόμο σύμφωνα με τον οποίο το δημόσιο χρέος δεν μπορεί να υπερβαίνει το 60 % του ΑΕΠ , πλην εξαιρέσεων. Υπό την πίεση των ΗΠΑ, του ΔΝΤ, των άλλων ευρωπαϊκών χωρών και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής η Ισπανία κατάφερε να μειώσει το έλλειμμά της από 11,2 % του ΑΕΠ το 2009 σε 5,4 % το 2012 .

Παρ 'όλα αυτά, τον Ιούνιο του 2012, η Ισπανία αντιμετώπισε δυσκολία πρόσβασης στην αγορά ομολόγων καθώς το επιτόκιο των δεκαετών ομολόγων της έφτασε το 7% κλονίζοντας την Ευρωζώνη. Το Eurogroup στις 9 Ιουνίου 2012, αποφάσισε την οικονομική στήριξη της Ισπανίας με 100€ δις προκειμένου να γίνει ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών της μέσω ενός κρατικού οργανισμού, αυξάνοντας έτσι το δημόσιο χρέος της. Η εντεινόμενη ανησυχία οδήγησε σε απόσυρση των καταθέσεων από τις ισπανικές τράπεζες προς το εξωτερικό με αποτέλεσμα να μειωθούν οι καταθέσεις κατά 4,7% από τον Ιούνιο έως τον Ιούλιο του 2012.

Τον Σεπτέμβριο του 2012, οι δηλώσεις του προέδρου της ΕΚΤ για πρόγραμμα απεριόριστων αγορών ομολόγων σε περίπτωση που η Ισπανία υπογράψει νέο πακέτο διάσωσης με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας συνετέλεσε στην αποκλιμάκωση της πίεσης των χρηματαγορών απέναντι στην Ισπανία.

Η αγορά εργασίας της Ισπανίας αποτελεί μεγάλο πρόβλημα για την οικονομία της χώρας ιδίως μετά την αύξηση της ανεργίας λόγω της κρίσης. Ο Οκτώβριος του 2008 αποτέλεσε το χειρότερο μήνα καθώς εκτίναξε την ανεργία της χώρας στα επίπεδα του 1996. Στα τέλη Μαρτίου του 2009 η ανεργία έφτασε το 17,4% με το ποσοστό των ανέργων να έχει διπλασιαστεί μέσα σε δώδεκα μήνες ενώ τρία χρόνια αργότερα, το Μάρτιο του 2012, το ποσοστό ανεργίας έφτασε το 24,4 %, όντας το διπλάσιο του μέσου όρου της ζώνης του ευρώ. Παρά τα υψηλά ποσοστά ανεργίας που έφτασε το 27% το 2013, με τους νέους να υποφέρουν περισσότερο, και την οικονομία να συρρικνώνεται κατά 1,4%, η κυβέρνηση του Mariano Rajoy παραμένει πιστή στη δέσμευσή της για μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας. Το θετικό είναι ότι η χώρα κέρδισε λόγω της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας του κόστους εργασίας της κι έτσι δεν έχασε το μερίδιο αγοράς που κατείχε στις εξαγωγές.

Πηγή:Financial Times

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το παραπάνω διάγραμμα δημοσιεύτηκε από τους New York Times τον Ιανουάριο του 2014 και δείχνει την σχέση αλληλεξάρτησης των ευρωπαϊκών κρατών καθώς όλοι χρωστάνε σε όλους, με την Ελλάδα να βρίσκεται στο επίκεντρο, χρωστώντας 54 δις δολάρια στην Γαλλία, 21 δις δολάρια στην Γερμανία, 10 στην Ιταλία και από 3 σε Αμερική και Πορτογαλία.

4.4 ΚΥΠΡΟΣ

Η οικονομία της Κυπριακής Δημοκρατίας δεχθηκε τεράστια χτυπήματα το 2012 κυρίως λόγω της έκθεσης των τραπεζών της σε ελληνικά ομόλογα, τα οποία «κουρεύτηκαν» συνεπεία της ελληνικής κρίσης, της υποβάθμισής της σε καθεστώς «junk» από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης και της αδυναμίας πρόσβασης της κυβέρνησης στις χρηματαγορές. Τα ανωτέρω, σε συνδυασμό με την αδυναμία της κυπριακής κυβέρνησης να κατανοήσει τους μηχανισμούς λειτουργίας του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος και να προλάβει τα μεγάλα προβλήματα του τραπεζικού της τομέα, οδήγησαν στην οικονομική κατάρρευση της χώρας.

Το 2007 ήταν ένα έτος με εντυπωσιακούς ρυθμούς ανάπτυξης για την Κύπρο, καθώς σημειώθηκε δημοσιονομικό πλεόνασμα της τάξης του 1,5%, δημόσιο χρέος κάτω του 60%, πληθωρισμός 2,2%, ανεργία 3,9% ενώ ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ παρέμενε σε υψηλά επίπεδα στο 4,4%. Οι εκλογές του 2008 και η άνοδος στην εξουσία του νέου προέδρου Χριστόφια οδήγησαν σε μια επεκτατική δημοσιονομική πολιτική κυρίως μέσω κοινωνικών παροχών και δέσμευση περί μη αύξησης της φορολογίας, αγνοώντας τις φωνές όλων όσων προειδοποιούσαν για το πόσο ευάλωτη είναι η ανοικτή οικονομία της Κύπρου στην διεθνή οικονομική κρίση καθώς και τις υποδείξεις της ευρωπαϊκής επιτροπής για συγκράτηση του δημόσιου χρέους, αναμόρφωση του συνταξιοδοτικού συστήματος και μεταρρυθμίσεις στον τομέα της υγείας. Παρ'όλα αυτά δεν άργησαν να φανούν οι πρώτες συνέπειες της διεθνούς κρίσης καθώς η κυπριακή οικονομία στηριζόταν βασικά στον τριτογενή τομέα, ο οποίος εκ φύσεως εξαρτάται από τις διεθνείς αγορές, με συνέπεια την αύξηση του πληθωρισμού στο 4,6% τον Μάιο του 2008, από 1,9% ένα χρόνο πριν, και τη μείωση των εσόδων από τον τουρισμό. Κατά την κρίσιμη περίοδο 2008-2010, η

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

κυβερνητική πολιτική στηρίχθηκε αποκλειστικά στην συνεχή αύξηση των εσόδων και όχι στην μείωση ή συγκράτηση των δημοσίων δαπανών. Η δυνατότητα όμως της αύξησης των εσόδων είχε δεδομένα όρια, ιδιαίτερα λόγω της κάμψης στην αγορά ακινήτων και τη μειωμένη καταναλωτική δαπάνη των υπερδανεισμένων πολιτών.

Το 2009 ήταν φανερό ότι η μείωση των καταθέσεων λόγω της οικονομικής ύφεσης οδήγησε σε προβλήματα ρευστότητας των τραπεζών που επέφεραν μείωση των δανείων και περιορισμό των δαπανών στην πραγματική οικονομία. Η ένεση ρευστότητας ύψους 1,4€ δις μέσω κρατικών χρεογράφων προς τις εμπορικές τράπεζες προσέφερε βραχυπρόθεσμη μόνο ρευστότητα στις τράπεζες χωρίς να διασφαλίζει οποιαδήποτε μακροπρόθεσμη προοπτική. Οι αποκλίσεις από τον κυβερνητικό προϋπολογισμό του 2009, σε σχέση με την πραγματική οικονομία υπήρξαν δραματικές, με το δημοσιονομικό έλλειμμα να ανέρχεται στο 6.1% αντί του προϋπολογισθέντος πλεονάσματος 0.7%, την ανεργία να ανέρχεται στο 6.9% έναντι 4.5%, τα προϋπολογισθέντα έσοδα να μειώνονται κατά 600 εκατομμύρια ευρώ και τις δαπάνες να αυξάνονται κατά 400 εκατομμύρια ευρώ. Κάπως έτσι, η Κυπριακή Δημοκρατία τέθηκε υπό δημοσιονομική επιτήρηση καθώς δεν κατάφερε να περιορίσει το δημοσιονομικό της έλλειμμα κάτω του 3% έως το τέλος του 2009.

Η καταστροφική έκρηξη στην Ναυτική Βάση «Ευάγγελος Φλωράκης» τον Ιούλιο του 2011, σε συνδυασμό με την αργή πρόοδο σε δημοσιονομικές και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις οδήγησαν στην υποβάθμιση της χώρας, τον Μάρτιο του 2012, από όλους τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας και την άνοδο των αποδόσεων των μακροπρόθεσμων ομολόγων της πάνω από το 12%. Οι κυπριακές αρχές δεν αντέδρασαν άμεσα και οργανωμένα, ώστε να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό των συνεπειών της κρίσης, και στην προσπάθειά τους να δανειοδοτηθούν εκτός του μηχανισμού στήριξης, κατέφυγαν σε δάνειο 2,5€ εκατομμυρίων από τη Ρωσία το οποίο δαπανήθηκε χωρίς να προωθηθεί καμία διαρθρωτική αλλαγή.

Από την άλλη πλευρά, το τραπεζικό σύστημα της χώρας αντιμετώπιζε πρόβλημα ρευστότητας λόγω της ανεξέλεγκτης δανειοδότησης, η οποία υφίστατο επί σειρά ετών και υπερέβαινε τις ανάγκες της κυπριακής αγοράς και

τις αντοχές της κυπριακής οικονομίας. Η ανεξέλεγκτη δανειοδότηση είχε οδηγήσει σε αδικαιολόγητη αύξηση των τιμών των ακινήτων και των επισφαλών δανείων με συνέπεια το τραπεζικό σύστημα να βρεθεί εκτεθειμένο μετά το σπάσιμο της φούσκας των ακινήτων.

Το δεύτερο πρόβλημα των κυπριακών τραπεζών ήταν η κατοχή ομολόγων του ελληνικού δημοσίου σε βαθμό δυσανάλογο του μεγέθους της κυπριακής οικονομίας. Αξίζει να αναφερθεί ότι το μεγαλύτερο μέρος των ομολόγων αποκτήθηκε από την Κύπρο την διετία 2009-2010, σε μια περίοδο κατά την οποία η Ελλάδα ήταν σε οικονομική ύφεση και η υπογραφή μνημονίου ήταν ορατή. Στο τέλος του 2010, η έκθεση του κυπριακού τραπεζικού συστήματος σε ελληνικά ομόλογα και ελληνικές επιχειρήσεις υπερέβαινε κατά 2,5 φορές το ΑΕΠ της. Το κούρεμα των κρατικών ομολόγων συνέθλιψε την αξία των μετοχών των δύο μεγαλύτερων κυπριακών τραπεζών και κατέστησε αδύνατη την ανακεφαλαιοποίησή τους. Το ποιος ευθύνεται για τη μεγάλη έκθεση της Κύπρου στα ελληνικά ομόλογα παραμένει αναπάντητο.

Λόγω αδυναμίας ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών της, η Κύπρος ζήτησε να ενταχθεί στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης, στις 25 Ιουνίου 2012, με την αντιπροσωπεία της τρόικας να καταφθάνει στο νησί για τη διαπραγμάτευση των όρων του δανείου. Μετά από σκληρές διαπραγματεύσεις οι δύο πλευρές κατέληξαν σε συμφωνία στις 25 Μαρτίου 2013, με το ποσό του δανείου να ανέρχεται σε 10€ δις με άντληση επιπλέον 5,8€ δις από το «κούρεμα» των καταθεσεων άνω των 100.000€ κατά 40%. Βασικοί όροι της στήριξης προς την Κύπρο ήταν η εφαρμογή ενός εκτεταμένου προγράμματος μεταρρυθμίσεων, με βασικούς στόχους:

1) την εξυγίανση του κυπριακού τραπεζικού τομέα με την ανακεφαλαιοποίησή του, το κλείσιμο της Cyprus Popular Bank (Laiki) και την καταπολέμηση του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος ,

2) τη συνέχιση της δημοσιονομικής εξυγίανσης ώστε να μειωθεί το έλλειμμα του κυπριακού κυβερνητικού προϋπολογισμού,

3) την εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων με στόχο την τόνωση της ανταγωνιστικότητας και τη βιώσιμη ανάπτυξη ώστε να εξαλειφθούν οι μακροοικονομικές ανισσοροπίες

4) την εφαρμογή προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων.

Βάσει των ανωτέρω, το χρέος της Κύπρου ως προς το ΑΕΠ προβλέπεται να φτάσει το 2015 στο 126% για να μειωθεί στο 105% το 2020. Τα 10 € δις του δανείου θα καταβάλλονται στη χώρα μέσω τακτικών δόσεων ανάλογα με την πρόοδο των εργασιών από 13 Μαΐου 2013 έως 31 Μαρτίου 2016. Στην δεύτερη έκθεση προόδου του ΔΝΤ για την Κύπρο, φάνηκε ότι το πρόγραμμα προσαρμογής βαίνει καλώς και ότι η ύφεση αποδεικνύεται κάπως ηπιότερη από ότι προβλεπόταν. Έτσι το 2013 αναμένεται να «κλείσει» με ύφεση 5,5%, ποσοστό που αν επαληθευτεί, πρόκειται να είναι χαμηλότερο από την τελευταία εκτίμηση για ύφεση 7,7%, αλλά και από την αρχική πρόβλεψη 8,7%, χάρη στη στήριξη που παρέχει στην κυπριακή οικονομία η εσωτερική κατανάλωση, ο τουρισμός και οι υπηρεσίες, οι οποίες δεν υπέστησαν τη ζημιά που αρχικά είχε εκτιμηθεί. Όσον αφορά την ανεργία, το τρίτο τρίμηνο του 2013 ανήλθε στο 16,2% σημειώνοντας άνοδο σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο του 2013 και το αντίστοιχο τρίμηνο του 2012

Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσίευσε η Eurostat στις 22 Ιανουαρίου 2014, το δημόσιο χρέος της Κύπρου ανήλθε σε 18,4€ δις ή στο 109,6% του ΑΕΠ στο τέλος του τρίτου τριμήνου του 2013 σε σύγκριση με το τρίτο τρίμηνο του 2012 όπου ανερχόταν στα 15€ δις ή 84,3% του ΑΕΠ. Φρένο στην οικονομία της Κύπρου για τουλάχιστον πέντε χρόνια, σύμφωνα με το ΔΝΤ, αναμένεται να βάλει η σταδιακή αποπληρωμή χρεών της Κύπρου, καθώς καλούνται να μειώσουν ταυτόχρονα το χρέος τους τόσο ο δημόσιος όσο και ο ιδιωτικός τομέας. Η ιστορία θα δείξει αν η Κύπρος καταφέρει να μετατρέψει την κρίση σε ευκαιρία για μια νέα ισοροπημένη ανάπτυξη. Η συνταγή της επιτυχίας σύμφωνα με τον κ. Χαρδούβελη είναι:

1) Η παραμονή της στην Ευρωζώνη, κάτι που φαίνεται να έχει επιτευχθεί,
2) Η συνέπεια και η ταχύτητα στις, συμφωνημένες με την Τρόικα, διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις όπως για παράδειγμα το άνοιγμα των κλειστών επαγγελμάτων, το ασφαλιστικό και τις ιδιωτικοποιήσεις,

3) Η σχεδίαση ενός συγκεκριμένου μοντέλου ανάπτυξης δεδομένου ότι το μνημόνιο περιέχει τις αναγκαίες αλλά όχι τις ικανές συνθήκες που θα οδηγήσουν στην ανάπτυξη και

4) Η ομοψυχία και πολιτική σταθερότητα.

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

4.5 ΕΛΛΑΔΑ - ΚΡΙΣΗ ΧΡΕΟΥΣ 2010

4.5.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 2000 αποτέλεσε την πιο γρήγορα αναπτυσσόμενη οικονομία της ευρωζώνης, γεγονός που συνοδεύτηκε από ένα μεγάλο διαρθρωτικό έλλειμμα. Η διεθνής ύφεση οδήγησε σε παγκόσμια οικονομική δυσπραγία, επηρεάζοντας κυρίως την ελληνική οικονομία που στηριζόταν στον τουρισμό και τη ναυτιλία, δύο ευαίσθητες παραμέτρους στις οικονομικές διακυμάνσεις. Οι επεκτατικές δημοσιονομικές πολιτικές που ακολουθήθηκαν, οδήγησαν σε περαιτέρω αύξηση του δημοσίου χρέους.

Η αντιμετώπιση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης με επεκτατική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική οδήγησε σε αύξηση του χρέους κυρίως στις ΗΠΑ, στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Ιαπωνία και λιγότερο στην Ευρωζώνη, η οποία γενικά χαρακτηριζόταν από πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της. Παρόλα αυτά, οι αγορές στράφηκαν σε συγκεκριμένες χώρες μέλη της ευρωζώνης, διαφοροποιώντας τον πιστωτικό κίνδυνο κάθε χώρας βάσει του δημόσιου και ιδιωτικού της χρέους, των πολιτικών εξελίξεων και της σταθερότητας του τραπεζικού συστήματος κάθε μιας (Attinasi et al. 2009), γεγονός που αντικατοπτριζόταν στα επιτόκια δανεισμού κάθε χώρας συγκριτικά με τα γερμανικά, κλονίζοντας τη σταθερότητά της. Στην Ελλάδα, οι εκλογές τον Οκτώβριο του 2009 και η αναθεώρηση τόσο του ελλείμματος στο 15,4% όσο και του χρέους στο 126,8% του ΑΕΠ (Eurostat, 15 Νοεμβρίου 2011) προκάλεσαν την άμεση αντίδραση των οίκων αξιολόγησης οι οποίοι την υποβάθμιζαν διαδοχικά, οδηγώντας τα χρηματιστήρια παγκοσμίως και το ευρώ, σε κατάρρευση.

Με το κόστος δανεισμού να αυξάνεται η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε στις 15 Ιανουαρίου 2010 το νέο Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΠΣΑ 2009-2013), το οποίο παρόλα αυτά δεν καθυστέρησε τις αγορές. Ακολούθησε σειρά μέτρων με αυξήσεις φόρων, περικοπές μισθών και συντάξεων συνολικού

ύψους 4,8€ δις δίχως ουσιαστικό αποτέλεσμα. Ενδεικτική ήταν η πορεία του spread των 10ετών ελληνικών ομολόγων, το οποίο στις 21 Ιανουαρίου του 2010 ξεπέρασε τις 300 μονάδες για να σκαρφαλώσει τον Απρίλιο του 2010 πάνω από τις 1000 μονάδες, γεγονός που προκάλεσε θύελλα ανησυχιών στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οδήγησε το Μάρτιο του 2010 στη δημιουργία, σε συνεργασία με το ΔΝΤ, μηχανισμού στήριξης για τη χρηματοδότηση οποιουδήποτε κράτους της Ευρωπαϊκής Ένωσης χρειαζόταν. Οι αγορές, που δεν καθησυχάστηκαν, θεωρούσαν ότι η Ελλάδα βρισκόταν ένα βήμα πριν τη χρεοκοπία και αμφισβητούσαν την ύπαρξη του ευρώ. Πράγματι η Ελλάδα αδυνατούσε να χρηματοδοτηθεί από την αγορά, καθώς τα ομόλογά της βρίσκονταν στην κατηγορία “junk” (σκουπίδια), καταφεύγοντας στις 23 Απριλίου 2010 στο μηχανισμό στήριξης και προκαλώντας ένα ντόμινο γεγονότων το οποίο είναι σε διαρκή εξέλιξη μέχρι και σήμερα.

Στις 5 Μαΐου 2010 η Ελλάδα υπέγραψε το Μνημόνιο, το οποίο περιελάμβανε χρηματοδότηση συνολικού ύψους 110 € δις, 80€ δις από τους εταίρους της Ευρωζώνης (πλην της Σλοβενίας) και 30€ δις από το ΔΝΤ, ενώ στη συνέχεια σχηματίστηκε ομάδα εκπροσώπων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, γνωστή και ως “Τρόικα”, η οποία ανά τρίμηνο αξιολογεί την πρόοδο του προγράμματος εφαρμογής των όρων του Μνημονίου και αποφασίζει για την εκταμίευση της αντίστοιχης δόσης του δανείου. Απαραίτητες προϋποθέσεις είναι η δημοσιονομική πειθαρχία και οι ουσιαστικές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Αν και στις 12 Μαρτίου 2011 υπήρξε συμφωνία για μείωση του επιτοκίου του δανείου κατά 1 ποσοστιαία μονάδα και επιμήκυνση του χρόνου απόσβεσης στα 7.5 χρόνια, η ελληνική οικονομία παρέμεινε σε κατάσταση δημοσιονομικής ανισορροπίας με αποτέλεσμα τον Ιούνιο να ψηφιστεί το μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής προσαρμογής για τα έτη 2012-2015, το οποίο περιελάμβανε νέα μέτρα λιτότητας και περικοπές. Εν μέσω κοινωνικών αναταραχών και συνεχών υποβαθμίσεων της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης, συμφωνήθηκε το Φεβρουάριο του 2012, νέα δανειοδότηση ύψους 130€ δις και κούρεμα των ελληνικών ομολόγων κατά 53,5%, παράλληλα με προτάσεις για αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας με σκοπό τη μακροπρόθεσμη μείωση του χρέους σε βιώσιμα

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

επίπεδα. Παράλληλα αποφασίστηκε η ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών με 30 δις € και αύξηση κατά ένα τρις € των κεφαλαίων του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας. Στις 9 Μαρτίου 2012 ολοκληρώθηκε το πρόγραμμα ανταλλαγής ομολόγων με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα να φτάνει το 95,7% ενώ ο γενικός δείκτης του χρηματιστηρίου Αθηνών έκλεισε κάτω από τις 500 μονάδες λίγους μήνες αργότερα, στις 5 Ιουνίου 2012. Μέρος της συμφωνίας ήταν ένα πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής διάρκειας μέχρι το 2012 και η δημιουργία μηχανισμού μόνιμης εποπτείας της Ελλάδας για την συνεχή παρακολούθηση της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων. Επρόκειτο για τη μεγαλύτερη συμφωνία αναδιάρθρωσης χρέους παγκοσμίως που οδήγησε σε μείωση του ελληνικού χρέους από 350€ δις σε 240€ δις τον Μάρτιο του 2012.

Υπήρξαν έντονες αντιδράσεις από μερίδα οικονομολόγων, οι οποίοι υποστήριζαν ότι τα χρήματα των ευρωπαϊκών φορολογουμένων δεν σώζουν την Ελλάδα αλλά τα ξένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, καθώς παρατηρήθηκε μείωση της έκθεσης των ξένων τραπεζών σε ελληνικά ομόλογα από 200 € δις το 2009 σε 80€ δις το Φεβρουάριο του 2012 και αύξηση του ελληνικού δημόσιου χρέους προς τις ξένες χώρες από 47,8€ δις σε 180,5 € δις μεταξύ Ιανουαρίου 2010 και Σεπτεμβρίου 2011. Για πρώτη φορά το Μάιο του 2012, εν μέσω πολιτικής αστάθειας ακούγεται ο όρος “Grexit” που συνοδεύει τις φήμες περί εξόδου της Ελλάδας από το ευρώ, εντείνοντας την αβεβαιότητα. Ο νέος πρωθυπουργός Α.Σαμαράς, ζητά από την τρόικα παράταση κατά δύο έτη, από το 2015 στο 2017, της προθεσμίας για μετατροπή του προϋπολογισμού σε πλεονασματικό από ελλειμματικό, το οποίο ουσιαστικά συνεπάγεται ένα τρίτο πακέτο διάσωσης για το 2015-2016 αξίας 32,6€ δις. Το Νοέμβριο του 2012 ψηφίζεται από το ελληνικό κοινοβούλιο το μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής στρατηγικής 2013-2016 με μέτρα λιτότητας ύψους 18,8€ δις ως αντάλλαγμα της μείωσης των επιτοκίων από τους δανειστές, της παράτασης των ληξιπρόθεσμων χρεών και της πρόσθετης χορήγησης 10€ δις για πρόγραμμα επαναγοράς ομολόγων.

Εν έτει 2014 το κρατικό χρέος στις χώρες της Ευρωζώνης μειώνεται, ενώ στην Ελλάδα συνεχίζει να αυξάνεται φτάνοντας το τρίτο τρίμηνο του 2013 στο 171,8% του ΑΕΠ, παραμένοντας το υψηλότερο της νομισματικής ένωσης.

4.5.2 ΑΙΤΙΕΣ

Η ελληνική κρίση καθυστέρησε να εκδηλωθεί λόγω της συμμετοχής στην ΟΝΕ, από την οποία η Ελλάδα άντλησε αξιοπιστία, και της μεγάλης ρευστότητας που προηγήθηκε της διεθνούς κρίσης του 2007-2008, η οποία χρηματοδότησε με χαμηλό κόστος τα «δίδυμα» ελλείμματα, διογκώνοντας έτσι τις ανισορροπίες.

Τα μεγάλα «δίδυμα» ελλείμματα της ελληνικής οικονομίας, το έλλειμμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και το δημοσιονομικό έλλειμμα, είναι αποτέλεσμα της έλλειψης ανταγωνιστικότητας και της οργανωτικής ανεπάρκειας του ελληνικού κράτους και αντικατοπτρίζονται στο υψηλό δημόσιο χρέος της χώρας, το οποίο αυξήθηκε από το 94% του ΑΕΠ (τέλος του 2003) στο 187,1% (τρίτο τρίμηνο του 2010) και το μεγάλο δημοσιονομικό έλλειμμα το οποίο δεν κατάφερε ποτέ να περιοριστεί κάτω από το όριο του 3% του ΑΕΠ σύμφωνα με το κριτήριο της Συνθήκης του Μάαστριχτ.

Ιδιαίτερα κατά την περίοδο 1970-1990 το έλλειμμα της Ελλάδας αυξανόταν συνεχώς, δεδομένου ότι τα φορολογικά έσοδα του κράτους αυξάνονταν με μικρότερο ρυθμό συγκριτικά με τις δημόσιες δαπάνες. Κάποιες από τις αιτίες ήταν: η αδυναμία είπραξης φορολογικών εσόδων ιδιαίτερα μεταξύ 1980-1990 καθώς και πάταξης της φοροδιαφυγής, οι τεράστιες δαπάνες για αμυντικά συστήματα, η διαφθορά στο δημόσιο, οι ζημιογόνοι κρατικοί μηχανισμοί και η αύξηση των «ανελαστικών» δαπανών, για μισθούς και συντάξεις, του κρατικού προϋπολογισμού.

Μετά την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος από την Ελλάδα το 2001, η προσπάθεια για δημοσιονομική προσαρμογή και επίτευξη των μεσοπρόθεσμων στόχων για ισοσκελισμένο ισοζύγιο της γενικής κυβέρνησης χαλάρωσε, όπως άλλωστε και στις περισσότερες χώρες μέλη της ευρωζώνης, με αποτέλεσμα τα ελλείμματα να υπερβούν το όριο του 3% του ΑΕΠ, με συνέπεια την υπαγωγή της Ελλάδας το 2004 στη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος. Σειρά μέτρων οδήγησαν την Ελλάδα τον Ιούνιο του 2007 στην έξοδο από τη διαδικασία του υπερβολικού ελλείμματος αλλά την ίδια χρονιά το έλλειμμα επανήλθε σε επίπεδα πάνω από το 3%. Ιδιαίτερα το φθινόπωρο του 2008, λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η ελληνική οικονομία εκτροχιάζεται και τόσο το Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

έλλειμμα όσο και το χρέος αρχίζουν να αυξάνονται με γρήγορους ρυθμούς. Το ίδιο συνέβη στα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη με εξαίρεση τη Φιλανδία και το Λουξεμβούργο οι οποίες το 2009 ήταν οι μόνες ευρωπαϊκές χώρες με έλλειμμα κάτω από το όριο του 3%. Αναζητώντας την αιτία της αδυναμίας επίτευξης του στόχου για το έλλειμμα, καταλήγουμε στην αδυναμία είσπραξης των προϋπολογισθέντων εσόδων και ταυτόχρονα συγκράτησης των δημοσίων δαπανών στα προϋπολογισθέντα επίπεδα.

Παράλληλα σειρά από θεσμικές αδυναμίες του δημοσιονομικού συστήματος της Ελλάδας όπως η μη αξιοπιστία των δημοσιονομικών στατιστικών δεδομένων που οδήγησαν σε αναθεώρηση του ελλείμματος, οι υπερβολικά αισιόδοξες προβλέψεις του προϋπολογισμού σχετικά με τα έσοδα, τα έξοδα και την εκτέλεσή του που οδήγησαν σε σημαντικές αποκλίσεις από τους στόχους, η απουσία μηχανισμών για έγκαιρη προειδοποίηση σχετικά με τις ανωτέρω αποκλίσεις, η αδυναμία του φοροεισπρακτικού μηχανισμού και ελέγχου των πρωτογενών δαπανών, οδήγησαν σε υπερβολική αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων.

4.5.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Η έλλειψη πολιτικού σχεδιασμού και ομοφωνίας από την πλευρά της Ελλάδας στην αντιμετώπιση της κρίσης, οδήγησε σε μια μάταια προσπάθεια να πεισθούν οι αγορές για τη βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους και την ικανότητα της χώρας να διορθώσει τις ανισορροπίες δεκαετιών, με αποτέλεσμα να δανεισθεί από τις αγορές με υψηλά επιτόκια, επιβαρύνοντας το ήδη υψηλό χρέος της, και παρουσιάζοντας την προσφυγή στο ΔΝΤ ως τη μοναδική λύση.

Στα πλαίσια της υπογραφής του μνημονίου, η ελληνική κυβέρνηση πήρε σειρά σκληρών μέτρων λιτότητας, εν μέσω ύφεσης, με σκοπό τη μείωση του ελλείμματος του προϋπολογισμού, την αποτροπή της συνεχόμενης αύξησης του χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ, τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας ώστε να μειωθεί το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και τέλος την αποκατάσταση της φερεγγυότητας της χώρας στις διεθνείς αγορές. Λόγω προσφυγής στο μηχανισμό στήριξης η δυνατότητα της κυβέρνησης για επιλογή των μέτρων με τα οποία θα μπορούσε να πετύχει τη

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

δημοσιονομική προσαρμογή είχε περιοριστεί σημαντικά. Τα μέτρα για τη μείωση των δημοσίων δαπανών περιελάμβαναν μειώσεις μισθών, συντάξεων, επιδομάτων καθώς και καταργήσεις του 13^{ου} και 14^{ου} μισθού, και της σύνταξης αντίστοιχα, δώρων Πάσχα, Χριστουγέννων και επιδόματος θερινής άδειας για τους συνταξιούχους και τους δημοσίου υπαλλήλους. Παράλληλα η μείωση του αφορολόγητου, η αύξηση των συντελεστών του φόρου προστιθέμενης αξίας και η αύξηση των ειδικών φόρων κατανάλωσης σε καύσιμα, ποτά και τσιγάρα στόχευαν στην αύξηση των κρατικών εσόδων. Επίσης προβλέπονταν ριζικές αλλαγές του συνταξιοδοτικού συστήματος με αύξηση των ορίων ηλικίας, του δημοσίου τομέα με καταργήσεις φορέων και αποκρατικοποιήσεις και της αγοράς εργασίας με το άνοιγμα των κλειστών επαγγελμάτων. Όλα τα παραπάνω μέτρα αποδεικνύουν πόσο δραματικές είναι οι συνέπειες των χρόνιων ελλειμμάτων του προϋπολογισμού και συνεπώς του αυξανόμενου δημόσιου χρέους καθώς οδηγούν σε άσκηση συσταλτικής πολιτικής, συνήθως σε περιόδους ύφεσης, που οδηγεί σε περαιτέρω ύφεση και αύξηση της ανεργίας.

Ο προβληματισμός στις αγορές εξακολουθεί να υπάρχει καθώς τα προαναφερόμενα μέτρα είναι ιδιαίτερα επώδυνα για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ενώ δεν βοηθούν στην ανάκτηση της χαμένης ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων που αποτελεί βασική προϋπόθεση για την έξοδο της χώρας από την ύφεση. Οι μειώσεις των μισθών, θα μπορούσαν να είχαν αντικατασταθεί από επενδύσεις σε νέες τεχνολογίες ως μέτρο μείωσης του κόστους παραγωγής και συνεπώς αύξησης της ανταγωνιστικότητας, δεδομένης της συμμετοχής στο ευρώ.

Η πίεση που ασκήθηκε στην Ελλάδα από τις αγορές, φαίνεται στην αυξανόμενη απόδοση των δεκαετών ομολόγων της ελληνικής κυβέρνησης, τα οποία συμπαρέσυραν και τα πορτογαλικά επιτόκια ως ένδειξη της χρηματοοικονομικής μόλυνσης, καθώς επικράτησε η άποψη ότι χώρες με παρόμοια προβλήματα, όπως πχ η Πορτογαλία θα αντιμετώπιζαν πρόβλημα στην εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους τους, κλονίζοντας για δεύτερη φορά την Ευρώπη μετά τη διεθνή κρίση του 2007-2008. Παράλληλα στον απόηχο της ελληνικής κρίσης και εξαιτίας του «κουρέματος» των ελληνικών ομολόγων ξέσπασε η κυπριακή κρίση αποδεικνύοντας πόσο αλληλένδετες είναι οι αγορές.

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το βασικό συμπέρασμα που μπορεί κανείς να αντλήσει από την περίπτωση της Ελλάδας είναι ότι η δημοσιονομική προσαρμογή σε περίοδο κρίσης είναι ένα δύσκολο «στοίχημα» για έλεγχο και περιορισμό των δημοσιονομικών ανισορροπιών χωρίς όμως να υπονομευθεί η ανάπτυξη της οικονομίας και να αποδυναμωθεί ο κοινωνικός ιστός. Μπορεί η αδυναμία της Ελλάδας να δανειστεί από τις αγορές να την οδήγησε στο Μνημόνιο και στην υλοποίηση των μέτρων που της επιβλήθηκαν από την Τρόικα, αλλά σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα η στρατηγική για την οικονομική ανάπτυξη, την εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών και την προώθηση της κοινωνικής συνοχής, για να είναι επιτυχημένη, πρέπει να είναι αμιγώς ελληνική!

4.5.4 ΣΧΕΤΙΚΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2010 – 2013

Τα κυριότερα μέτρα που ελήφθησαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ψηφίστηκαν από την Ελληνική Βουλή με τους εξής Νόμους:

- 1) Ν. 2845/2010 ΦΕΚ 65Α/6-5-2010 «Μέτρα για την εφαρμογή του μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη – μέλη της Ζώνης του ευρώ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο»
- 2) Ν. 3899/2010 ΦΕΚ 212Α/17-12-2010 «Επείγοντα μέτρα εφαρμογής του προγράμματος στήριξης της ελληνικής οικονομίας»
- 3) Ν. 3985/2011 ΦΕΚ 151Α/1-07-2011 «Μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής στρατηγικής 2012 - 2015»
- 4) Ν. 3986/2011 ΦΕΚ 152Α/1-07-2011 «Επείγοντα μέτρα εφαρμογής μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012 – 2015»
- 5) Ν. 4021/2011 ΦΕΚ 218Α/3-10-2011 «Ενισχυμένα μέτρα εποπτείας και εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων – Ρύθμιση θεμάτων χρηματοπιστωτικού χαρακτήρα – Κύρωση της Σύμβασης – Πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και των τροποποιήσεών της και άλλες διατάξεις»
- 6) Ν. 4024/2011 ΦΕΚ 226Α/27-10-2011 «Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις, ενιαίο μισθολόγιο – βαθμολόγιο, εργασιακή εφεδρεία και άλλες διατάξεις εφαρμογής του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012 – 2015»

- 7) Ν. 4038/2012 ΦΕΚ 14Α/2-02-2012 «Επείγουσες ρυθμίσεις που αφορούν την εφαρμογή του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012 – 2015»
- 8) Ν. 4046/2012 ΦΕΚ 28Α/14-02-2012 «Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για την μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας»
- 9) Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου της 14/03/2012 ΦΕΚ 55Α/14-03-2012 «Έγκριση Σχεδίου Κύριας Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας, του Ελληνικού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Τ.Χ.Σ.) και της Τράπεζας της Ελλάδος και παροχή εξουσιοδοτήσεων για την υπογραφή της Κύριας Σύμβασης».
- 10) Ν. 4060/2012 ΦΕΚ 65Α/22-03-2012 «Κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου – Έγκριση Σχεδίου Κύριας Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας, του Ελληνικού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Τ.Χ.Σ.) και της Τράπεζας της Ελλάδος και παροχή εξουσιοδοτήσεων για την υπογραφή της Κύριας Σύμβασης».
- 11) Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου της 06/09/2012 ΦΕΚ 174Α/06-09-2012 «Τροποποίηση του τελευταίου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 3 του Ν. 3986/2011 «Επείγοντα μέτρα εφαρμογής μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012 – 2015» (Α' 152), όπως ισχύει».
- 12) Ν. 4092/2012 ΦΕΚ 220Α/08-11-2012 «Κύρωση της από 06/09/2012 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου – Τροποποίηση του τελευταίου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 3 του Ν. 3986/2011 «Επείγοντα μέτρα εφαρμογής μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012 – 2015» (Α' 152), όπως ισχύει». (Α' 174) της από 07/09/2012 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Κατάργηση ελάχιστου ποσοστού

Ελληνικού Δημοσίου σε ΕΛΠΕ, ΔΕΗ, ΟΠΑΠ, ΟΔΙΕ, ΕΥΔΑΠ, ΕΥΑΘ, ΕΛΤΑ, Οργανισμό Λιμένος Πειραιώς, Θεσσαλονίκης, Αλεξανδρούπολης, Βόλου, Ελευσίνας, Ηγουμενίτσας, Ηρακλείου, Καβάλας, Κέρκυρας, Λαυρίου, Πατρών και Ραφήνας, καθώς και κατάργηση του άρθρου 11 του Ν. 3631/2008 (Α' 6), (Α' 175) και άλλες διατάξεις».

- 13) Ν. 4093/2012 ΦΕΚ 222Α/12-11-2012 «Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013 – 2016 – Επείγοντα Μέτρα εφαρμογής του ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013 – 2016»
- 14) Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου της 12/12/2012 «Έγκριση των Συμβάσεων Τροποποίησης της Κύριας Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας, του Ελληνικού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Τ.Χ.Σ.) και της Τράπεζας της Ελλάδος (ΤτΕ), με τίτλο «Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης», της Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ε.Τ.Χ.Σ., της Ελληνικής Δημοκρατίας και της ΤτΕ με τίτλο «Σύμβαση Διευκόλυνσης Διαχείρισης υποχρεώσεων ΣΙΤ» και της Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ε.Τ.Χ.Σ, της Ελληνικής Δημοκρατίας και της ΤτΕ, με τίτλο «Διευκόλυνση αποπληρωμής των Τόκων Ομολόγων», παραροχή εξουσιοδοτήσεων για την υπογραφή των Συμβάσεων και άλλες επείγουσες διατάξεις.»
- 15) Ν. 4111/2013 ΦΕΚ 18Α/25-01-2013 « Συναξιοδοτικές ρυθμίσεις, τροποποιήσεις του ν. 4093/2012, κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Έγκριση των Σχεδίων των Συμβάσεων Τροποποίησης της Κύριας Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας, του Ελληνικού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Τ.Χ.Σ.) και της Τράπεζας της Ελλάδος (ΤτΕ), με τίτλο «Κυρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης», της Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ε.Τ.Χ.Σ., της Ελληνικής Δημοκρατίας και της ΤτΕ, με τίτλο «Σύμβαση Διευκόλυνσης Διαχείρισης Υποχρεώσεων ΣΙΤ» και της Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ε.Τ.Χ.Σ, της

Ελληνικής Δημοκρατίας και της ΤτΕ, με τίτλο «Διευκόλυνση αποπληρωμής των Τόκων Ομολόγων», παραροχή εξουσιοδοτήσεων για την υπογραφή των Συμβάσεων και άλλες επείγουσες διατάξεις.

• ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ιστορία επαναλαμβάνεται ή αλλιώς κάνει κύκλους, όπως άλλωστε και ο οικονομικός κύκλος, στον οποίο η φάση της ανάπτυξης διαδέχεται τη φάση της ύφεσης σε μια αέναη κίνηση. Το παρελθόν εφοδιάζει το παρόν με σπουδαίες εμπειρίες και διδάγματα και αποτελεί σημαντικό, αλλά όχι απόλυτο οδηγό, του μέλλοντος.

Μελετώντας τις μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα μέχρι σήμερα, διαπιστώνουμε ότι οι κρίσεις αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της οικονομικής ζωής διαχρονικά. Η οικονομική ζωή είναι εξαιρετικά πολύπλοκη με αποτέλεσμα και οι χρηματοοικονομικές εξελίξεις να είναι χαοτικές. Σ' αυτό συμβάλει το γεγονός της πληθώρας μεταβλητών που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους με αποτέλεσμα να υπάρχουν συνεχείς αλλαγές στην οικονομία που δυσκολεύουν την οποιαδήποτε πρόβλεψη. Προκειμένου να ερμηνευθεί μια κρίση πρέπει απαραίτητως να μελετηθεί το ιστορικό πλαίσιο γύρω από το οποίο εξελίχθηκε καθώς και οι κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις που συνετέλεσαν στην εκδήλωσή της.

Κατά τη διάρκεια του εικοστού αιώνα αναπτύχθηκαν διάφορες οικονομικές θεωρίες οι οποίες προσπάθησαν αρχικά να ερμηνεύσουν τις κρίσεις και στη συνέχεια να προτείνουν τρόπους αντιμετώπισης και αποφυγής παρόμοιων καταστάσεων. Το γεγονός ότι δεν υφίσταται μια ενοποιημένη θεωρία στην οποία να συγκλίνουν οι απόψεις όλων των οικονομολόγων αποδεικνύει για άλλη μια φορά την πολυπλοκότητα της οικονομικής ζωής και δικαιολογεί την αδυναμία προβλέψεως των κύκλων.

Η μεγάλη ύφεση του 1929 έθεσε τις βάσεις της μακροοικονομικής θεωρίας, με το έργο του Keynes , τη «Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και
Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

του Χρήματος», να αποτελεί το θεμέλιο λίθο για την άσκηση σταθεροποιητικής οικονομικής πολιτικής, η οποία συνέβαλε στην ανάπτυξη που παρατηρήθηκε τις πρώτες δεκαετίες μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Μέχρι την εμφάνιση της μεγάλης ύφεσης κυριαρχούσαν στην οικονομική σκέψη οι απόψεις των κλασικών, σύμφωνα με τις οποίες η οικονομία αυτορυθμίζεται και οποιαδήποτε παρέμβαση με σκοπό τη ρύθμιση επιφέρει τα αντίθετα αποτελέσματα. Αυτός ήταν ένας από τους λόγους για τον οποίο η FED παρέμεινε άπραγη κατά την εκδήλωση της κρίσης παρά το γεγονός ότι ιδρύθηκε για να παρεμβαίνει ως δανειστής ύστατης ανάγκης σε περίπτωση τραπεζικού πανικού. Η επιτυχημένη πολιτική του Roosevelt σε συνδυασμό με τη μεγάλη ύφεση οδήγησαν στην πεποίθηση ότι τελικά η οικονομία δεν αυτορυθμίζεται και ότι υπάρχει μόνιμη ανάγκη για κρατική παρέμβαση, φιλοσοφία που αντανακλάται μέχρι και σήμερα στη διπλή αποστολή της FED που είναι η σταθερότητα των τιμών και η διατήρηση της πλήρους απασχόλησης.

Νωρίτερα, το 1923, η εμπειρία της Γερμανίας με το φαινόμενο του υπερπληθωρισμού, υπήρξε καθοριστικής σημασίας για τη μετέπειτα αποστροφή της χώρας προς οποιαδήποτε νομισματική επέκταση, γεγονός που ερμηνεύει τη στάση της χώρας απέναντι στις υπερχρεωμένες χώρες του νότου κατά την πρόσφατη κρίση της ευρωζώνης και δικαιολογεί τη «λεπτή διαχωριστική γραμμή» μεταξύ Βορρά και Νότου της Ευρώπης. Η φιλοσοφία της Γερμανίας μεταδόθηκε στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, σκοπός της οποίας παραμένει μέχρι σήμερα ο έλεγχος των τιμών μέσω της νομισματικής σταθερότητας.

Η εμφάνιση του στασιμοπληθωρισμού τη δεκαετία του 1970 οδήγησε στην κατάργηση της επικρατούσας κευνσιανής θεωρίας, καθώς σύμφωνα με τον Keynes ήταν αδύνατη η συνύπαρξη υψηλού πληθωρισμού και υψηλής ανεργίας, καθώς και στην διαπίστωση, για άλλη μια φορά, ότι η οικονομική ζωή είναι δύσκολη. Μια νέα θεωρία δικαιολογεί το φαινόμενο του στασιμοπληθωρισμού, με εμπνευστή τον Milton Friedman, και ονομάζεται μονεταρισμός. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, ο πληθωρισμός είναι πάντα νομισματικό φαινόμενο και βασική αιτία είναι η αύξηση της ποσότητας του χρήματος. Έτσι η νομισματική πειθαρχία εξασφαλίζει χαμηλό πληθωρισμό και

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

οικονομική σταθερότητα. Η πολιτική αυτή ακολουθήθηκε από τη Thatcher και τον Reagan με θετικά αποτελέσματα για τον πληθωρισμό αλλά με τεράστιες κοινωνικές επιπτώσεις. Τότε είναι που παρατηρείται επιστροφή στη θεωρία της ελάχιστης κρατικής παρέμβασης με μείωση των δαπανών και των φόρων, λιγότερη εποπτεία και αυστηρή νομισματική πολιτική, δεδομένου ότι η πολιτική που ακολουθήθηκε τις προηγούμενες δεκαετίες αποδείχθηκε αποτυχημένη.

Η κατάργηση το 1971, του συστήματος σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods, συνετέλεσε στην απελευθέρωση των κεφαλαίων από συναλλαγματικούς περιορισμούς και την ένταση των ανισοροπιών των ισοζυγίων τρεχουσών συναλλαγών διεθνώς, γεγονός που οδήγησε στην αλλαγή της υπεραισιόδοξης αντίληψης ότι τα κράτη δεν πτωχεύουν. Παράλληλα εμφανίζεται το φαινόμενο της χρηματοοικονομικής μόλυνσης (contagion), η οποία επιταχύνεται ανάλογα με την κινητικότητα των παραγωγικών, εμπορικών και δανειακών κεφαλαίων. Η περίπτωση της Ιαπωνίας έδειξε ότι πόσο σημαντική είναι η έγκαιρη και έγκυρη κρατική παρέμβαση στην περίπτωση των ανισοροπιών, ενώ η κρίση των ασιατικών τίγρεων τόνισε την επικινδυνότητα της απελευθέρωσης των κεφαλαιαγορών.

Το φθηνό χρήμα που χρηματοδοτούσε την ανάπτυξη των ΗΠΑ σε συνδυασμό με την κερδοσκοπία των επενδυτών και το χαλαρό εποπτικό πλαίσιο λειτουργίας των χρηματοπιστωτικών οργανισμών, οδήγησαν αρχικά στη φούσκα των μετοχών νέας τεχνολογίας και στην συνέχεια στη φούσκα των ακινήτων. Η διεθνής κρίση του 2007-2008 έδειξε πόσο ευάλωτες είναι οι οικονομίες στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης και της ελεύθερης κίνησης των κεφαλαίων.

Συνέπεια της διεθνούς κρίσης ήταν η εκδήλωση της κρίσης της ευρωζώνης, η οποία έδειξε ότι η νομισματική δίχως δημοσιονομική και τραπεζική ένωση δεν λειτουργεί αποτελεσματικά καθώς αποτυγχάνει να συγκλίνει οικονομίες με διαφορετικά μακροοικονομικά στοιχεία. Προς την κατεύθυνση της περαιτέρω ένωσης γίνονται προσπάθειες από τους Ευρωπαίους ηγέτες προκειμένου η Ευρωπαϊκή Ένωση να βγει πιο δυνατή από την κρίση. Το μέλλον θα δείξει!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. ΆΡΘΡΑ

- Kanaya Akihiro and Woo David (2000), *The Japanese Banking Crisis of the 1990s : Sources and Lessons*, IMF Working Paper.
- Makin John (2008), *Japan's Lost Decade: Lessons for the United States in 2008*, AEI Online.
- Barkbu, B., Eichengreen, B. and Mody A. (2011), *International financial crises and the multilateral response: what the historical record shows*, NBER Working Paper 17361.
- Buffie, E.F. (1989), *Mexico 1985-86: From Stabilizing Development to the Debt Crisis. Developing Country Debt and Economic Performance*, NBER.
- Musacchio Aldo (2012), *Mexico's Financial Crisis of 1994-1995*, Harvard Business School Working Paper, No. 12-101.
- Esquivel Gerardo and Larrain Felipe (1998), *Latin America confronting the Asian crisis*, Harvard University, Harvard Institute for International Development, Discussion Paper No681.
- Mishkin S.Frederic (1999), *Lessons from the tequila crisis*, Journal of Banking and Finance 23, 1521-1533
- Whitt, A.Joseph (1996), *The Mexican Peso Crisis*, Federal Reserve Bank of Atlanta, Economic Review.
- Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα (1998), *Ετήσια Έκθεση 1997*.
- McKibbin J. Warwick (1998) *The crisis in Asia: An empirical assessment*, Brookings Discussion Papers in International Economics No 136.
- Mishkin S.Frederic (1999), *Lessons from the Asian Crisis*, National Bureau of Economic Research Working Paper 7102
- Krugman P. (1997) *What Happened to Asia*, Paul Krugman's Home Page <http://web.mit.edu/krugman/www/disinter.html>
- Radelet Steven and Sachs Jeffrey (1998), *The East Asian Financial Crisis: Diagnosis, Remedies, Prospects*, Harvard Institute for International Development

- Radelet Steven and Sachs Jeffrey (1998), *The onset of the East Asian Financial Crisis*, National Bureau of Economic Research Working Paper 6680
- Ofek Eli and Richardson Matthew (2001), *Dotcom Mania: The rise and fall of internet stock prices*, National Bureau of Economic Research Working Paper 8630
- Corsetti Giancarlo, Pesenti Paolo, Roubini Nouriel (1998) *What caused the Asian currency and financial crisis? Part I : A macroeconomic overview*, National Bureau of Economic Research Working Paper 6833
- Euro Plus Monitor 2012 (2012), *The Lisbon Council*.
- Attinasi Maria-Grazia, Checherita Cristina, Nickel Christiane (2009), *What explains the surge in euro area sovereign spreads during the financial crisis of 2007-2009?*, European Central Bank, Working Paper Series No 1131, December.

II. ΒΙΒΛΙΑ

- ✓ Αντζουλάτος Άγγελος, (2011) *Κυβερνήσεις, Χρηματαγορές & Μακροοικονομία*, Αθήνα.
- ✓ Μελάς Κώστας, (2011) *Οι σύγχρονες κρίσεις του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος (1974-2008)*, Αθήνα.
- ✓ Μαριόλης Θεόδωρος, (2011) *Ελλάδα, Ευρωπαϊκή Ένωση και Οικονομική Κρίση*, Αθήνα.
- ✓ Παπαστάμου Ανδρέας, (2011) *Διεθνείς Οικονομικές Κρίσεις, Χαρτογράφηση του αγνώστου*, Αθήνα.
- ✓ Χαρδούβελης Γκίκας και Καραμούζης Νικόλαος (2011), *Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της ευρωζώνης και της Ελλάδας : τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;*, Αθήνα.
- ✓ Τράπεζα της Ελλάδος, (2009) *Η κρίση του 1929, η Ελληνική οικονομία και οι εκθέσεις της Τράπεζας της Ελλάδος για τα έτη 1928 -1940*, Αθήνα.
- ✓ Ferguson Niall, (2008) *The ascent of money. A financial history of the world*, USA.

- ✓ Kindleberger Charles, (1973) *The world in depression 1929-1939*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- ✓ Kindleberger Charles (1978), *Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises*, London.
- ✓ Krugman Paul, (2009) *The return of depression economics and the crisis of 2008*, USA.
- ✓ Krugman Paul, Maurice Obstfeld (1994) *International Economics – Theory and Policy*, USA.
- ✓ Keynes John (1936) *The General Theory of Employment, Interest and Money*.
- ✓ Fergusson, Adam (1975) *When Money dies: the nightmare of the Weimar hyperinflation*, London: Kimber.
- ✓ Friedman Milton & Schwartz Anna (1965), *The Great Contraction, 1929-1933*, Princeton.
- ✓ Curry Timothy (1997), “The LDC Debt crisis” in Federal Deposit Insurance Corporation “*An examination of the banking crises of the 1980s and early 1990s*” *History of the Eighties – Lessons for the future* vol.1 pp 191-210.
- ✓ Greenlaw David, Hamilton D.James, Hooper Peter , Mishkin S. Frederic (2013), *Crunch Time: Fiscal Crises and the Role of Monetary Policy*, New York.
- ✓ Pedersen J. and Laursen K. (1964), *The German Inflation 1918-1923*, Amsterdam.
- ✓ Reinhart Carmen & Rogoff Kenneth (2009), *This time is different*, Princeton.

III. ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- ❖ <http://www.ecb.europa.eu>
- ❖ www.wikipedia.com
- ❖ www.economist.com
- ❖ <http://www.federalreserve.gov>
- ❖ <http://www.bankingnews.gr>

Οι μεγάλες οικονομικές κρίσεις του εικοστού αιώνα και οι επιδράσεις τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιθέσεων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

- ❖ <http://www.nytimes.com>
- ❖ <http://www.theguardian.com>
- ❖ www.ft.com
- ❖ <http://www.tovima.gr>
- ❖ <http://www.imerisia.gr>
- ❖ www.capital.gr
- ❖ www.naftemporiki.gr
- ❖ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
- ❖ www.oecd.org
- ❖ www.imf.org